STUDIE OVER DE CONGOLESE MIGRATIE EN DE IMPACT ERVAN OP DE CONGOLESE AANWEZIGHEID IN BELGIË:
Analyse van de voornaamste demografische gegevens

Door Schoonvaere Quentin

1 juni 2010

Studiegroep Toegepaste Demografie (UCL)

&

Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding

Inhoudsopgave

Lijst van grafieken en tabellen 4

Inleiding 8

1. Gegevensbronnen 10

2. Evolutie van de Congolese migrantenpopulatie 11

2.1. De met de Congolese nationaliteit geboren populatie: de eerste in België verblijvende groep uit Subsaharaans Afrika 13

2.2. Steeds meer met de Congolese nationaliteit geboren migranten 15

2.3. De snelle stijging van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie die Belg is geworden 16

2.4. De populatie in functie van de geboorteplaats en de nationaliteit 17

2.5. De onzekere evolutie van de populatie met Congolese nationaliteit 20

3. De Congolese migratie naar België: een bijzondere internationale mobiliteit? 23

3.1. De Congolese migratie in het licht van de Belgische migratiegeschiedenis 23

3.2. Van een heen en weer-strategie naar een verblijfsstrategie 31

3.3. De evolutie van het migratiesaldo van de Congolezen 36

4. Analyse van de andere componenten van de bewegingen van de populatie met Congolese nationaliteit 38

4.1. De nationaliteitsveranderingen 38

4.2. Geboortes en overlijdens eveneens beïnvloed door de nationaliteitsveranderingen 41

5. Demografische kenmerken van de Congolese migrantenpopulatie en van de populatie afkomstig uit de Congolese migratiestromen 43

5.1. Naar een vervrouwelijking en veroudering van de migratiestromen 43

5.2. De demografische kenmerken van de Congolese migranten en de migrantenpopulatie afkomstig uit de Congolese migratiestromen 47

5.2.1 Steeds meer vrouwelijke Congolese migranten.....47

5.2.2 Een vooralsnog beperkte veroudering die vermoedelijk zal toenemen .49

6. De geografische lokalisatie van de Congolese migranten en de migrantenpopulatie afkomstig uit de Congolese migratiestromen56

6.1. Vooral op Brussel en Wallonië gerichte migraties 56

6.2. Belg geworden Congolezen kiezen voor andere vestigingsstrategieën 59

7. Socio-economische kenmerken van de bevolking uit de Congolese migratiestromen 67

7.1. Relatief kwetsbare Congolese migrantengezinnen 67

7.2. Een hoge scholingsgraad bij de oudere Congolese migrantenpopulatie..73

7.3. Economische activiteit 76

Besluit.....86

Bibliografie..... 89

Lijst van grafieken en tabellen

Grafiek 1. Als Congolees geboren populatie op 1 januari 2006: volgens het geboorteland en de huidige nationaliteit

Grafiek 2. Evolutie van de Congolese migrantenpopulatie (A), 1991-2008

Tabel 1. Evolutie van de belangrijkste nationaliteitengroepen bij de geboorte die in België verblijven op 1 januari 1991 en 1 januari 2006

Grafiek 3. Evolutie van de Congolese migrantenpopulatie volgens de geboorteplaats, 1991-2006

Grafiek 4. Evolutie van de Congolese migrantenpopulatie volgens de nationaliteit (Belgische of Congolese), 1991-2008

Grafiek 5. Evolutie van het aantal Congolese migranten volgens de nationaliteit bij de geboorte, het geboorteland en de nationaliteit, 1991-2006

Grafiek 6. Verdeling (in %) van Congolese migranten volgens de nationaliteit bij de geboorte, het geboorteland en de nationaliteit, 1991-2006

Grafiek 7. Evolutie van de populatie met Congolese nationaliteit, 1962–2008

Grafiek 8. Evolutie van het aantal buitenlandse migranten, 1948-2007

Grafiek 9. Evolutie van het totale aantal Congolese migranten, 1949-2007

Grafiek 10. Evolutie van het aandeel van de Congolese migratie in de totale buitenlandse migratie, 1948- 2007

Grafiek 11. Evolutie van het aantal asielaanvragen van Congolezen, 1988-2008

Grafiek 12. Verdeling per motief van visums van lange duur (meer dan drie maanden) voor Congolese onderdanen, 2007

Grafiek 13. Evolutie van het totale aantal emigraties, 1948-2007

Grafieken 14 en 15. Gecumuleerde percentages van emigraties per nationaliteit en per verblijfsduur voor het cohort, 1992 en 1996

Grafiek 16. Gecumuleerde percentages van emigraties van Congolezen per immigratiejaar en verblijfsduur, 1991-2003

Grafiek 17.Evolutie van het migratiesaldo van personen met Congolese nationaliteit, 1948-2007

Grafiek 18. Evolutie van het aantal jaarlijkse nationaliteitsveranderingen voor de Congolezen, 1985-2007

Grafiek 19. Evolutie van het aantal nationaliteitsveranderingen en van de jaarlijkse stijging van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie die Belg is geworden (C)

Grafiek 20. Evolutie van het aantal geboortes en overlijdens van de populatie met Congolese nationaliteit, 1980-2005.

Grafiek 21. Evolutie van het aantal vrouwen in de immigratie van onderdanen met Congolese nationaliteit, 1990-2007

Grafiek 22. Verdeling van de immigratie van Congolezen per leeftijdsgroepen**,** 1990, 1995, 2000 en 2005

Grafiek 23. Verdeling van de emigratie van Congolezen per leeftijdsgroepen**,** 1990, 1995, 2000 en 2005

Grafiek 24. Evolutie van het aantal vrouwen met de Congolese nationaliteit, van Congolese afkomst en met de Congolese nationaliteit en van Congolese afkomst

Grafiek 25. Evolutie van het aantal vrouwen die de Belgische nationaliteit hebben verworven

Grafiek 26. Evolutie van de gemiddelde leeftijd van Belgen, vreemdelingen, Congolezen en van als Congolees geboren en Belg geworden personen

Grafiek 27. Verdeling per leeftijd van de Congolezen die de Belgische nationaliteit hebben verworven in 1995, 2000 en 2005

Grafiek 28. Structuur per leeftijd en per geslacht, van de populatie met Congolese nationaliteit (B) op 1 januari 1991 en 2006

Tabel 2. Aandeel van de min-15-jarigen, van de 15-64-jarigen en van 65-plussers volgens de nationaliteit van de met de Congolese nationaliteit geboren personen

Grafiek 29. Structuur per leeftijd en per geslacht van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie die Belg is geworden (C) op 1 januari 1991 en 2006

Tabel 3. Aandeel van de min-15-jarigen, van de 15-64-jarigen en van 65-plussers voor de met de Congolese nationaliteit geboren personen (A)

Grafiek 30. Structuur per leeftijd en per geslacht van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie (A) op 1 januari 1991 en 2006

Grafiek 31. Aantal immigraties van Congolezen per gemeente (2001-2005)

Grafiek 32. Aantal emigraties van Congolezen per gemeente (2001-2005)

Grafiek 33. Jaarlijks aantal emigraties per gemeente van Congolese onderdanen (in %), voor de periode 2001-2005

Grafiek 34. Verdeling per gemeente van Congolese migranten op 1 januari 2006

Tabel 4. Proportionele verdeling van de Congolese populatie (B), van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie die Belg is geworden (C) en van Congolese migranten (A) op 1 januari 2006

Grafiek 35. Concentratiecoëfficiënt van de populatie met Congolese nationaliteit op 1 januari 2006

Grafiek 36. Concentratiecoëfficiënt van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie die Belg is geworden op 1 januari 2006

Tabel 5. Concentratiecoëfficiënt van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie volgens hun nationaliteit (Belgische of Congolese) op 1 januari 2006

Tabel 6. Evolutie van de gemiddelde gezinsgrootte, 1991 en 2005

Tabel 7. Verdeling van de gezinsgrootte volgens de nationaliteit bij de geboorte van het gezinshoofd, 1991 en 2005

Grafieken 37 en 38. Proportionele verdeling van de gezinstypes op basis van de nationaliteit van het gezinshoofd, in 1991 en 2005

Grafieken 39 tot 46. Proportionele verdeling van de gezinstypes op basis van de nationaliteit en de leeftijd van het gezinshoofd, in 1991 en 2005

Grafieken 47 en 48. Verdeling van de scholingsgraad per grote nationaliteitengroepen in 2001

Grafieken 49 en 50. Verdeling per leeftijd en per nationaliteitengroepen van diploma's hoger onderwijs

Grafiek 51. Evolutie van de activiteitsgraad voor Congolezen, vreemdelingen en totale populatie, 1997-2006

Grafiek 52. Evolutie van de werkzaamheidsgraad voor Congolezen, vreemdelingen en totale populatie, 1996-2006.

Grafiek 53. Evolutie van de werkloosheidsgraad voor Congolezen, vreemdelingen en totale populatie, 1996-2006.

Grafiek 54. Evolutie van de verdeling van de actieve populatie met Congolese nationaliteit volgens het type activiteit.

Grafiek 55 en 56. Verdeling van het activiteitenstatus per nationaliteitengroepen bij de geboorte en per geslacht.

Grafieken 57 en 59. Werkzaamheidsgraad per leeftijd, geslacht en nationaliteitengroepen bij de geboorte, 2001

Grafieken 59 en 60. Werkloosheidsgraad per leeftijd, geslacht en nationaliteitengroepen

Inleiding

De relaties tussen België en de huidige Democratische Republiek Congo zijn onlosmakelijk verbonden met de historische banden tussen beide landen. Het personenverkeer is een van de elementen die deze relaties vorm heeft gegeven. Tijdens de koloniale periode zijn heel wat Belgen naar Congo geëmigreerd[1], maar bij het begin van de postkoloniale periode zijn er voor het eerst ook heel wat Congolezen naar België getrokken[2]. De internationale mobiliteit van de Congolezen richting België is dus een van de vele componenten die de relaties tussen beide landen heeft bepaald en ook nu is dat nog altijd het geval. Deze mobiliteit moet dus optimaal kunnen worden geplaatst.

Uit een eerste lezing van de litteratuur bleek het marginale wetenschappelijke karakter van het onderzoek naar de Congolese migratie en de invloed ervan op de Congolese aanwezigheid in België. Marco Martiniello, Andréa Rea en Felice Dasseto (2007) verwijzen in een recent werk als volgt naar de Congolese aanwezigheid: «Doctoraatsthesissen worden voorbereid, o.m. over de Marokkaanse immigratie of de Congolezen in België (…) »[3]. Vermeldenswaard is ook het werk van Kagné en Martiniello (2001) over de subsaharaanse immigratie in België en van Mayoyo Bitumba Tipo Tipo (1995) over de strategieën van Congolese migranten. Op deze enkele uitzonderingen na is nooit grondig onderzoek gevoerd naar de geschiedenis van de Congolese migratie en de invloed ervan op de Congolese aanwezigheid in België. Met dit onderzoek willen we via een demografische studie die een link legt tussen migratie en de Congolese aanwezigheid in België dit gebrek aan informatie dus verhelpen.

Ter identificatie van de evoluties die de migratiedynamiek en de dynamiek van de Congolese migranten hebben bepaald, maakt deze studie een analyse van zeven facetten van het thema:

- **De gegevensbronnen** die voor deze studie zijn gebruikt komen kort aan bod in dit eerste deel. De lezer moet immers over de nodige middelen beschikken om de statistieken in dit werk kritisch te benaderen.

- **De Congolese migranten.** Aangezien de variabele «nationaliteit» niet langer volstaat om op een efficiënte manier inzicht te krijgen in de migrantenpopulaties zijn alternatieven essentieel. Doelstelling is een analyse van de evolutie van de Congolese migranten op basis van zo gedetailleerd mogelijke statistische indicatoren (nationaliteit, nationaliteit bij de geboorte en het geboorteland).

[1] In 1960, het jaar van de onafhankelijkheid van het land, keren heel wat Belgen naar België terug. Dat jaar wordt een internationale immigratiepiek gemeten voor Belgische onderdanen (Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding, 2009A).

[2] Kagné, B., Martiniello, M., 2001, « L'immigration subsaharienne en Belgique » in *Le courrier hebdomadaire du CRISP*, nr. 1721, Brussel, pp. 6-7

[3] Martiniello, M., Rea, A., Dasseto, F., 2007, *Immigration et intégration en Belgique Francophone. Etat des savoirs*, Academia Bruylant, Louvain-la-Neuve, p. 23.

- **De Congolese migratie in België: een bijzondere internationale mobiliteit?** Wat zijn de kenmerken van de Congolese migratie in België? Welke grote evoluties hebben de internationale mobiliteit van de Congolezen bepaald? Op basis van de bestaande wetenschappelijke literatuur en door de migratiestromen van de Congolezen te toetsen aan de Belgische migratiegeschiedenis zullen we antwoord op deze vragen proberen te geven.

- **Andere bewegingen van de Congolese populatie: de natuurlijke groei van de populatie en de nationaliteitsveranderingen.** Behalve migratiestromen bepalen ook geboortes, overlijdens, verwerving en verlies van de Belgische nationaliteit de omvang van de Congolese populatie. We gaan dieper in op elk van die bewegingen vooraleer we conclusies trekken over de invloed ervan op de omvang van de Congolese populatie.

- **Demografische kenmerken (leeftijd en geslacht)** van Congolese migranten en Congolese migrantenpopulatie.

- **De geografische lokalisatie van de Congolese migrantenpopulatie**. Welke bestemming kiezen Congolese migranten? Waar leven Congolese migrantenpopulaties? Hanteren de populatie met Congolese nationaliteit en zij die Belg zijn geworden verschillende verblijfsstrategieën? Dit zijn slechts een aantal vragen waarop een antwoord zullen proberen te bieden.

- **Socio-economische kenmerken van de Congolese migrantenpopulatie**. Ter afsluiting van deze studie beperken we ons niet langer tot de demografische gegevens en verdiepen we ons in de structuur van de gezinnen, de scholingsgraad en de situatie op de arbeidsmarkt van Congolese migranten.

1. Gegevensbronnen[4]

Het *Rijksregister (RR)* is de voornaamste informatiebron om inzicht te krijgen in de populatiestromen en -stocks. Deze bron biedt informatie over de populatie op 1 januari van elk jaar per nationaliteit, nationaliteit bij de geboorte, geboorteplaats, leeftijd, geslacht, verblijfsgemeente en type huishouden (stocks). Behalve de stocks houdt het rijksregister ook het jaarlijkse aantal internationale immigraties en emigraties bij per nationaliteit, leeftijd, geslacht en verblijfsgemeente. Andere bewegingen van de populatie zoals geboortes, overlijdens en nationaliteitsveranderingen zijn uit dezelfde bron afkomstig.

Sinds de oprichting van het Rijksregister in 1985 is de telling op deze bron gebaseerd. Voorts wordt ook een *volkstelling* georganiseerd voor het inzamelen van een aantal socio-economische gegevens over populatievoorraden, vooral wanneer er gegevens in het Register ontbreken (voor 1981)[5]. De socio-economische enquête uit 2001 zal worden gebruikt voor de analyse van de gegevens over de economische activiteit en de scholingsgraad. Deze gegevensbron heeft een tweede keer zijn belang bewezen bij het bepalen van een typologie van «migranten»-populatie[6]. Nadeel van een volkstelling is dat het om een niet recente situatie gaat (2001 voor de socio-economische enquête) en dat de socio-economische kenmerken van populaties intussen zijn geëvolueerd.

Andere bronnen zullen voor extra statistische informatie zorgen. Het *Wachtregister* bevat statistieken over het aantal asielaanvragen en over de erkenning van het statuut van vluchteling. Asielgegevens worden aangevuld met een aantal statistieken van het Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen (CGVS). *De visumdatabank van de FOD Buitenlandse Zaken* bevat informatie over de redenen voor het afleveren van visums voor België. Daarmee wil men inzicht krijgen in de voornaamste verblijfsredenen van de Congolezen.

---

[4] Meer informatie over de methodologie voor de aanmaak van statistieken op basis van deze gegevensbronnen staat onder Hoofdstuk 1 van het statistisch en demografisch verslag 2008 van het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding.
Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding, 2009B, *Migraties en migrantenpopulaties in België,* www.diversiteit.be, Brussel, 171 p.

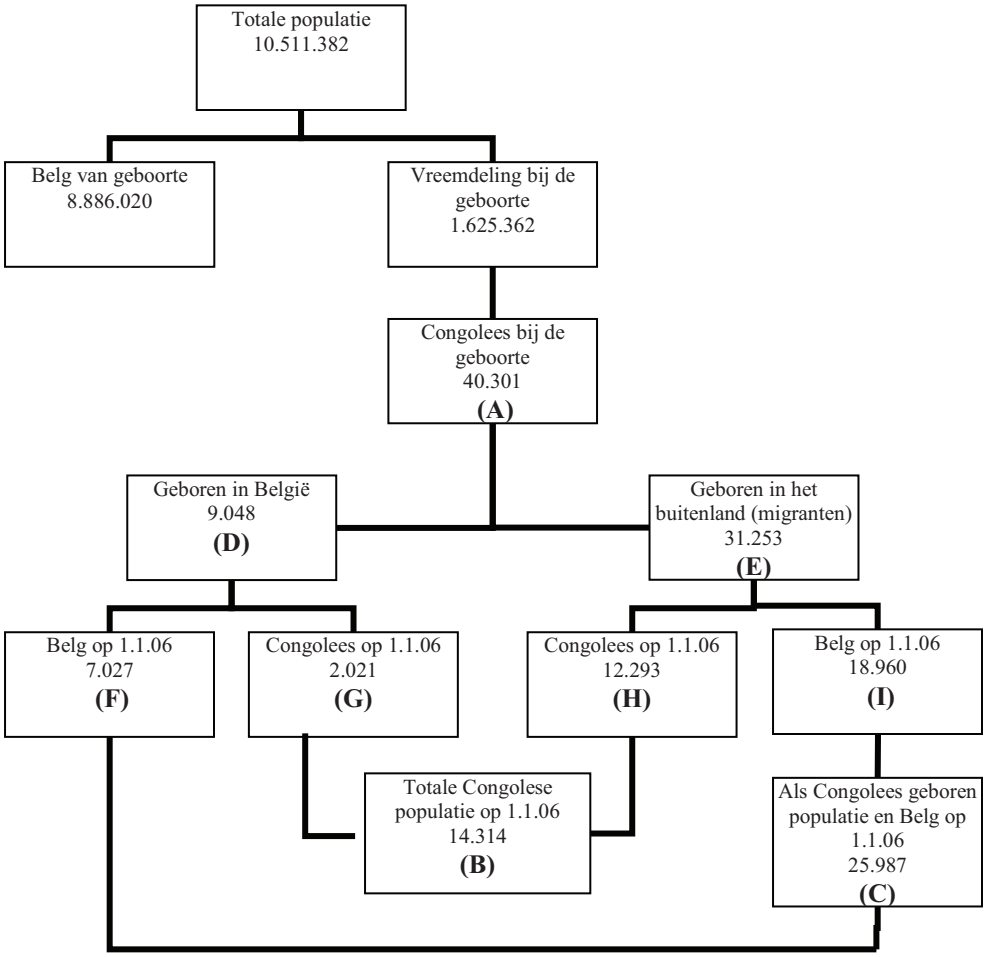
[5] Perrin, N., Schoonvaere, Q., 2009, *National Data Collection, Systems and Practices: Belgium Country report*, www.prominstat.eu., 22 p.

[6] Voor meer informatie over deze typologie verwijzen we naar hoofdstuk 6 van het statistisch en demografisch verslag 2008 over « de populatie van vreemde afkomst ».
Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding, 2009B, op-cit.

2. Evolutie van de Congolese migrantenpopulatie

De variabele nationaliteit is niet voldoende om een beeld te krijgen van de afkomst van de in België verblijvende populatie. Daarom zijn nieuwe statistieken nodig om een efficiënt beeld te krijgen van migrantenpopulaties (Perrin, Dal et Poulain, 2007; CGKR 2009B). Grafiek 1 geeft een overzicht van de verschillende categorieën die zijn geïdentificeerd op basis van de twee variabelen nationaliteit (en de historiek ervan) en geboorteplaats.

Grafiek 1. Als Congolees geboren populatie op 1 januari 2006: volgens het geboorteland en de huidige nationaliteit

Bronnen: Rijksregister, AD-SEI, Perrin, Dal, Poulain 2007

Deze typologie heeft het voordeel verder te gaan dan enkel het criterium nationaliteit op een bepaald moment. Een grote beperking van deze typologie is dat ze enkel betrekking heeft op een deel van de Congolese migranten. Via de nationaliteit bij de geboorte kan om verschillende redenen immers geen onderscheid worden gemaakt tussen de tweede en derde generatie. Ten eerste worden kinderen uit een gemengd koppel geboren met de Belgische nationaliteit. Ten tweede worden kinderen

uit ouders die Belg zijn geworden van bij hun geboorte als Belg beschouwd, en ten derde kan het sinds 1984 gebeuren dat kinderen van vreemdelingen met de Belgische nationaliteit worden geboren (indien de ouders in België zijn geboren)[7]. De variabele nationaliteit bij de geboorte biedt een beter inzicht in de migrantenpopulatie maar statistieken die zijn gebaseerd op afstamming zou deze typologie van migrantenpopulaties kunnen verfijnen. Het gebruik van variabelen die verwijzen naar de etnische afkomst van individuen is aan wettelijke beperkingen onderworpen. Zo verbiedt de Commissie voor de bescherming van de persoonlijke levenssfeer de toegang tot informatie over bloedbanden[8].

Het criterium nationaliteit bij de geboorte is een indicator die een beter inzicht in een migrantenpopulatie biedt. Dit criterium houdt immers rekening met een deel van de Belg geworden populatie dat nooit uit de statistieken zou blijken die enkel op de nationaliteit zijn gebaseerd. Op basis van de momenteel beschikbare gegevens kwantificeert de variabele « nationaliteit bij de geboorte » het best de migrantenpopulatie.

Wanneer die typologie wordt toegepast op de totale populatie die wettelijk in België verblijft op de meest recente datum (10.511.382 inwoners op 1 januari 2006), dan zou zo'n 15% van deze populatie als buitenlander zijn geboren. In totaal gaat het om 1.625.362 personen. Het aantal Congolese migranten (A) zou 40.301 bedragen, goed voor 2,5% van de als vreemdeling geboren populatie. Van die Congolese migranten (A) is 77,5% geïmmigreerd en 22,5% is in België geboren. 60% van de met de Congolese nationaliteit geboren migranten heeft intussen de Belgische nationaliteit. Van de als Congolees in België geboren personen is ruim drie vierde Belg geworden. Uiteindelijk gaat het om 64,5% van Congolese migranten (A) die Belg is geworden. De overige personen hebben nog steeds de Congolese nationaliteit.

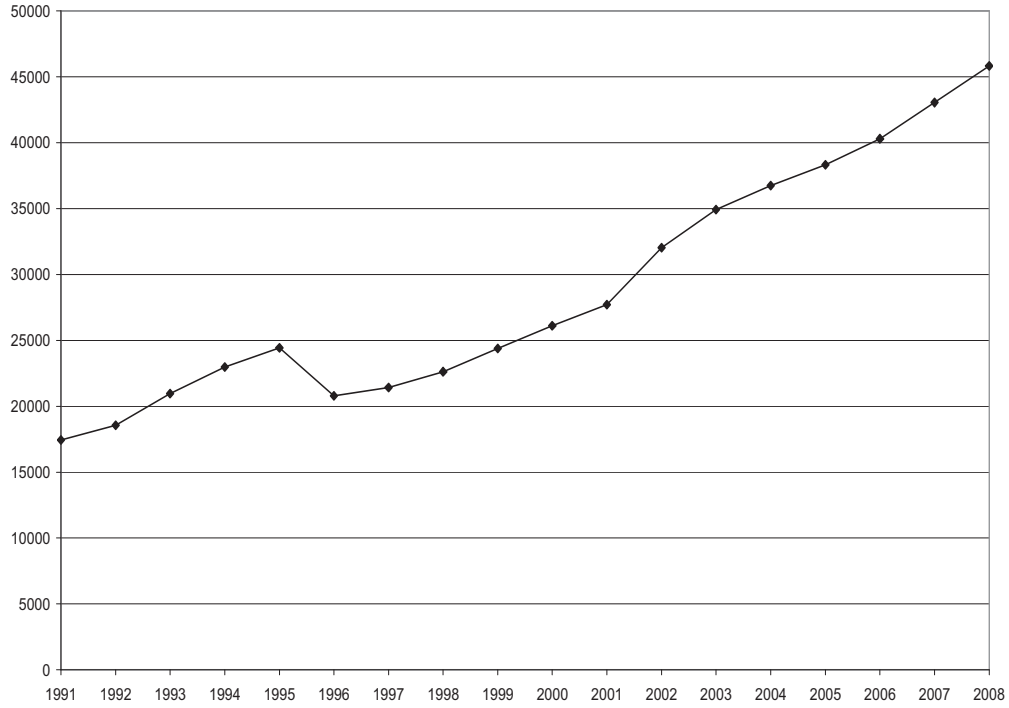
Uit deze eerste benadering van de meeste recente stocks van Congolese migranten (A) komen twee elementen naar voor. Om te beginnen de sterke dynamiek van de nationaliteitsveranderingen aangezien bijna twee als Congolees geboren personen op drie Belg zijn geworden. Uit deze typologie blijkt vervolgens dat een deel van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie (22,6%) niet is geïmmigreerd.

2.1. De met de Congolese nationaliteit geboren populatie: de eerste groep uit Subsaharaans Afrika die in België verblijft

Op 1 januari 1991 telt de met de Congolese nationaliteit geboren populatie, ongeacht de huidige nationaliteit, 17.451 personen. Zeventien jaar later is die populatie meer dan verdubbeld tot iets meer dan 45.800 individuen op 1 januari 2008. Een tweede vaststelling is dat deze populatiegroep jaar na jaar toeneemt, behalve in 1995. 1995 was het jaar waarin asielzoekers uit de officiële statistieken zijn geweerd, wat niet zonder gevolg is gebleven voor de Congolese migranten.

[7] Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding, 2009b, op-cit, pp. 127-128.
[8] Ibidem, pp. 144.

Grafiek 2. Evolutie van de Congolese migrantenpopulatie (A), 1991-2008[9]

Bronnen: Rijksregister, AD-SEI en volkstelling

In vergelijking met de grootste andere groepen die bij de geboorte een vreemde nationaliteit hebben, zien we dat de met de Congolese nationaliteit geboren populatie op 1 januari 1991 de 10de grootste was in België. Vijftien jaar later is die groep naar de 9de plaats opgeklommen en gaat daarmee de Portugese immigranten vooraf. Van de tien eerste groepen die met een vreemde nationaliteit zijn geboren, komen er acht van het Europese (inclusief Turkije) en twee van het Afrikaanse continent. De met de Congolese nationaliteit geboren personen zijn ver achter de Marokkanen, de tweede groep uit Afrika en de eerste uit Subsaharaans Afrika. Opvallend is ook dat van de grootste groepen met een andere nationaliteit bij de geboorte, de Congolezen het sterkst zijn toegenomen (+131%). Het gevolg is dat tussen 1 januari 1991 en 1 januari 2006, het percentage van de met de Congolese nationaliteit geboren personen is gestegen van 1,5% naar 2,5% van de totale als vreemdeling geboren populatie.

[9] Bij de Congolese migrantenpopulatie op 1 januari 2007 en op 1 januari 2008 gaat het om een schatting die is berekend op basis van de nationaliteitsveranderingen (voor toelichting bij de methode, cfr. 5.2.1).

Tabel 1. Evolutie van de belangrijkste nationaliteitengroepen bij de geboorte die in België verblijven op 1 januari 1991 en 1 januari 2006

	1.1.1991	1.1.2006	Stijging (in %)
Europa	**903199**	**1091072**	**20,80%**
Italië	297582	277128	-6,87%
Frankrijk	149456	172461	15,39%
Nederland	95207	139777	46,81%
Duitsland	50740	55030	8,45%
Spanje	60663	54955	-9,41%
Portugal	18629	32119	72,41%
Polen	29915	40428	35,14%
Turkije	91213	141517	55,15%
Andere (Europa)	109794	177657	61,81%
Afrika	**205661**	**377333**	**83,47%**
Marokko	151262	249623	65,03%
Congo (DRC)	17451	40301	130,94%
Algerije	12431	19949	60,48%
Tunesië	8059	11965	48,47%
Rwanda	1552	8635	456,38%
Ghana	2297	4935	114,85%
Kameroen	1338	4914	267,26%
Andere (Afrika)	11271	37011	228,37%
Azië	**44291**	**97252**	**119,58%**
Noord-Amerika	**15985**	**17131**	**7,17%**
Latijns-Amerika	**11970**	**25442**	**112,55%**
Oceanië	**741**	**1168**	**57,62%**
Als vreemdeling geboren (TOTAAL)	**1189923**	**1625362**	**36,59%**

Bronnen: Rijksregister, AD-SEI en volkstelling
Berekeningen: GéDAP-UCL (cfr. Perrin, Dal et Poulain, 2006)

Aan de hand van die enkele gegevens over stocks van de als vreemdeling geboren populatie, tonen we aan dat de jaarlijkse groei van de Congolese migrantenpopulatie sinds begin van de jaren 1990 steeds positief is geweest (op het jaar 1995 na). We hebben verder gezien dat deze populatie numeriek behoort tot de eerste tien groepen personen die met een vreemde nationaliteit zijn geboren en die in België verblijven. Na de vreemde migrantenpopulatie in een context te hebben geplaatst, gaan we dieper in op de verschillende subgroepen waaruit deze populatie bestaat. In de volgende punten delen we deze populatie in op basis van de variabelen geboorteplaats en nationaliteit.

2.2. Steeds meer met de Congolese nationaliteit geboren migranten

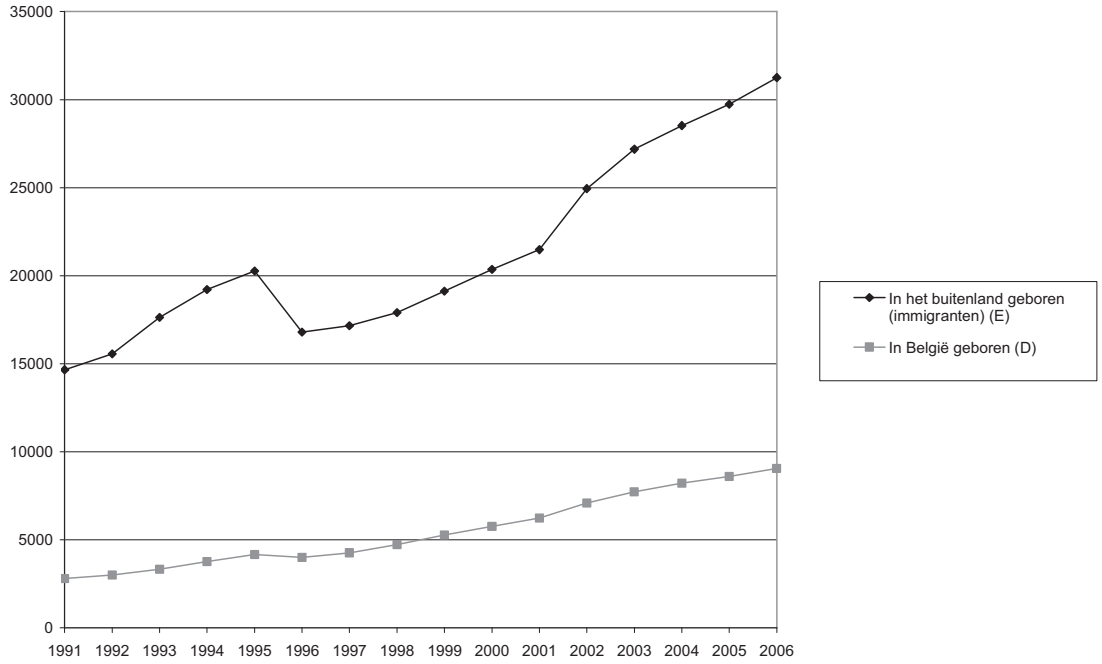
Het geboorteland is de meest eenvoudige variabele voor een analyse van internationale migraties. In de typologie die we net hebben behandeld, kan er op basis van het geboorteland een onderscheid worden gemaakt tussen de in het buitenland geboren populatie – die na een internationale migratie in België verblijft – en de in België geboren populatie. Deze variabele maakt in principe abstractie van het concept nationaliteit aangezien een Belg in het buitenland kan zijn geboren, en een vreemdeling in België. De eerste en niet de tweede is dan een migrant[10]. Deze typologie is van toepassing op personen van wie de nationaliteit bij de geboorte of de eerste in het Rijksregister geregistreerde nationaliteit de Congolese was. Er kan dus een onderscheid worden gemaakt tussen de in het buitenland geboren personen, en die die in België zijn geboren. Een van de beperkingen van het geboorteland is dat het verwijst naar alle vreemde landen en dat de Congolese migranten niet uitsluitend uit de Democratische Republiek Congo afkomstig zijn. Bij de analyse van de gegevens moet dus rekening worden gehouden met dit bijzondere element van het begrip migrant.

Bij een differentiatie van de Congolese migranten op basis van het geboorteland, wordt vastgesteld dat de migrantenpopulatie (E) numeriek hoger ligt dan de in het land geboren populatie (D).Voor beide populaties geldt tevens dat ze sinds het begin van de jaren 1990 steeds toenemen. Enkel tussen 1 januari 1995 en 1 januari 1996 stellen we een negatieve groei vast. Die valt samen met de datum waarop asielzoekers uit de officiële statistieken zijn geweerd. In 1995 bedroeg het stijgingspercentage van de migrantenpopulatie -18,7% tegen -4,3% voor zij die in België geboren zijn. Daaruit kunnen we het volgende opmaken: ten eerste het niet te onderschatten aspect van de asielmigratie voor de Congolezen halverwege de jaren 1990 en ten tweede dat een deel van de asiel vragende populatie op het Belgische grondgebied is geboren.

Behalve het speciale geval van een wetswijziging die een bepaalde populatie uit de statistieken weert, wordt de stijging van het aantal migranten beïnvloed door het migratiesaldo en de overlijdens van die migranten. De stijging van de migrantenpopulatie laat dus een jaarlijks positief migratiesaldo vermoeden, dat hoger ligt dan het aantal overlijdens. De toename van de natives daarentegen wordt bepaald door het natuurlijke saldo van de in België geboren personen en door de emigraties van diezelfde personen. Dat betekent dat het jaarlijkse natuurlijke saldo van native Congolezen positief is en hoger ligt dan de emigraties van diezelfde populatie. Zoals we er reeds hebben op gewezen wordt niet de hele migrantenpopulatie bij de geboortes in aanmerking genomen. Kinderen van ouders die intussen Belg zijn geworden, kinderen van een gemengd koppel of zelfs van vreemde ouders (indien die in België zijn geboren), worden immers met de Belgische nationaliteit geboren. Die laatsten worden dus niet meegeteld bij de met de Congolese nationaliteit geboren populatie in België, waardoor een aanzienlijk deel van de tweede en derde generatie Congolese migranten wordt uitgesloten.

[10] Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding, 2009B, *Migraties en migrantenpopulaties in België,* www.diversiteit.be, Brussel, pp. 125-126.

Grafiek 3. Evolutie van de Congolese migrantenpopulatie volgens de geboorteplaats, 1991-2006

Bronnen: Rijksregister, AD-SEI en volkstelling
Berekeningen: GéDAP-UCL (cfr. Perrin, Dal et Poulain, 2006)

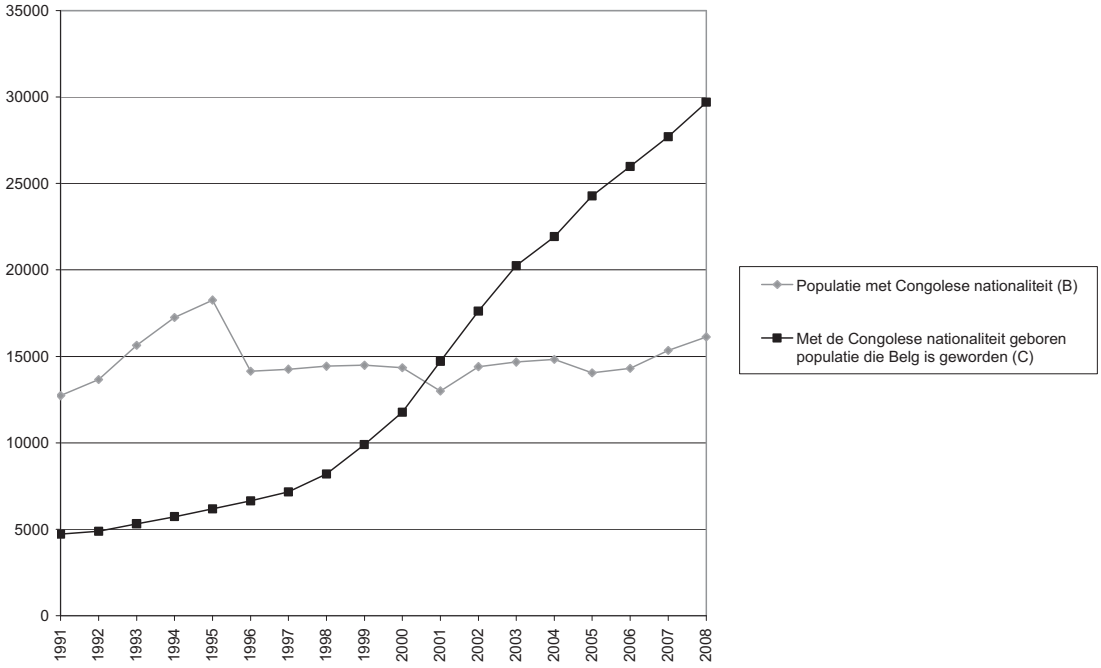
2.3. De snelle stijging van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie die Belg is geworden

Op basis van de variabele «nationaliteit» op een bepaalde datum kan op diezelfde datum een onderscheid worden gemaakt tussen de Congolese populatie (B) en die die de Belgische nationaliteit heeft verkregen (C). De met de Congolese nationaliteit geboren populatie die Belg is geworden bedroeg op 1 januari 1991 amper 5000 personen en zal geleidelijk aan toenemen, om in 2000 de populatie met Congolese nationaliteit voorbij te steken. Op 1 januari 2008 telde deze populatie zo'n 29.690 individuen, goed voor een toename van 528% tegenover 1991, terwijl de populatie met Congolese nationaliteit tijdens diezelfde periode met amper 28% zal toenemen. Opvallend is ook dat het uitsluiten van asielzoekers enkel de populatie met Congolese nationaliteit heeft doen dalen. Dit komt doordat het recht belet dat een asielzoeker tijdens de procedure de Belgische nationaliteit verwerft.

De voornaamste dynamiek die een rechtstreekse impact heeft op die stijging is uiteraard het aantal nationaliteitsveranderingen. Daarvan moeten overlijdens en eventuele emigraties worden afgetrokken. Het migratiesaldo beïnvloedt ook, zij het eerder onrechtstreeks, de Belg geworden populatie omdat die migranten de populatie vormen die mogelijks de Belgische nationaliteit verwerven. Deze dynamiek van nationaliteitsveranderingen is niet zonder gevolg voor de evolutie van de Congolese populatie, die zich tussen 1 januari 1996 en 1 januari 2008 heeft gestabiliseerd tussen

de 14.000 en 16.132 individuen. Men kan dus stellen dat andere demografische dynamieken zoals de natuurlijke groei van de populatie en migratie, in die periode mee gezorgd hebben voor een lichte toename van de populatie met Congolese nationaliteit. Daarom is een gedetailleerde analyse van elk van de stromen die aan de basis liggen van de evolutie van de populatiestocks met Congolese nationaliteit wel degelijk van belang.

Grafiek 4. Evolutie van de Congolese migrantenpopulatie volgens de nationaliteit (Belgische of Congolese), 1991-2008

Bronnen: Rijksregister, AD-SEI en volkstelling
Berekeningen: GéDAP-UCL (cfr. Perrin, Dal et Poulain, 2006)

2.4. De populatie in functie van de geboorteplaats en de nationaliteit

Uit de kruising van de twee binaire variabelen geboorteplaats en nationaliteit, blijken vier afzonderlijke groepen:

1. **De onderdanen met Congolese nationaliteit die in het buitenland zijn geboren (H)** waren op 1 januari 1991 goed voor 60% van de met de Congolese nationaliteit geboren personen (A). Het relatieve aandeel van deze groep zal op 1 januari 1993, 67% bedragen, om vervolgens geleidelijk aan af te nemen en op 1 januari 2006 niet meer dan 30% van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie te bedragen (grafiek 4). Deze groep zal op 1 januari 1995 z'n maximum aantal bereiken met 15.482 individuen. Tijdens diezelfde periode zal de uitsluiting van asielzoekers deze groep doen dalen tot 11.774 individuen. De daaropvolgende jaren zullen worden gekenmerkt door een relatief geringe stijging van het aantal Congolezen dat in het buitenland is geboren en dat uiteindelijk zal stagneren rond de 12.000 individuen. Opvallend is ook die conjuncturele daling die is vastgesteld tussen 1 januari 2000 en

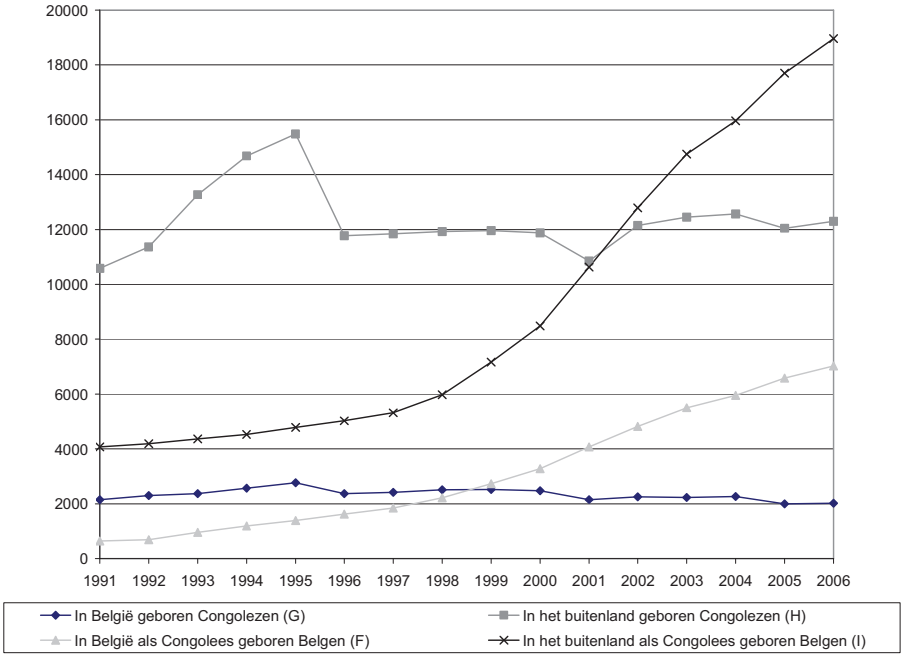
2001. Die werd tevens vastgesteld bij de analyse van de populatie met Congolese nationaliteit.

2. Ook bij het relatieve aandeel van de populatie **met Congolese nationaliteit die in België is geboren (G)** is er een dalende tendens, van 18% op 1 januari 1993 naar 5% van de Congolese migrantenbevolking op 1 januari 2006. Deze groep die op 1 januari 1991 uit 2.149 individuen bestond, is twee jaar later tot 3.674 gestegen, om vervolgens geleidelijk aan te dalen tot 2.021 individuen op 1 januari 2006. Naar het voorbeeld van de migranten met de Congolese nationaliteit, is het relatieve aandeel van zij die in België zijn geboren sinds 1993 gedaald, terwijl hun aantal stabiel is gebleven.

3. De evolutie **van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie in het buitenland en die Belg is geworden (I)** heeft een omgekeerde tendens gekend. Sinds 1 januari 1995 is het relatieve aandeel van deze populatie steeds toegenomen, van 20% op 1 januari 1991 naar 47% van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie op 1 januari 2006. Tussen beide data is deze populatie meer dan vervierdubbeld, van 4081 naar 18.960 personen. De sterke stijging van deze groep, vooral sinds halverwege de jaren 1990, is het gevolg van een sterke dynamiek van nationaliteitsveranderingen. Deze dynamiek blijft dus niet zonder gevolg voor de migrantenpopulatie met Congolese nationaliteit, die zich sinds 1 januari 1996 rond de 12.000 individuen stabiliseert. Terwijl de groep van Congolezen die in het buitenland zijn geboren voor 1 januari 2001 veruit de grootste was, hebben deze evoluties ertoe geleid dat de met de Congolese nationaliteit geboren populatie die Belg is geworden sinds 2001 de belangrijkste is. Sindsdien is het verschil tussen beide populaties steeds toegenomen in het voordeel van de Congolese migranten die Belg zijn geworden.

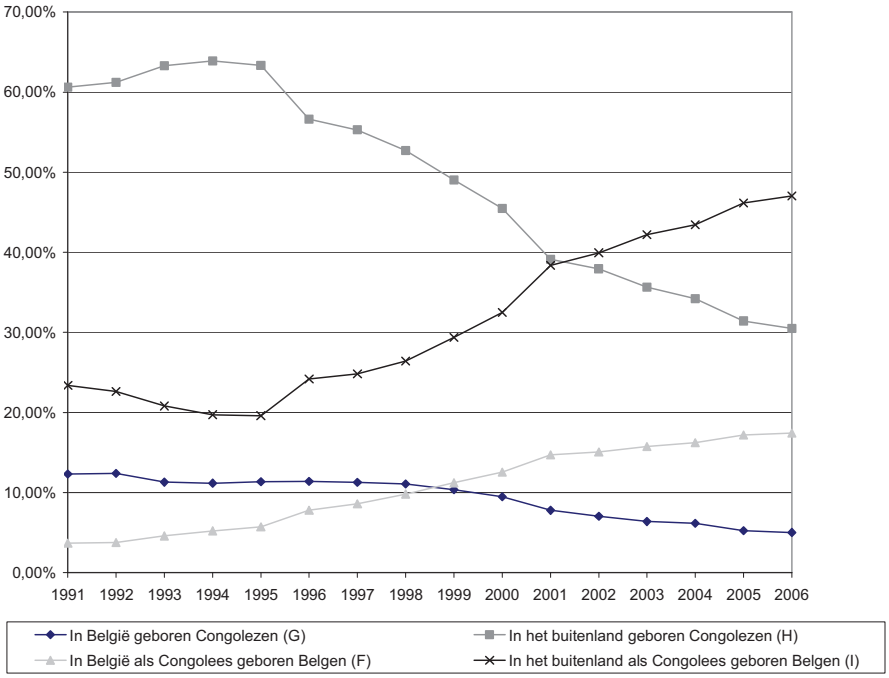
4. **De met de Congolese nationaliteit geboren personen in België die de Belgische nationaliteit hebben verkregen (F)** waren vóór 1998 amper goed voor 10% van de bij geboorte Congolese populatie (A). Tijdens datzelfde jaar zal deze populatie de Congolezen die op het Belgische grondgebied zijn geboren voorbijsteken. Net zoals de migranten die Belg zijn geworden zal het aantal individuen dat in België is geboren vooral vanaf de tweede helft van de jaren 1990 toenemen. Op 1 januari 1991 bedroeg het aantal van zij die Belg zijn geworden 642, tien jaar later was dat 4080 en op 1 januari 2006, 7027, goed voor 17% van de Congolese migranten (A).

Grafiek 5. Evolutie van het aantal Congolese migranten volgens de nationaliteit bij de geboorte, het geboorteland en de nationaliteit, 1991-2006

Bronnen: Rijksregister, AD-SEI en volkstelling
Berekeningen: GéDAP-UCL (cfr. Perrin, Dal et Poulain, 2006)

Grafiek 6. Verdeling (in %) van de Congolese migranten volgens de nationaliteit bij de geboorte, het geboorteland en de nationaliteit, 1991-2006

Bronnen: Rijksregister, AD-SEI en volkstelling
Berekeningen: GéDAP-UCL (cfr. Perrin, Dal et Poulain, 2006)

Uit een analyse van de statistieken over de met de Congolese nationaliteit geboren populatie blijkt hoe moeilijk het is inzicht te krijgen in de migrantenpopulaties. En toch hebben we een aantal elementen kunnen aantonen waardoor we een beter beeld krijgen van de Congolese migranten.

Ten eerste hebben we de beperkingen vastgelegd van een analyse op basis van het criterium nationaliteit. In een land als België waar de toegang tot de nationaliteit een van de minst restrictieve van het Europese continent schijnt te zijn, moet de migrantenpopulatie wel op basis van andere variabelen dan de nationaliteit van het individu worden bepaald[11]. Ten tweede hebben we gewezen op het belang van de dynamiek van nationaliteitswijzigingen op de verschillende groepen waaruit de Congolese migrantenpopulatie bestaat (A). We hebben tenslotte ook gezien dat de Congolese migranten talrijker zijn dan zij die in België zijn geboren maar dat deze vaststelling enigszins moet worden genuanceerd doordat heel wat kinderen van Congolese migranten als Belg geboren kunnen worden, indien minstens een van hun ouders Belg is.

2.5. De onzekere evolutie van de populatie met Congolese nationaliteit

Een beeld vormen van een migrantenpopulatie op basis van het criterium nationaliteit heeft een aantal beperkingen omdat de liberalisering van de toegang tot de nationaliteit in België deze statistiek beperkt[12]. Een meer gedetailleerde analyse van de populatie met Congolese nationaliteit heeft echter wel degelijk belang. Indien we de eventuele gebeurtenissen identificeren die de evolutie ervan hebben kunnen beïnvloeden, kunnen we immers een aantal hypotheses stellen die later zullen worden uitgetest.

Onmiddellijk na de tweede wereldoorlog waren in België slechts 10 Congolezen geregistreerd[13]. Op 1 januari 1961 verbleven 2585 Congolese onderdanen wettelijk in België. Deze stock is het gevolg van het op gang komen van de migratiestromen vanaf 1960, datum van de onafhankelijkheid van Congo. Bij de volgende telling in 1971 was de Congolese populatie met 5244 personen meer dan verdubbeld. Tussen 1971 en 1981 groeit deze populatie verder aan met een positieve groei van 64% tot 8575 individuen. Deze toename van de Congolese populatie zal voor het eerst stilvallen in 1985, om daarna, en vooral begin van de jaren 1990, weer te stijgen. Tussen 1 januari 1995 en 1 januari 1996, doet zich onder de Congolese populatie (-23%) de sterkste daling ooit voor. Daarna gaat het tot 1 januari 2000 weer opwaarts om in het jaar 2000 een nieuwe terugval te kennen. Sinds 1 januari 2001 stijgt het aantal Congolese onderdanen dat in België verblijft jaar na jaar. Op 1 januari 2008 verbleven er 16.132 Congolese onderdanen (grafiek 8) in België.

[11] Nicolas Perrin, Luc Dal et Michel Poulain, 2007, op-cit, p. 1.
[12] De variabele nationaliteit kan de vreemde populaties identificeren waarop een bepaald juridisch systeem van toepassing is.
[13] Kagné, B., Martiniello, M., 2001, op-cit, p. 6.

Sinds de jaren 1960 stijgt de populatie met Congolese nationaliteit. Toch deden er zich in 1985, 1995, 2000 en 2004 vier conjuncturele dalingen voor van het aantal Congolezen. Belangrijk is de redenen te achterhalen van die dalingen die een breuk vormden met de stijging sinds begin van de jaren 1960. Dit vereist een woordje uitleg bij het soort stromen die de evolutie van die vreemde populatie kunnen bepalen. Immigraties en geboortes zijn bewegingen die de stijging van deze populatie in de hand werken. Emigraties, overlijdens en nationaliteitsveranderingen daarentegen zorgen voor een daling van het aantal onderdanen met Congolese nationaliteit.

Ook al moeten alle componenten van de beweging van de vreemde populatie in aanmerking worden genomen, toch valt niet te ontkennen dat de dalingen van de Congolese populatie tussen 1985 en 2000 samenvallen met twee hervormingen van het nationaliteitswetboek, nl. die van 1984 en van 1999[14]. Men kan dus stellen dat deze conjuncturele dalingen van het aantal Congolezen vooral te wijten is aan wetswijzigingen betreffende het verwerven van de nationaliteit. Een analyse van de evolutie van nationaliteitsveranderingen moet daar in principe een antwoord op geven (cfr. 5.2.1).

De sterke daling in 1995 valt samen met de oprichting van het Wachtregister voor de inschrijving van asielzoekers. Sinds deze datum wordt met de in dit specifieke register ingeschreven personen geen rekening meer gehouden bij de berekening van de wettelijke bevolking, met als gevolg dat de asielzoekers zijn geweerd uit de door de AD-SEI gepubliceerde statistieken. De sterke daling tussen 1 januari 1995 en 1 januari 1996 is vooral te wijten aan de wijziging van deze statistische definitie. Sindsdien worden de aanvragers van een internationale bescherming waarvan de procedure loopt uit de statistieken geweerd. Zodra ze echter die bescherming krijgen toegekend, of ze hun situatie buiten de asielprocedure hebben geregulariseerd, worden ze opgenomen in de stocks van de wettelijke populatie[15].

[14] Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding, 2009b, *op-cit,* pp. 144-145.

[15] Met internationale bescherming verwijzen we naar het statuut van vluchteling dat wordt toegekend door de conventie van Genève en naar de subsidiaire bescherming. De regularisaties zijn gebaseerd op het voormalige artikel 9 alinea 3 en op de huidige artikels 9bis en 9ter van de wet van 15/12/1980.

Grafiek 7. Evolutie van de populatie met Congolese nationaliteit (B), 1962–2008

Bronnen: Rijksregister, AD-SEI, Volkstelling

Uit analyse van de stocks van Congolese onderdanen die wettelijk in België verblijven blijkt dat een aantal hypotheses die de conjuncturele dalingen verklaren nog op bevestiging wachten. Die laatste lijken immers samen te vallen met de wetswijzigingen die niets te maken hebben met traditionele demografische bewegingen (geboortes, overlijdens, immigraties en emigraties). Een gedetailleerde analyse van de verschillende bewegingen die de evolutie van een vreemde populatie bepalen moet deze beweringen efficiënt kunnen testen.

3. De Congolese migratie in België: een bijzondere internationale mobiliteit?

3.1. De Congolese migratie in het licht van de Belgische migratiegeschiedenis

Elke vreemdeling die meer dan drie maanden in België verblijft moet zich in het register van zijn gemeente laten registreren. De binnenkomsten worden dus berekend op basis van de aankomstverklaringen van de individuen, die in het Rijksregister worden gecentraliseerd. Op die manier kan een beeld worden gevormd van de legale immigratiestromen. Dit registratiesysteem van immigraties heeft echter een aantal beperkingen. Om te beginnen worden enkel de wettelijke immigraties geregistreerd, waardoor een deel van de instroom niet is geregistreerd, of enkel met vertraging indien de persoon na zijn effectieve aankomst in het land wordt geregulariseerd. Een tweede beperking die reeds vaak ter sprake is gekomen is het weren van asielzoekers uit de officiële statistieken sinds 1995. Het gevolg van deze maatregel is dat deze populatie niet langer in de immigratiestatistieken voorkomt.

Via dit registratiesysteem kunnen jaarlijkse immigratiestatistieken per nationaliteit worden bijgehouden. De doelstelling van de analyse van deze immigratiecijfers is dubbel: (1) analyse van de immigraties van Congolezen door ze op te nemen in de naoorlogse migratiegeschiedenis van België en (2) identificatie van (een) eventuele evolutie(s) van de Congolese migratie in België.

- *Fase 1: arbeidsimmigratie per contingent (1946-1974)*

De analyse van de migratiestromen van vreemdelingen onderscheidt verschillende fasen in de naoorlogse migratiegeschiedenis van België. De eerste fase loopt van 1948 tot 1974 en wordt gekenmerkt door vooral conjuncturele evoluties die schommelen tussen de 20.000 en 80.000 immigraties per jaar. In deze periode werden bilaterale akkoorden ondertekend voor de tewerkstelling van buitenlandse werknemers. Zo waren er de akkoorden met Italië in 1946, met Spanje in 1956; met Griekenland in 1957, met Marokko en Turkije in 1964 en met Tunesië in 1969 (grafiek 8)[16].

Tussen 1949 en 1959 was de immigratie van Congolezen nogal marginaal met minder dan honderd binnenkomsten per jaar. Typisch voor de migratie in deze periode was de sterke mobiliteit van de elites. De bedoeling daarvan was het opleiden van een aantal personen die de taken van de koloniale ambtenaren konden overnemen. De enkele studentenstromen zijn het gevolg van akkoorden tussen een aantal scholen en universiteiten uit België en Centraal-Afrika[17]. Tot eind van de jaren 1950 behoorde de Congolese migratie nog niet echt tot de Belgische

[16] De mijnramp van Bois du Casier te Marcinelle zal de Italiaanse migratie gevoelig beperken, waardoor België akkoorden met andere landen gaat afsluiten (Poulain, Perrin, 2002).
Dassetto, F., 2001, *Migration, sociétés et politiques: Belgique, Europe et les nouveaux défis*, Sybidi Papers n°25, Academia-Bruylant, Louvain-la-Neuve, pp. 21 à 33.
Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding, 20091, op-cit, pp. 8 à 13 et 23.
[17] Kagné, B., Martiniello, M., 2001, op-cit, pp. 6-7.

migratiegeschiedenis. Dat was toen vooral een zaak van Europese arbeidersstromen. Vanaf 1960, het jaar van de onafhankelijkheid van Congo, zal het aantal binnenkomsten op Belgische grondgebied sterk toenemen om in 1962 net geen 2300 immigraties te bedragen. Daarna zakt dit cijfer opnieuw tot 1000 binnenkomsten in 1967. Tot aan de oliecrisis zal de instroom opnieuw gaan schommelen tussen de 1.000 en 1.500 binnenkomsten.

Vergeleken met de andere niet-Europese populaties werden op 1 januari 1970 iets minder dan 40.000 Marokkanen, 12.676 Amerikanen, 6.621 Algerijnen en 5.244 Congolezen geteld[18]. In vergelijking met 1961 zijn deze populaties gestegen met 8423% voor de Marokkanen, 3117% voor de Algerijnen, 266% voor de Amerikanen en 103% voor de Congolezen[19]. Tijdens de jaren 1960 zal het aantal binnenkomsten van Congolezen de vierde plaats innemen op de ranglijst van stromen van niet-Europese afkomst en de eerste vanuit Subsaharaans Afrika. Samengevat kunnen we stellen dat het typische van deze eerste fase de tamelijk intense immigratiestromen waren, die het rechtstreekse gevolg waren van de akkoorden inzake rekrutering van arbeidskrachten. Tot begin van de jaren 1960 ging het om akkoorden met Europese landen zoals Italië, Spanje of Griekenland. Vanaf 1960 begint het decennium van de niet-Europese immigratie, met de rekrutering van vooral Marokkaanse arbeidskrachten. Ook het begin van de Congolese migratie dateert uit diezelfde periode. Deze had echter niets te maken met de rekrutering van arbeidskrachten, «Congolezen begonnen richting België te trekken als student, diplomaat, toerist of zakenman»[20]. In hun artikel over subsaharaanse immigratie in Afrika onderstrepen Kagné en Martiniello (2001) de belangrijke rol van de studentenimmigratie in de jaren na de onafhankelijkheid van het land.

- *Fase 2: de economische crisis en de vertraging van de immigratie (1975-1983)*

De tweede fase in de migratiegeschiedenis van België loopt van 1975 tot halfweg de jaren 1980 en wordt gekenmerkt door een vertraging van de migratiestromen. Na de oliecrisis in 1974 zal de Belgische regering een einde maken aan het rekruteren van vreemde arbeidskrachten en een poging doen om de stromen onder controle te krijgen. Dit beleid van geslotenheid zal gepaard gaan met een wil tot integratie van migranten uit de eerste fase. Dit betekent niet dat er helemaal geen migranten meer binnenkomen, aangezien de integratie van die migranten o.m. is gekoppeld aan gezinshereniging[21].

Een analyse van de stromen van de voornaamste nationaliteitengroepen die de immigraties in België bepalen illustreert perfect deze terugval van de instroom. Behalve voor de Nederlanders, wordt tijdens die periode een dalende tendens van immigraties vastgesteld. Dit is o.m. het geval voor Fransen, Italianen, Marokkanen en

[18] We beschouwen de Turkse migrantenpopulatie als afkomstig van het Europese continent.
[19] Eggerickx, Thierry, Christian Kesteloot, Michel Poulain et al., 1999, *De allochtone bevolking van België*, Monografie nr. 3 van de volkstelling van 1 maart 1991, Nationaal Instituut voor Statistiek: Brussel, 260 p.
[20] Demart, S., 2008, « De la distinction au stigmate. Matonge: un quartier Congolais à Bruxelles », *les cahiers de la Fonderie,* n°38, p. 58.
[21] Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding, 2009A, op-cit, pp. 10-11 et Dassetto, F., 2001, op-cit, pp. 13-23.

Turken waarvan de jaarlijkse binnenkomsten resp. zijn gedaald van 10.000 naar 5.000, van 9.700 naar 2.100, van 5.300 naar 1.700 en van 7.300 naar 1.200 immigraties per jaar.

Tussen 1974 en 1981 zullen de Congolese migratiestromen opnieuw aantrekken (op een daling in 1976 na). In de jaren waarin de instroom van vreemdelingen dalend was, bleek die van de Congolezen aan een heropleving bezig met jaarlijkse immigraties die schommelden tussen de 1.500 en 2.000 binnenkomsten. In 1982 en de 2 jaren daarna is de immigratiestroom opnieuw ietwat gaan afnemen (grafiek 8). De daling van de immigratiestromen is minder opvallend voor Congolese onderdanen. Die zijn nog steeds aan conjuncturele schommelingen onderhevig, zonder dat er een echt dalende tendens vast te stellen is (behalve een daling begin van de jaren 1980).

Behalve de dalende binnenkomsten in 1976, 1982 et 1983, zal de jaarlijkse instroom van Congolezen in die periode hoger liggen dan tijdens de 1ste fase (grafiek 9). Nog steeds in vergelijking met de vorige fase zullen de jaarlijkse immigraties tijdens de tweede fase verhoudingsgewijs hoger liggen. Tijdens deze periode van sluiting van de grenzen, bleef het aandeel van de Congolese migratie steken tussen de 3% en 4%, en overschreed zelfs de 4% van alle binnenkomsten van vreemdelingen in 1980 en 1981. Tijdens de eerste fase was de instroom van Congolezen goed voor 2% à 3% van de vreemde immigratie (behalve de piek van 7% onmiddellijk na de onafhankelijkheid van het land) (grafiek 10).

De immigratiestromen van de Congolezen liggen dus niet in de lijn van de Belgische migratiegeschiedenis. Verschillende pistes kunnen die uiteenlopende evoluties verklaren. Volgens Sarah Demart (2008) kan men om te beginnen pas vanaf de jaren 1980 spreken van economische migratie voor de Congolezen. Bij de Congolese migranten gaat het immers nog vooral om studenten, zakenlui, enz. Ze voegt er nog aan toe dat in die periode ook de eerste vluchtelingen zullen opduiken, die vaak « opposanten » zijn die worden geassocieerd met de confrontaties tussen de Belgische en Zaïrese staat[22].

- *Fase 3: de heropleving van de immigratie ondanks de sluiting van de grenzen*

De derde fase begint in 1984 met een herneming van de immigraties terwijl de beheersing van de migratiestromen nog steeds van toepassing was. Deze fase wordt gekenmerkt door een geleidelijke toename van de instroom die in de jaren 2000 een in de Belgische migratiegeschiedenis nooit gezien jaarlijkse aantal binnenkomsten (jaarlijks meer dan 80.000 binnenkomsten) zal bereiken. Het restrictieve beleid dat nog steeds in voege is, staat haaks op het aantal binnenkomsten dat continu toeneemt[23].

[22] Demart, S., 2008, op-cit, pp58-59 et Demart, S., 2009, « Présences Congolaise en Europe », uittreksel uit een doctoraatsthesis (nog te verschijnen).
[23] Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding, 2009A, op-cit, pp. 10-11 et Dassetto, F., 2001, op-cit, pp. 13-23.

Tijdens deze fase zal de Congolese migratie eind de jaren 1980 een voorzichtige stijging en begin van de jaren 1990 een sterke stijging kennen met in 1992 niet minder dan 2690. Deze historische piek, die door de officiële statistiek is geregistreerd, hangt samen met de massale instroom van Congolese asielzoekers in die periode. Uit statistieken die het CGVS heeft gepubliceerd over asielaanvragen van Congolezen per jaar, blijkt een eerste piek in de aanvragen in 1992 en 1993 (grafiek 11). Deze eerste asielcrisis valt samen met de democratiseringperiode die president Mobutu op 24 april 1990 had afgekondigd en met de militaire plunderingen. Dit zal zorgen voor een grote politieke instabiliteit en een nooit geziene ellende[24]. Deze immigratiepiek uit 1992 heeft dus wel degelijk iets te maken met de politieke situatie in het land van herkomst en met de instroom van asielzoekers, die een van de wettelijke procedures is om toegang te krijgen tot het Belgische grondgebied.

De door het CGVS gepubliceerde cijfers maken echter gewag van een hoog aantal aanvragen (3792 aanvragen in 1992 en 4120 in 1993), terwijl de cijfers van de officiële immigratie niet hoger liggen dan 1400 binnenkomsten. Minstens twee hypotheses geven daar een verklaring voor: (1) De door het CGVS gepubliceerde cijfers geven een overzicht van het aantal aanvragen (dossiers) en niet van het aantal aanvragers. Dit betekent dat eenzelfde persoon verschillende keren asiel kan aanvragen en dat één dossier op verschillende personen betrekking kan hebben. (2) De tweede hypothese is dat een persoon een asielaanvraag kan doen, terwijl hij al op het grondgebied aanwezig is en voordien reeds was geïmmigreerd op basis van een ander motief. Beide hypotheses tonen aan dat immigratie met asiel als motief, moet worden beschreven met de cijfers over de eerste aanvragen van personen die om die reden geïmmigreerd zijn[25]. Aan de hand van de gegevensstructuur over asielaanvragen is het echter niet mogelijk dit onderscheid te maken. In 1992 en 1993 merken we echter een sterke vraag naar internationale bescherming van Congolezen, wat ongetwijfeld het gevolg is van de politieke situatie in Congo.

Op basis van de officiële cijfers wordt de tweede helft van de jaren 1990 gekenmerkt door de laagste instroom sinds de onafhankelijkheid van Congo. In de jaren 2000 stijgt het aantal binnenkomsten opnieuw voorzichtig. De belangrijkste vaststelling blijft echter dat het uitsluiten van migranten asielzoekers een groot deel van de instroom van Congolezen verdoezelt. Uit de door de AD-SEI gepubliceerde cijfers blijkt ook een sterke toename van immigraties in 2001 en 2002. Deze stijging valt samen met de regularisatiecampagne na de wet van 22 december 1999. Tijdens deze campagne waren de Congolese onderdanen de nationaliteitengroep die het meeste regularisatiedossiers heeft ingediend[26]. Vermoedelijk hangt een aanzienlijk deel van die instroom samen met de regularisatie van Congolezen die illegaal op het grondgebied verbleven[27]. Dit toont aan hoe groot het verschil kan zijn tussen de effectieve datum van immigratie en die die door de officiële statistiek is geregistreerd.

[24]Bitumba Tipo-Tipo, M., 1995, « Migration Sud/Nord, levier ou obstacle? Les Zaïrois en Belgique », in *Cahiers africains,* n°13, l'Harmattan, Paris, 167 p.
[25]Perrin, Nicolas, 2008, Demandeurs d'asile, réfugiés et apatrides en Belgique: un essai de démografie des populaties demandeuses ou bénéficiaires d'une protection internationale, op-cit, pp. 17 à 20.
[26] Belgian Contact Point of the European Migration Network, 2005, op-cit*,* 137 p.
[27] Regularisatie wordt met immigratie geassimileerd indien de persoon zich, op het ogenblik van de regularisatiebeslissing, niet in een asielprocedure bevond (geregistreerd in het Wachtregister) of indien hij niet voordien uit de registers was geschrapt.

Vanaf 1995 zal de beslissing om asielzoekers niet langer in de immigratiestatistieken op te nemen leiden tot een daling van het officiële aantal binnenkomsten van Congolezen. Tijdens het jaar van deze statistische wijziging doet zich immers de grootste daling van het aantal immigraties voor die ooit voor de Congolese populatie is geregistreerd. Om een minder vertekend beeld te krijgen van de migratierealiteit hebben we de statistieken over de eerste asielaanvragen berekend op basis van het Wachtregister. De grijze curve van de eerste asielaanvragen is niet in tegenspraak met de dalende tendens van het aantal immigraties tijdens deze periode, met een daling tussen 1996 en 1997. Het is in 1996 dat de opstand van Laurent-Désiré Kabila (vader) zal leiden tot de val van het Mobutu-regime[28].

In België zullen we tijdens deze periode een daling van het aantal asielaanvragen vaststellen. Dit kan te maken hebben met een meer optimistisch beeld over de toekomst van de DR Congo. In 1998 begint echter de tweede Congo-oorlog, die officieel zal duren tot 2003. In deze periode zullen we opnieuw een stijging van het aantal asielaanvragen vaststellen in België. Na de moord op Laurent-Désiré Kabila in 2001, de komst van zijn zoon en het einde van de tweede Congo-oorlog in 2003, zal ook het aantal aanvragen voor internationale bescherming op Belgisch grondgebied afnemen[29]. Een analyse van de evolutie van de asielaanvragen en een analyse van de evolutie van de migratiestromen die rekening houdt met de asielinstroom, wijst op het verband dat kan bestaan tussen de politieke situatie van de DR Congo en bepaalde migratiestromen. Dit is niet in tegenspraak met de resultaten van een recente studie die is gerealiseerd op basis van het onderzoek MAFE-Congo. Daaruit is gebleken dat politieke instabiliteit en oorlogen het risico op migratie verhogen, en niet enkel richting Europa of Noord-Amerika, maar ook binnen Afrika[30].

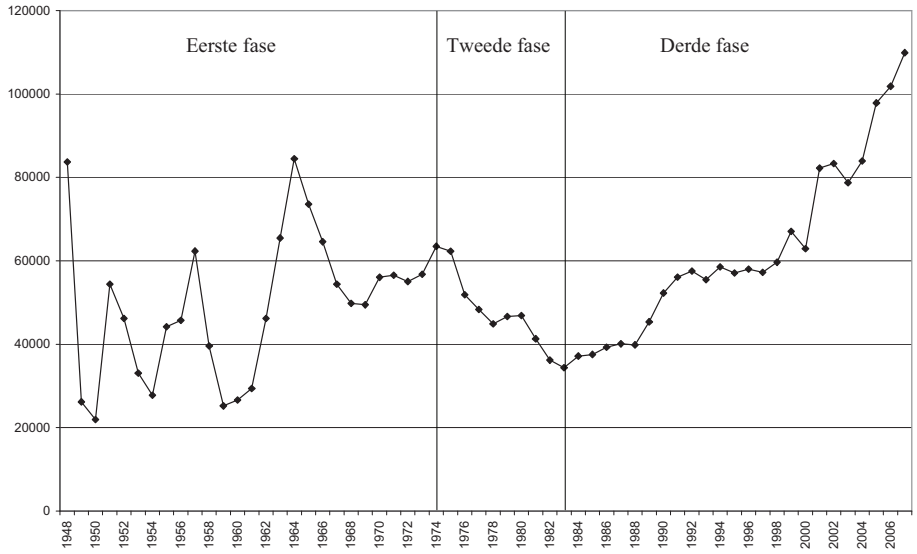
Asiel is echter niet de enige reden waarom Congolezen migreren. We hebben er reeds op gewezen bij de presentatie van de gegevensbronnen: op basis van de database over de uitreiking van visums kan een beeld worden geschetst van de wettelijke redenen voor migratie aangezien voor elke visumaanvraag het doel van het verblijf wordt geregistreerd. Deze basis heeft echter een aantal beperkingen. (1) Er kan een bepaald type visum worden aangevraagd om dan tijdens het verblijf van statuut te veranderen, of illegaal in het land verblijven. (2) Niet alle uitgereikte visums gaan systematisch gepaard met een migratie. (3) Een aantal illegale migranten komt het land binnen zonder visum. (4) Voor een aantal legale binnenkomsten is er tenslotte geen visum vereist.

In 2007 werden 792 visums van lange duur (langer dan drie maanden) aan Congolese onderdanen uitgereikt. Uit onderzoek van deze visums van lange duur per verblijfsmotief in 2007 blijkt dat het in meer dan de helft van de gevallen gaat om visums voor gezinshereniging. Rekening houdend met alle types gezinsherenigingen (inclusief werknemers en studenten) werd 59% van de visums voor lange duur om deze reden uitgereikt. Het voortzetten van de studies is een tweede migratiereden voor Congolese onderdanen. Opvallend is ook dat iets meer dan 5% van de visums

[28] Malu-Malu, J-J, 2002, *Le Congo Kinshasa* , Ed. Karthala, Paris, pp. 202-203.
[29] Schoumaker, B., Vause, S., Mangulu, J., 2009, op-cit , pp. 4-5.
[30] Ibidem, p. 22.

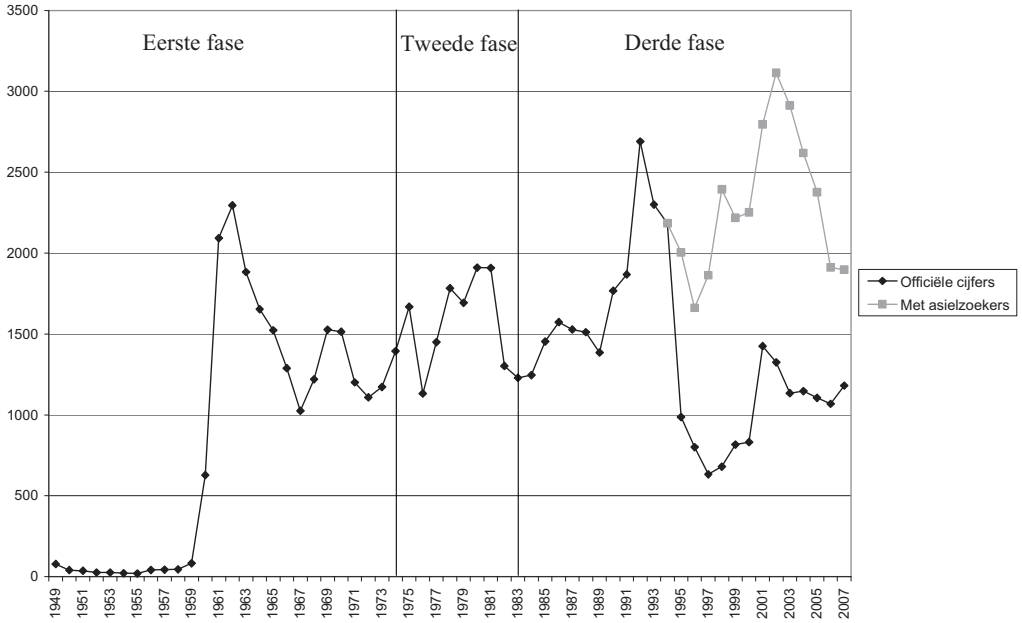
wordt uitgereikt voor een stage of een opleiding, en dat werk (als loontrekkende en als bediende) voor amper 1% van de personen die in 2007 met een visum is gemigreerd van toepassing is (grafiek 13). Uit deze analyse van de uitreikingsmotieven voor visums bleek dat gezinshereniging en studies momenteel de voornaamste migratieredenen van Congolezen zijn. Immigratie om studies te beginnen is een reden die sinds het begin van de Congolese migratiegeschiedenis bestaat en die ook nu nog belangrijk is[31]. Gezinshereniging veronderstelt de effectieve vestiging van een rechtstreeks lid van de familie.

Grafiek 8. Evolutie van het aantal buitenlandse immigraties, 1948-2007

Bron: Rijksregister, AD-SEI

Grafiek 9. Evolutie van het totale aantal immigraties van Congolezen, 1949-2007

[31] Kagné, B., Martiniello, M., 2001, op-cit, pp. 6-7.

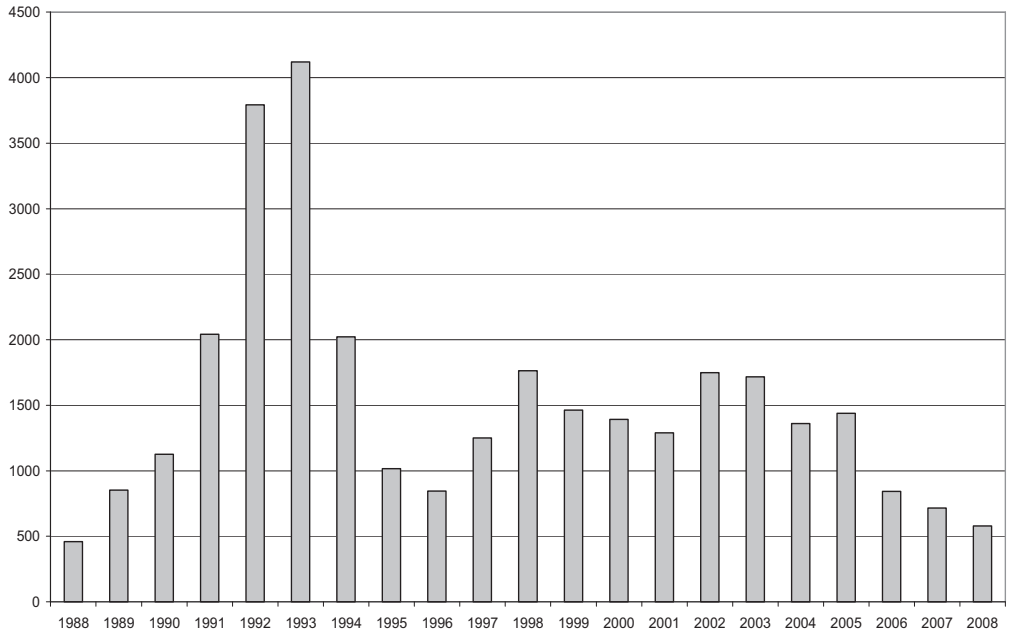
Bronnen: Rijksregister, AD-SEI en Wachtregister

Grafiek 10. Evolutie van het aandeel van de Congolese migratie in de totale buitenlandse migratie, 1948- 2007

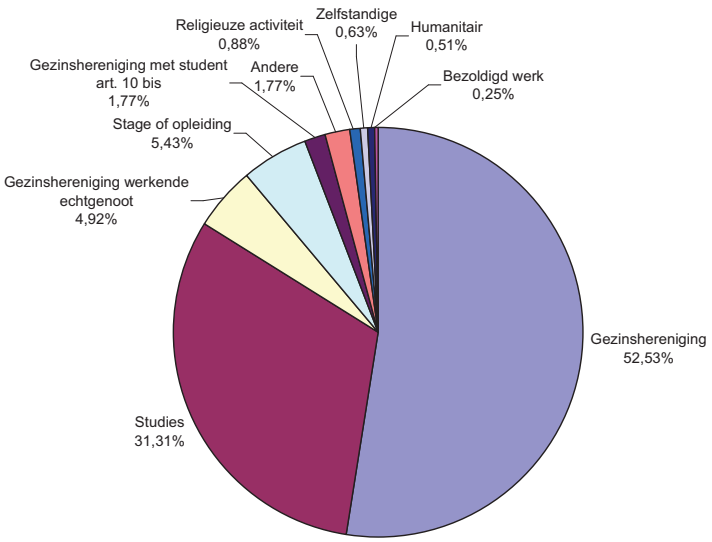
Bron: Rijksregister, AD-SEI en Wachtregister

Grafiek 11. Evolutie van het aantal asielaanvragen van Congolezen, 1988-2008

Bron: CGVS (Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen)

Grafiek 12. Verdeling per motief van visums van lange duur (meer dan drie maanden) voor Congolese onderdanen, 2007

Bron: Database « visums » van de FOD Buitenlandse Zaken
Berekeningen: Schoonvaere Quentin

Door de evolutie van de instroom van Congolezen te toetsen aan de Belgische migratiegeschiedenis, hebben we op een aantal punten inzicht gekregen in de Congolese migratie naar België. Zo onthouden we dat de eerste belangrijke instroom van Congolezen samenvalt met de onafhankelijkheid van Congo. Tot op het einde van de jaren 1980 lijkt die instroom volgens een andere logica te verlopen dan die van de vreemde immigratie. Terwijl tijdens de eerste fase (1948-1974) de voornaamste doelstelling van immigratie de rekrutering van arbeidskrachten was, was de tweede fase (1975- 1984) vooral gericht op de integratie van migrantenpopulaties uit de eerste fase o.m. via gezinshereniging. De Congolese migratie in België lijkt dit schema niet te volgen. Verschillende auteurs (Demart, 2008; Kagné et Martiniello, 2001) wijzen op de belangrijke rol van de studentenmigratie, de migratie van de Congolese elites, enz. In die periode was de Congolese migratie niet gericht op duurzame vestiging.

Vanaf het einde van de jaren 1980 gaat de immigratie om politieke redenen zich ontwikkelen. We hebben immers gewezen op het verband tussen de politieke crisissen in de DR Congo en de asielaanvragen in België. De economische migratie is niet zo makkelijk aan te tonen omdat de op basis van de visumgegevens geïdentificeerde motieven, wettelijke motieven zijn die door de Belgische Staat zijn uitgevaardigd (sociaal vastgelegde motieven). Deze wettelijke motivatie van de migrant sluit echter meer subjectieve redenen, zoals bijvoorbeeld economische, niet

uit[32]. De motieven van illegale migranten zijn trouwens helemaal niet in kaart gebracht, wat de analyse van de motiveringen van deze laatsten extra vertekend. Deze nieuw vestigingslogica lijkt ook gepaard te gaan met een diversifiëring van de bestemmingslanden voor de Congolese migranten (Frankrijk, Verenigd Koninkrijk, Duitsland en Nederland)[33]. Diepgaander onderzoek op basis van andere gegevensbronnen en methodologieën is dus essentieel om een juister beeld te krijgen van de immigratiestromen van Congolese onderdanen in België.

3.2. Van een heen en weer-strategie naar een verblijfsstrategie

In tegenstelling tot immigraties worden emigraties berekend op basis van de vertrekverklaringen die vreemdelingen afleggen bij hun gemeenteadministratie. Zoals we er reeds hebben op gewezen bij de presentatie van de databases (cfr. 3.1), doen personen niet systematisch een verklaring bij vertrek. Personen van wie het vertrek op de ene of andere manier door de overheden is vastgesteld, of van wie de verblijfstitel is verstreken, worden uit het register geschrapt. Daarbij komen nog de herinschrijving van zij die van ambtswege zijn geschrapt en die door de AD-SEI als onterechte schrappingen worden beschouwd.

De analyse van de emigratiestromen wil bevestigen wat we reeds bij de analyse van immigraties hebben aangetoond. Er is dus reeds bewezen dat tot eind van de jaren 1980, de instroom van Congolezen beantwoordde aan een bepaald logica van heen en weer bewegingen. Daarmee rekening houdend zou men tot in de jaren 1980 meer emigraties moeten vaststellen. Sinds eind van de jaren 1980 is het profiel van migranten diverser geworden, met meer migratie om economische en asielredenen die op een meer duurzaam verblijf zijn gericht. Bijgevolg mogen we dus stellen dat deze evoluties tot een geleidelijke daling van de internationale emigraties van Congolezen zou hebben geleid.

Aanvankelijk zien we dat emigraties pas goed op gang komen vanaf 1961, een jaar na het begin van de Congolese migratie. Tijdens de jaren 1960 ging het om aanzienlijke emigratiestromen, tussen de 800 en 1.100 vertrekken per jaar, terwijl de instroom schommelde tussen de 100 en 2.300 binnenkomsten per jaar. Tijdens de jaren 1970 en 1980 kon er geen enkele dalende emigratietendens worden vastgesteld, tenzij in 1977. Tijdens die twee decennia bleef de jaarlijkse instroom steken tussen de 1.100 en 1.900, terwijl er jaarlijks tussen de 800 en 1.600 internationale emigraties per jaar werden opgetekend. Deze cijfers lijken niet in tegenspraak met de hypothese dat de Congolese migratie in België volgens een logica van verkeer verliep. Vanaf de jaren 1980 zal dit geleidelijk aan verminderen.

Vanaf de jaren 1990 wordt een geleidelijke daling van het aantal emigraties vastgesteld. In 1994 en 1995 gaat het aantal emigraties opnieuw toenemen. Dit heeft te maken met een piek in de schrappingen tijdens die twee jaar. De daaropvolgende

[32] Courgeau, D., Lelièvre, E., 2003, « Les motifs individuels et sociaux des migrations », in, Caselli G., Vallin J. et Wunsch G., *Démografie: analyse et synthèse, les déterminants de la migration,* Vol IV, L'institut national d'études démographiques, Paris, pp. 147-169.

[33] Schoumaker, B., Vause, S., Mangulu, J., 2009, p. 6 et Demart, S., 2009, op-cit.

jaren doet er zich een steeds sterke daling voor van het aantal emigraties, die in 2001 en 2002 zelfs negatief zullen zijn. Deze situatie is dus te wijten aan het hoge aantal herinschrijvingen die op hun beurt het gevolg zijn van de door de wet van 22 december 1999 georganiseerde regularisatie-operatie. De hypothese achter deze vaststelling is dat die personen waren geschrapt, zonder dat ze het land daadwerkelijk hadden verlaten. De herinschrijving is dus een tijdelijke correctie van onterecht als emigratie geïnterpreteerde administratieve handelingen. De jaren 1990-2000 verschillen van de vorige periode door een daling van het aantal emigraties. Bij de interpretatie van deze statistieken is enige voorzichtigheid geboden: het gaat om personen die hun vertrek hebben gemeld, waarbij de schrappingen worden opgeteld en de herinschrijving van zij die van ambtswege zijn geschrapt worden afgetrokken (wat de negatieve emigraties in 2001 en 2002 verklaart). Om de analyse van de vertrekken verder te verfijnen zijn nieuwe indicatoren nodig die de internationale emigraties van Congolezen beter kunnen beoordelen.

Grafiek 13. Evolutie van het totale aantal emigraties, 1948-2007

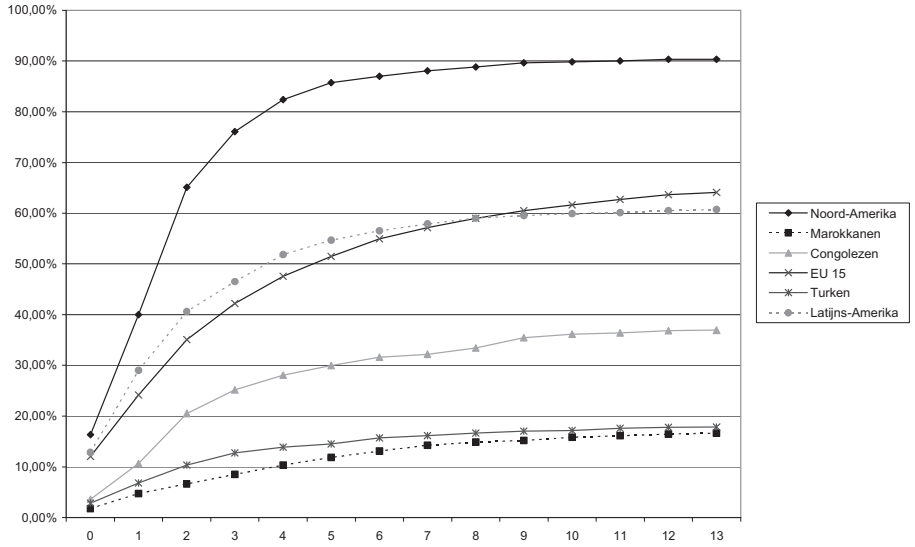
Bron: Rijksregister, AD-SEI

Voor een scherpere analyse van de emigraties hebben we percentages emigranten per verblijfsduur en per immigratiejaar berekend. Op basis van dat soort gegevens kunnen we de emigraties voor bepaalde nationaliteitengroepen vergelijken. We hebben gekozen voor een vergelijking van die verschillende nationaliteitengroepen die in 1992 en 1996 zijn geïmmigreerd. Van het cohort van immigranten uit 1992, is minder dan 20% van de Marokkanen en Turken geëmigreerd na volle 13 jaar, terwijl 37% van de Congolezen tijdens diezelfde periode is geëmigreerd. We stellen daarentegen vast dat bijna 90 % van de immigranten uit Noord-Amerika en 64% van de onderdanen uit de EU 15 hun land hebben verlaten na volle 13 jaar. Voor het cohort van immigranten uit 1996 stellen we een sterke daling vast van het emigratiepercentage van Congolezen terwijl deze daling veel minder opvallend is voor andere nationaliteiten. In het volle 9de jaar tenslotte heeft 25% van de

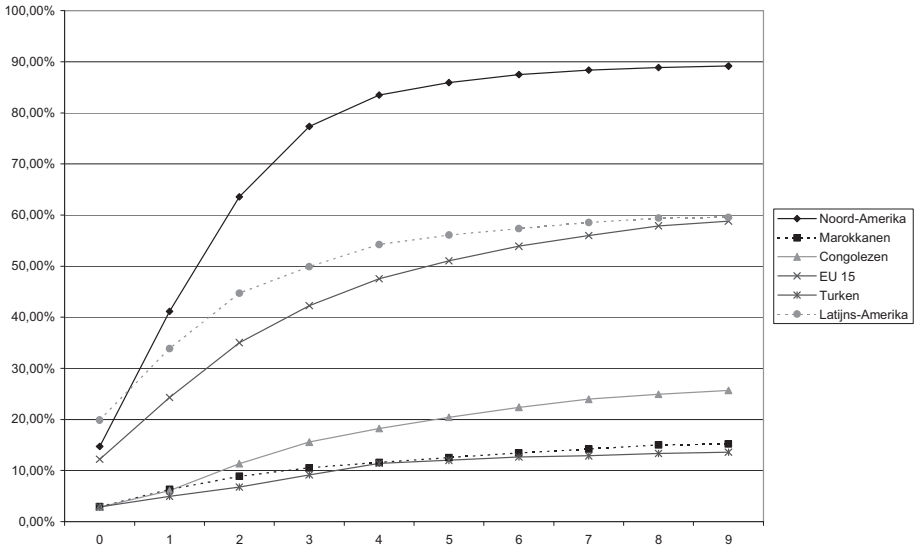
Congolezen hun emigratie gemeld, of zijn ze geschrapt (grafiek 15). Verhoudingsgewijs ligt de Congolese emigratie dus gevoelig hoger dan die van de Turken en de Marokkanen maar ze sluit steeds meer aan bij die van deze twee groepen.

Grafieken 14 en 15. Gecumuleerde percentages van emigraties per nationaliteit en per verblijfsduur voor het cohort, 1992 en 1996

1992

1996

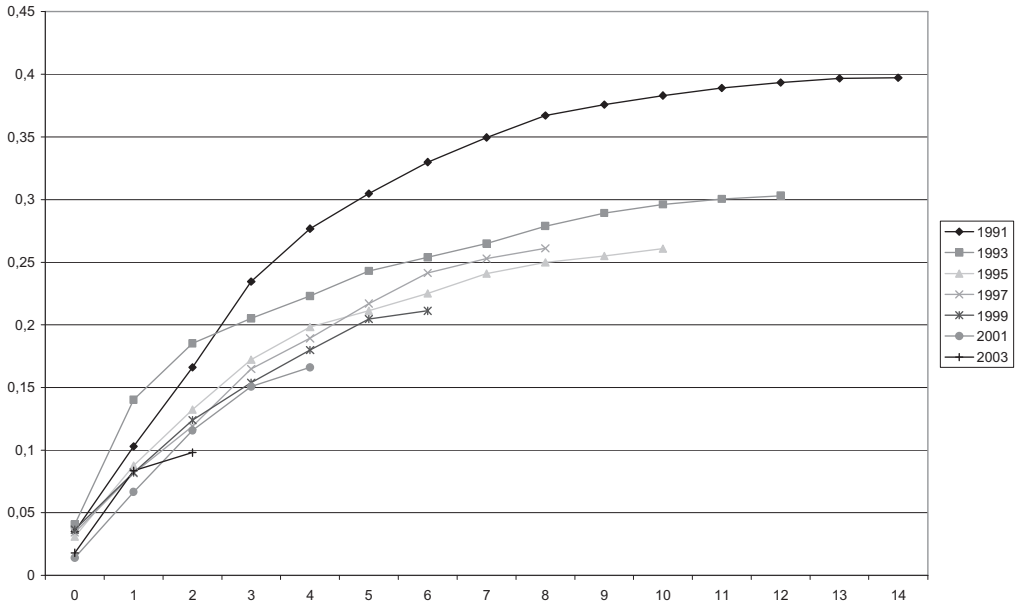

Bron: Rijksregister, AD-SEI

Voor elk jaarlijks cohort van Congolese immigranten hebben we het aantal personen bepaald die hun vertrek hebben gemeld of die zijn geschrapt, in functie van hun verblijfsduur. Zo stellen we vast dat in 2005, bijna 40 % van de Congolezen die in 1991 waren geïmmigreerd het land heeft verlaten, of is geschrapt. Uit een analyse van de andere cohorten blijkt dat het percentage Congolezen dat emigreert in de loop

der jaren afneemt. 18% van de Congolese immigranten uit 1993 was binnen de volle 2 jaar geëmigreerd, terwijl slechts 8% van de immigranten uit 2003 tijdens diezelfde duur is vertrokken. Tijdens een periode van volle acht jaar heeft 37 % van de immigranten uit 1991 het land verlaten, tegenover slechts 27 % van het cohort uit 1993 en 26 % van dat uit 1997 (grafiek 16). Een van de beperkingen van deze analyse is dat ze geen rekening houdt met eventuele herinschrijvingen of terugkeer van de Congolezen. Toch stellen we vast dat in de loop der jaren het aandeel Congolezen dat verklaart te vertrekken of dat uit de registers wordt geschrapt, gevoelig daalt. Deze vaststelling bevestigt de hypothese van een verblijfslogica die sinds begin van de jaren 1990 bij Congolese migranten wordt vastgesteld.

Grafiek 16. Gecumuleerde percentages van emigraties van Congolezen per immigratiejaar en verblijfsduur, 1991-2003

Bron: Rijksregister, AD-SEI

De studie van de Congolese emigratie voor het einde van de jaren 1980 heeft aangetoond dat het aantal vertrekken niet te onderschatten is t.o.v. het aantal binnenkomsten. Over de emigratie van Congolezen die in de jaren 1990 zijn aangekomen hebben we twee fenomenen vastgesteld. Ten eerste dat de meer recente immigratiecohorten steeds minder geneigd zijn het land te verlaten. En ten tweede dat de emigratie of schrapping van de Congolezen veel geringer is dan die van de Europeanen en Amerikanen, maar hoger dan de emigratie of schrapping van de Marokkanen en de Turken. Dit bevestigt de hypothese dat sinds het einde van de jaren 1980 de Congolese migratie door een logica van verblijf zou zijn bepaald.

Ook al zijn die enkele waarnemingen niet in tegenspraak met wat reeds uit onze analyse van de immigratiestromen bleek, toch is grondiger studiewerk over de terugkeer van de Congolese migranten noodzakelijk. Door de methodologische zwakte van onze emigratie-indicator kunnen we fenomeen van de terugkeer niet

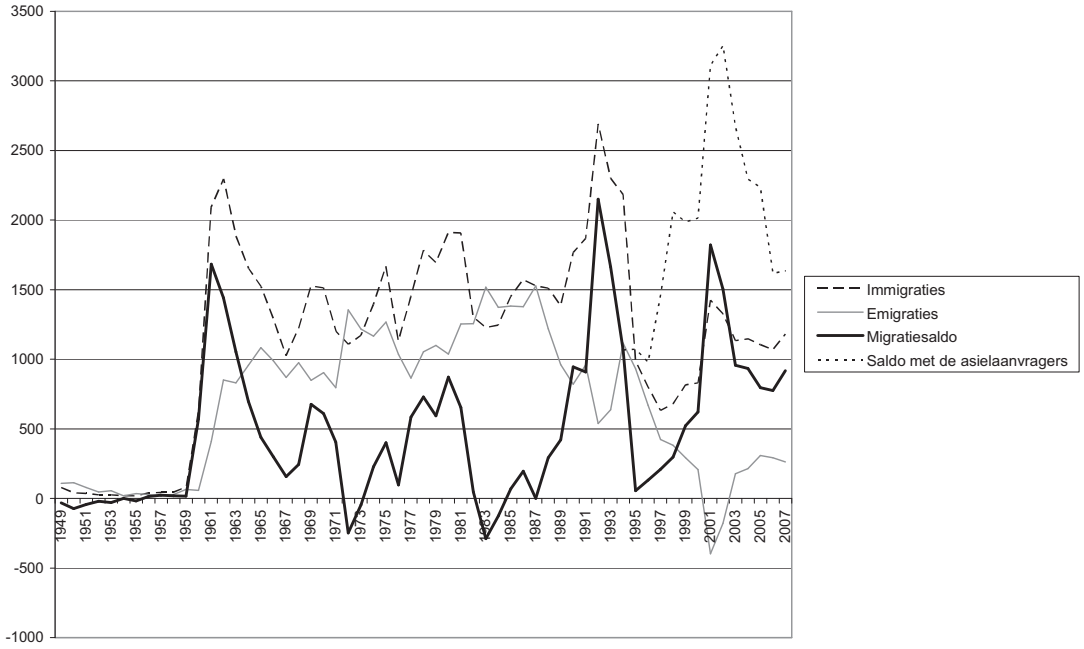
correct analyseren[34]. Deze resultaten vragen dus om bevestiging met analyses over andere bronnen en andere methodes.

3.3. De evolutie van het migratiesaldo van de Congolezen

Van 1961 tot 1963 stellen we een eerste grote piek vast met een migratiewinst tussen de 1.000 en 1.500. Sinds 1964 en tot het einde van de jaren 1980 zal dit saldo nooit meer als 900 bedragen en zal het tijdens twee periodes zelf negatief zijn (in 1972-1973 en in 1983-1984). Deze twee periodes worden gekenmerkt door een vertraging van de binnenkomsten een verhoging van de vertrekken. Sinds het begin van de jaren 1960 tot het einde van de jaren 1980 zijn de migratiesaldo's bijna steeds positief (behalve gedurende vier jaar) en vaak beperkt door relatief hoge emigraties.

Sinds het begin van de jaren 1990 hebben we twee grote pieken vastgesteld waar het migratiesaldo hoger lag dan 1500. Een eerste begin van de jaren 1990, die samenvalt met een periode met een zeer hoog aantal asielaanvragen van Congolezen. De tweede piek doet zich begin van de jaren 2000 voor. Zoals reeds op gewezen heeft deze piek vermoedelijk iets te maken met de regularisatiegolf die de instroom heeft beïnvloed. Het zijn echter vooral de negatieve emigraties die deze migratiegroei zullen doen aanzwellen. De daling van het migratiesaldo in 1995 is het gevolg van een aanzienlijke daling van de instroom, die op haar beurt te maken heeft met de uitsluiting van asielzoekers uit de immigratiestatistieken. Indien we de eerste asielaanvragen als binnenkomsten beschouwen, zien we een veel geringere daling van het saldo in 1995 en een ongekende stijging ervan in 2001 en 2002.

Grafiek 17 Evolutie van het migratiesaldo van personen met Congolese nationaliteit, 1948-2007

Bron: Rijksregister, AD-SEI

[34] Een vreemdeling die zijn verblijfsrecht verliest wordt immers als een emigrant beschouwd.

4. Analyse van de andere componenten van de bewegingen van de populatie met Congolese nationaliteit

Een populatiestock is een momentopname van deze populatie. De evolutie tussen twee stocks is afhankelijk van een geheel van bewegingen die men stromen noemt. Dit deel wil de verschillende bewegingen die de Congolese migranten kunnen doen evolueren identificeren, definiëren en analyseren.

4.1. De nationaliteitsveranderingen

België heeft drie grote hervormingen van zijn nationaliteitswetboek gekend. De eerste in 1984 wanneer de voorwaarden voor de toekenning van de Belgische nationaliteit bij de geboorte zijn gewijzigd voor de kinderen die op Belgisch grondgebied zijn geboren uit een Belgische moeder. Daarvoor kon het kind enkel via de nationaliteit van de vader Belg worden. Deze inhaalbeweging zorgt in 1985 voor een piek in de nationaliteitsveranderingen. Deze maatregel zal dus een dubbele impact hebben. Ten eerste zal het aantal geboortes van vreemdelingen dalen (cfr. 5.2.2 voor het geval van de Congolezen) en ten tweede is er de piek in de nationaliteitsveranderingen in 1985, na de inhaalbeweging voor kinderen uit een Belgische moeder en een buitenlandse vader[35].

De tweede hervorming van 3 september 1991 kent automatisch de Belgische nationaliteit toe aan individuen onder de 18 jaar die in België zijn geboren, van wie een van de ouders ook in België is geboren en er gedurende 10 jaar vóór de geboorte, minstens vijf jaar zijn verblijfplaats heeft gehad. Bovendien mogen ook vreemdelingen tussen de 18 en 30 jaar die in België zijn geboren en er sinds hun geboorte verblijven de Belgische nationaliteit aanvragen. Dit geldt ook voor personen onder de 12 jaar die sinds hun geboorte op het grondgebied verblijven en van wie de ouders er de laatste tien jaar hebben verbleven. Deze wet wil uiteraard de toegang tot de nationaliteit vergemakkelijken voor individuen van de tweede en derde generatie immigranten. Tussen 1991 en 1999 kon een vreemdeling de nationaliteit op verklaring verkrijgen, op voorwaarde gedurende 7 jaar wettelijk op het grondgebied te hebben verbleven[36]. Tussen 1991 en 1992 doet zich een lichte stijging van de nationaliteitsveranderingen voor Congolese onderdanen voor (grafiek 19). Tussen 1991 en 1999 daarentegen zullen we een geleidelijke stijging van die nationaliteitsveranderingen vaststellen die het gevolg zijn van de criteria die na de hervorming van 1991 zijn goedgekeurd.

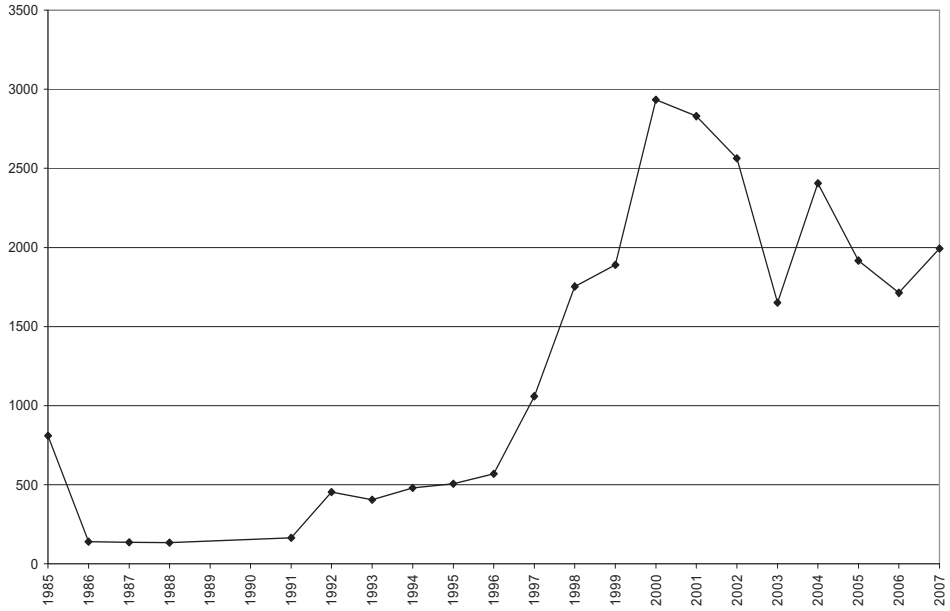
De derde hervorming uit 1999 heeft de verblijfsduur beperkt tot 3 jaar, wat heeft geleid tot een stijging van de nationaliteitsveranderingen in 2000 en 2001[37]. In 2000, 2001 en 2002 hebben resp. 2933, 2830 en 2564 Congolezen de Belgische nationaliteit verkregen (grafiek 19). Ook de piek uit 2004 kan als een gevolg van deze maatregel worden beschouwd. Tijdens de analyse van de migratiestromen hebben we immers gewezen op het verband tussen de regularisatiegolf en de toename van de

[35] Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, 2009B, pp. 132-133.
[36] Eggerickx, Thierry, Christian Kesteloot, Michel Poulain et al., 1999, op-cit, 260 p.
[37] Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, 2009B, op-cit, 171 p.

migratiesaldo's in 2001 en 2002. Rekening houdend met het verblijfscriterium van 3 jaar, hebben de in 2001 geregulariseerde personen de Belgische nationaliteit in 2004 kunnen verkrijgen.

Bij de analyse van de stocks van de populatie met Congolese nationaliteit (cfr. 4.3.) gingen we uit van de hypothese dat de conjuncturele dalingen het gevolg waren van de wijzigingen van het nationaliteitswetboek. Op basis van de cijfers over de nationaliteitsveranderingen stellen we immers een eerste piek vast in 1985, een tweede, ietwat voorzichtiger in 1992 en een derde in 2000. Deze drie data zijn resp. de jaren die volgen op de drie hervormingen van het nationaliteitswetboek. Daarbij vermelden we nog de piek uit 2004 die te maken heeft met het hoge aantal Congolese immigranten in 2001 die drie jaar later het recht hadden om de nationaliteit te verwerven. De conjuncturele dalingen van het aantal Congolezen konden in 1985, 2000 en 2004 worden vastgesteld (grafiek 8). Dit bevestigt dus de hypothese dat de conjuncturele dalingen van de populatie met Congolese nationaliteit rechtstreeks of onrechtstreeks (voor 2004) te maken hebben met de hervormingen van het nationaliteitswetboek.

Grafiek 18. Evolutie van het aantal jaarlijkse nationaliteitsveranderingen voor de Congolezen, 1985-2007

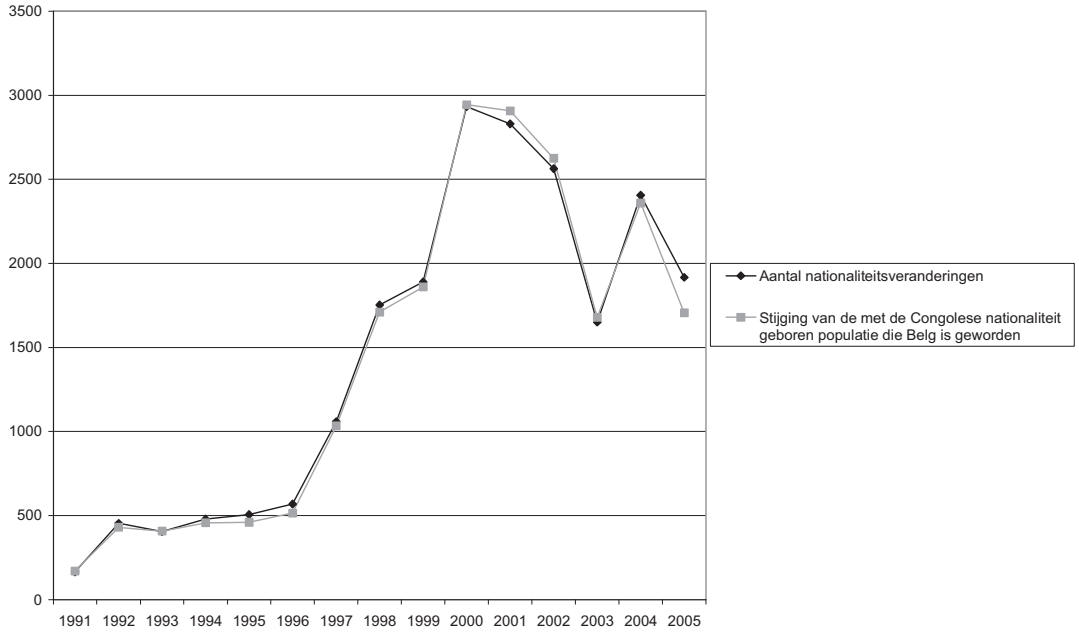

Bron: Rijksregister, AD-SEI

Een goed inzicht in de evolutie van de populatie met Congolese nationaliteit kan dus niet los worden gezien van de nationaliteitsveranderingen en hervormingen die er een invloed op hebben gehad. Deze dynamiek heeft eveneens een invloed gehad op de stijging van de stocks van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie die Belg is geworden. Uit een vergelijking van de jaarlijkse stijging, in absolute cijfers, van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie die Belg is geworden met het aantal nationaliteitsveranderingen, blijkt dat beide componenten een gelijkaardige evolutie kennen (grafiek12). De verschillen tussen de curven zijn het gevolg van een aantal demografische dynamieken zoals overlijdens en emigraties. De dynamiek

verandering van nationaliteit is dus de voornaamste oorzaak van de stijging van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie die Belg is geworden. Op basis van deze vaststelling is het dus mogelijk de met de Congolese nationaliteit geboren populatie die Belg is geworden te schatten op 1 januari van een bepaald jaar, door er de nationaliteitsveranderingen van het voorgaande jaar bij te tellen. We hebben deze oefening gemaakt om een schatting te maken van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie op 1 januari 2007 en 2008 (cfr. 2.3 en 2.4)

Grafiek 19. Evolutie van het aantal nationaliteitsveranderingen en van de jaarlijkse stijging van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie die Belg is geworden (C)

Bronnen: Rijksregister, AD-SEI, Bevolkingsregister

Uit de analyse van de nationaliteitsveranderingen blijkt het volgende: (1) dat de hervormingen van het nationaliteitswetboek de evolutie van de nationaliteitsveranderingen mee hebben bepaald. (2) Dat die hervormingen een verklaring kunnen zijn voor de conjuncturele dalingen van het aantal Congolezen in 1985, 2000 en 2004. (3) Dat de dynamiek van nationaliteitsveranderingen de voornaamste dynamiek is die de evolutie van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie die Belg is geworden bepaalt.

4.2. Geboortes en overlijdens eveneens beïnvloed door de nationaliteitsveranderingen

Geboortes en overlijdens van Congolezen komen niet rechtstreeks voor in de berekening van de statistieken over internationale migraties. Naar het voorbeeld van de nationaliteitsveranderingen is de natuurlijke groei van de populatie van belang omdat ze de evolutie van de Congolese populatie tussen twee bepaalde data gedeeltelijk verklaart.

Opvallend is dat de natuurlijke groei van de populatie van vreemde populaties ook is beïnvloed door de wijzigingen van het nationaliteitswetboek, vooral in 1984. Na deze wijziging van de wetgeving krijgen kinderen die zijn geboren uit een Belgische moeder op het grondgebied de Belgische nationaliteit, terwijl deze maatregel daarvoor enkel betrekking had op kinderen geboren uit een Belgische vader. Het gevolg van deze maatregel is een sterke daling van het natuurlijke saldo tussen 1 januari 1984 en 1 januari 1985 (grafiek 20). Ook het aantal overlijdens van Congolezen is onrechtstreeks beïnvloed door de nationaliteitswijzigingen. Een groot aantal verwerft immers de Belgische nationaliteit en bijgevolg worden ze bij de overlijdens van Belgen geregistreerd.

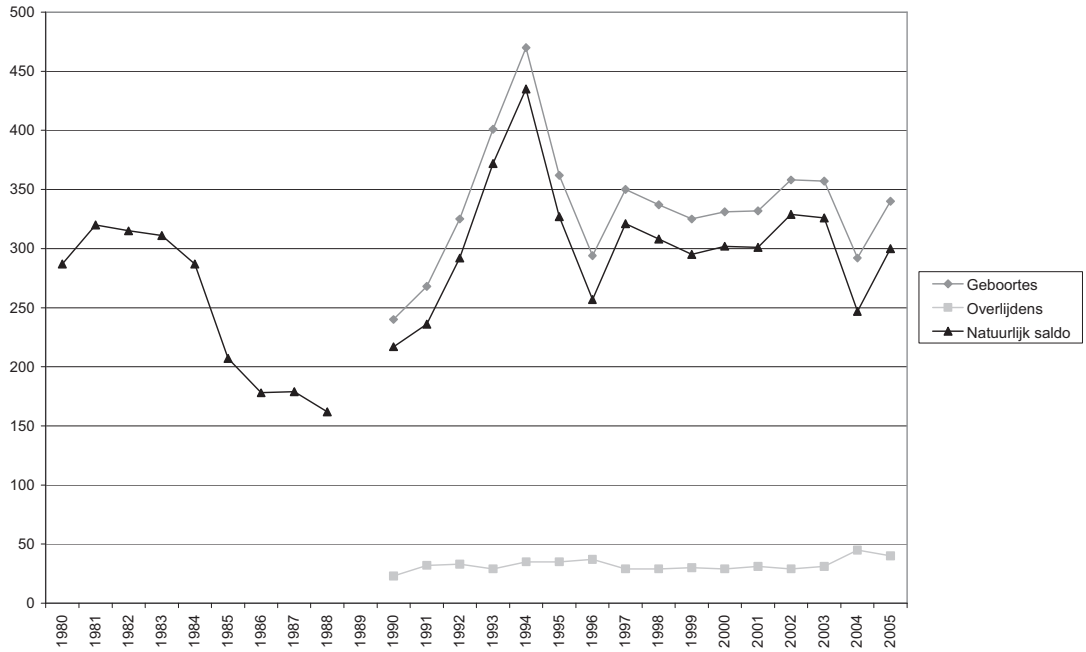
Sinds het begin van de jaren 1980 is het natuurlijke saldo van Congolezen nog steeds positief, d.w.z. dat er meer geboortes zijn dan overlijdens. Begin van de jaren 1990 stellen we een geboortepiek vast onder de Congolezen. Een analyse van de stocks leert immers dat tijdens deze periode, de stocks van Congolese onderdanen de hoogste waren. Het lijkt trouwens evident dat de uitsluiting van asielzoekers uit de officiële statistieken de daling van het aantal geboortes heeft kunnen beïnvloeden.

Daarnaast zullen de kinderen van personen die de nationaliteit hebben verkregen, onmiddellijk geboren worden met de Belgische nationaliteit. Het gevolg van zo'n situatie is in principe een daling van de geboortes van Congolezen tijdens het jaar, of het daaropvolgende jaar. Toch stellen we geen echte geboortedaling bij Congolezen vast in 2000 en 2001, de jaren waarin de nationaliteitsveranderingen het talrijkst waren voor Congolezen. Het gaat echter ook om twee jaren waarin Congolezen gebruik hebben gemaakt van de regularisatiecampagne en dit heeft de daling van geboortes vermoedelijk afgeremd. In 2004, een jaar met een hoog aantal nationaliteitsveranderingen, werd er echter wel een daling van die geboortes vastgesteld.

Tenslotte mag de dynamiek van de nationaliteitsveranderingen en de invloed ervan op de evolutie van geboortes van Congolese onderdanen niet worden onderschat. Het zou dus interessant zijn het aantal geboortes en overlijdens te kennen van personen die Belg zijn geworden. Aangezien de kinderen van die personen ook met de Belgische nationaliteit geboren worden, zouden ze via de afstammingsband moeten kunnen worden geïdentificeerd. Vooralsnog is de variabele die deze afstammingsband kan aantonen nog niet beschikbaar, waardoor de identificatie van deze geboortes onmogelijk is.

Voor het aantal geboortes stellen we sterke schommeling vast, van 240 geboortes in 1990, tot 470 in 1994, of 292 in 2004. De analyse van deze cijfers biedt uiteraard heel weinig informatie over de intensiteit van de geboortes van Congolezen. Uit een analyse van de fertiliteit van de populatie met een buitenlandse nationaliteit blijkt dat tussen 1992 en 1996, de synthetische fertiliteitsindex van onderdanen uit de Democratische Republiek Congo 3,79 kinderen per vrouw bedroeg. Diezelfde index bedraagt 1,53 voor de Belgen, 1,61 voor de Fransen, 1,68 voor de Portugezen en 1,59 kind gemiddeld per vrouw voor de totale populatie. Dat bewijst dat de fertiliteit tijdens deze periode hoger ligt bij Congolese onderdanen dan bij Europese nationaliteiten en bij de totale populatie. Bij andere nationaliteitengroepen zoals de Marokkanen, Turken en Tunesiërs bedraagt de fertiliteit meer dan drie kinderen per vrouw met resp. 3,87; 3,21 en 3,24 kinderen per vrouw. Opvallend was dat bij de groep van Congolezen de fertiliteitsindex van vrouwen in Congo in diezelfde periode 6,3 bedroeg. Er is dus een groot verschil tussen de fertiliteit in het land van herkomst en die van de Congolezen in België, terwijl deze index voor groepen als Turken, Tunesiërs en Marokkanen gelijk loopt met de index in het land van herkomst. Mogelijks is dit verschil bij de Congolezen het gevolg van een selectie van Congolese immigranten, o.m. op basis van de scholingsgraad[38]. Men kan zich dus afvragen wat de impact zal zijn van de evolutie van de profielen van de Congolese migranten op hun fertiliteit.

Grafiek 20. Evolutie van het aantal geboortes en overlijdens van de populatie met Congolese nationaliteit, 1980-2005.

Bron: Rijksregister, AD-SEI

[38] Eggerickx T. et Perrin, N., 2004, Les comportements de fécondité des populations de nationalité étrangère en Belgique (1992-1996), in Brunet, G., M. Oris et A. Bideau, *Les minorités. Une démographie culturelle et politique, XVIIIe-XXe siècles*, Bern, Peter Lang, pp. 287 à 322 (Population, Famille et Société, vol 2).

5. Demografische kenmerken van de Congolese migrantenpopulatie en van de populatie afkomstig uit de Congolese migratiestromen

Behalve de kwantificatie van de migratiestromen en van de stocks van migrantenpopulaties geven de statistieken ook een beter beeld van de kenmerken van die migranten. Het Rijksregister geeft inzicht in de demografische kenmerken, zoals leeftijd en geslacht. Een andere informatie uit de bevolkingsregisters is de plaats van de migraties, en meer bepaald de gemeente waar de migrant zich bij z'n aankomst op Belgisch grondgebied heeft laten registeren. Tenslotte zullen we proberen de redenen voor de migratie te begrijpen aan de hand van andere statistische informatiebronnen zoals administratieve statistieken over de uitreiking van visums en over asiel. De analyse van deze gegevens wil verder gaan dan enkel de kwantificatie van de migratiestromen om een beeld te krijgen van bepaalde kenmerken van Congolese migranten.

5.1. Naar een vervrouwelijking en een veroudering van de migratiestromen

De bedoeling van de analyse van de immigratiestromen op basis van geslacht en nationaliteit is een beter inzicht te krijgen in bepaalde kenmerken van deze immigratie. Gaat het bijvoorbeeld om een vooral mannelijke of vrouwelijke immigratie, jong of oud. Het antwoord op die vragen moet een aantal demografische kenmerken van de Congolese migranten blootleggen, die rechtstreeks de verdeling per leeftijd en per geslacht van Congolese migranten bepalen.

De verdeling per geslacht van migraties van Congolese onderdanen wijst op verschillende evoluties inzake immigraties en emigraties. De instroom was begin van de jaren 1990, en zeker in 1992 en 1993 een zaak van mannen. Deze jaren vallen zoals reeds gezegd samen met een aanzienlijke instroom van asielzoekers. We kunnen dus stellen dat tijdens deze periode, asielmigraties vooral mannen betrof[39]. Gegevens over asielmigratie per geslacht zijn enkel vanaf 1995 beschikbaar. Toch stellen we vast dat het bij deze stromen, sinds 1999 vooral om vrouwen gaat. Deze vervrouwelijking van asielaanvragen gaat gepaard met een geleidelijke vervrouwelijking van officiële binnenkomsten. Sinds de jaren 2000 gaat het bij de Congolese immigratie vooral om vrouwen. Bij de emigratie van Congolezen doet er zich echter een omgekeerde tendens voor, nl. een vermannelijking. Die tendens is nog sterker omdat in 1990, 40% van de emigratie een zaak van vrouwen was, terwijl dat in 2007 slechts 30%[40].

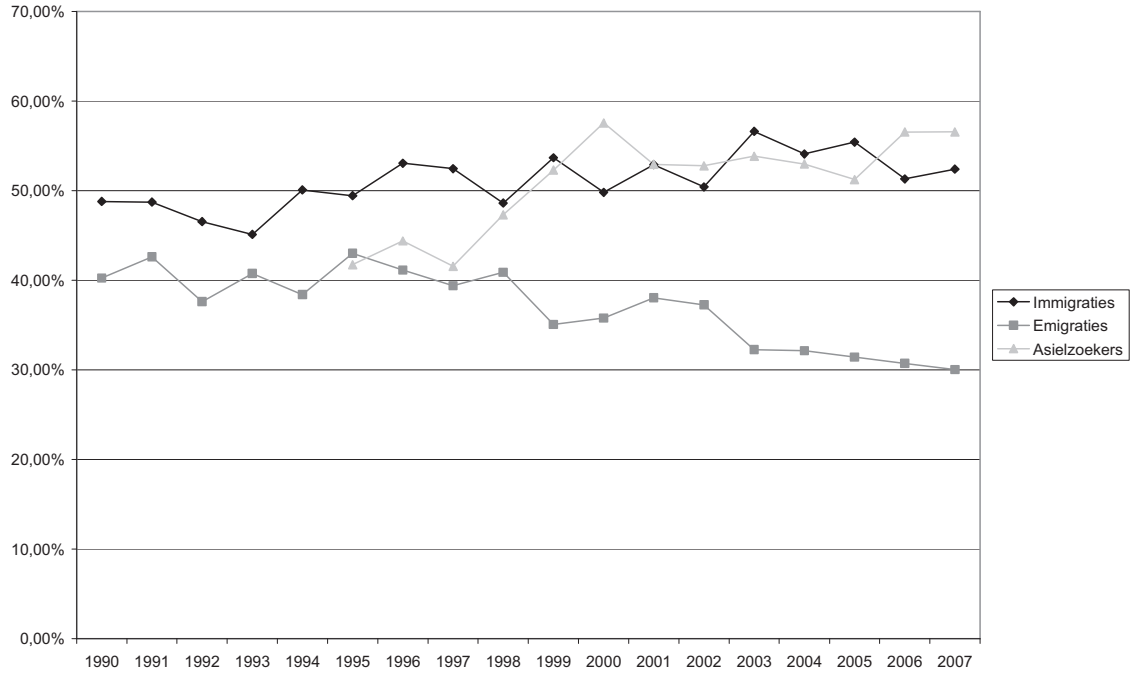
We zouden dus kunnen verwachten dat die tendensen tot een vervrouwelijking van de stocks van Congolese migranten leiden, aangezien steeds meer vrouwen het land binnenkomen en dat het bij de vertrekken, of schrappingen, vooral om mannen

[39] De statistieken van asielaanvragen per nationaliteit en per geslacht komen uit het Wachtregister. Dit verklaart waarom die gegevens vóór 1995 niet beschikbaar waren. Deze cijfers houden geen rekening met de begeleiders. Dit betekent dat de vervrouwelijking van de asielaanvragen ook het gevolg kan zijn van de nieuwe praktijken inzake aanvraag van deze internationale bescherming.

[40] Deze emigraties hebben betrekking op aangegeven emigraties en op schrappingen van ambtswege.

gaat. Naast de invloed van deze evoluties op de stocks, moet men ook stilstaan bij de betekenis van die vervrouwelijking van de migratiestromen. De meer traditionele visies op de vrouwelijke mobiliteit houden het bij gezinshereniging, de specifieke vraag van de arbeidsmarkt of de seksindustrie. De migratie ondergaat echter een sociologische evolutie met het vertrek van steeds meer alleenstaande vrouwen. Er moet dus rekening worden gehouden met zowel de traditionele motieven voor vrouwelijke migratie als met de sociologische evolutie die verband houdt met een grote zelfstandigheid van de vrouw in de landen van het Zuiden[41].

Grafiek 21. Evolutie van het aantal vrouwen in de immigratie van onderdanen met Congolese nationaliteit, 1990-2007

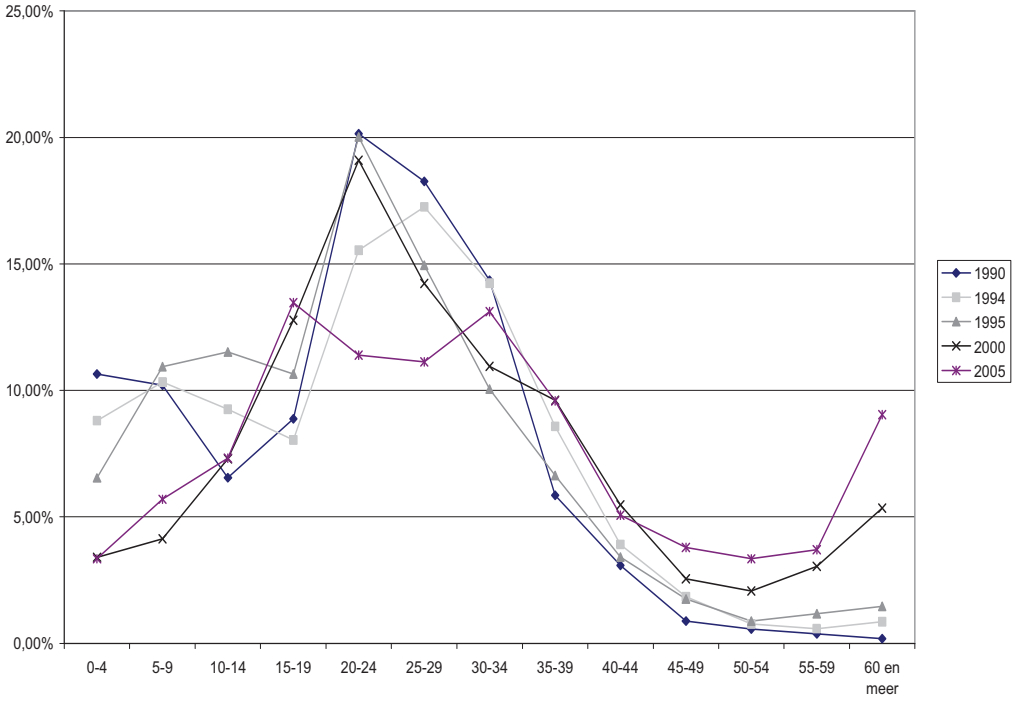
Bronnen: Rijksregister, AD-SEI en Wachtregister

Uit de analyse van de verdeling van de immigratiestromen per leeftijd blijkt reeds een zekere veroudering van de immigratie tussen 1990 en 2004. In 1990 was de modale leeftijdsklasse die van de 20-24-jarigen, met een immigrant op vijf in die klasse. In 1994, was de modale klasse die van de 25-29-jarigen en de immigranten ouder dan 35 zijn verhoudingsgewijs gestegen in aantal. In 1995 heeft er zich een opvallende verjonging van de immigratiestromen voorgedaan. Dit was het jaar waarin asielzoekers uit de statistieken zijn geweerd, wat ook gevolgen kan hebben op de verdeling per leeftijd, indien deze groep bijzondere leeftijdskenmerken zou hebben. Door het gebrek aan gegevens over de asielaanvragen per leeftijd is een juiste verdeling per leeftijd van deze groep migranten niet mogelijk. Door ze uit de statistieken te weren is het aandeel immigranten tussen de 20 en 24 jaar en in mindere mate die tussen 5 en 19 jaar aanzienlijk gestegen. Het aandeel van de 25-plussers daarentegen is na verandering van deze statistische definitie gedaald. Deze gegevens

[41] Gildas, S., 2008, *La planète migratoire dans la mondialisation,* Collection U, éd. Armand Colin, Paris, pp. 120 à 122.

lijken dus te bewijzen dat asielzoekers tot vóór 1995, voor een aanzienlijke veroudering van de Congolese immigratie hebben gezorgd. Het verouderingsproces van de Congolese immigratie zal zich echter opnieuw voordoen, en dat terwijl asielmigratie niet langer in aanmerking wordt genomen. Tussen 2000 en 2005 zal het aantal 20-29-jarigen gevoelig dalen, om plaats te maken voor de 45-jarigen met o.m. een sterke stijging van het aantal immigranten ouder dan 60.

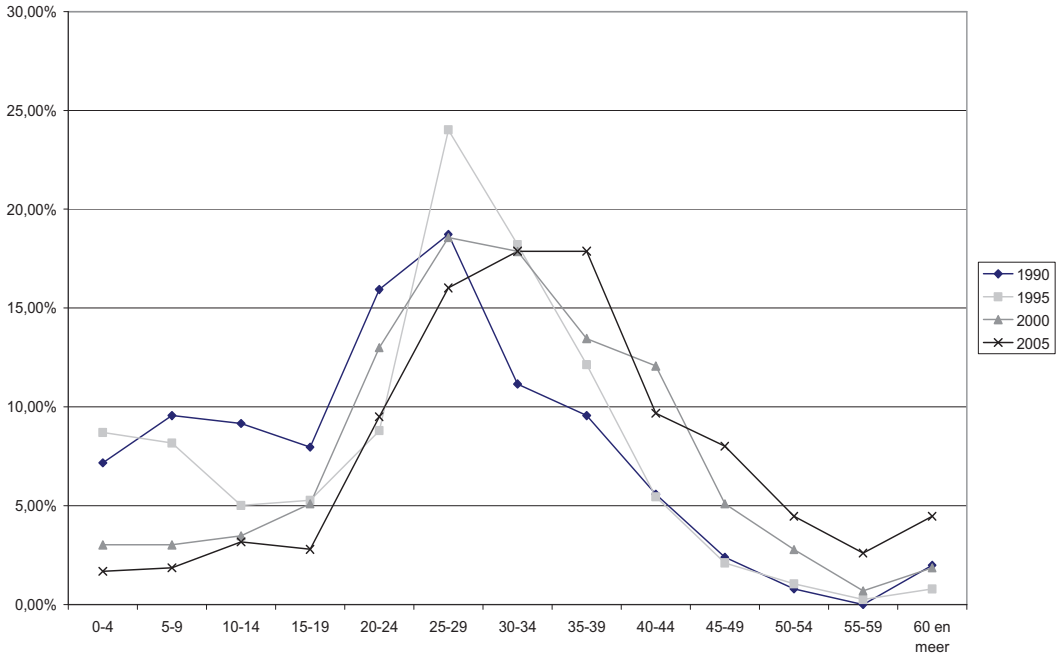
Grafiek 22. Verdeling van de immigratie van Congolezen per leeftijdsgroepen, 1990, 1995, 2000 en 2005

Bron: Rijksregister, AD-SEI

Inzake emigratie van Congolese onderdanen stellen we eveneens een veroudering van deze stroom vast tussen 1990 en 2005. Tussen 1990 en 1995 is deze veroudering minder opvallend omdat de modale klasse van de 25-29-jarigen tussen beide data zal toenemen. Het aantal 20-24-jarigen zal echter afnemen, terwijl dat van de 30-39-jarigen zal toenemen. De veroudering van de immigratie doet zich vooral tussen 1995 en 2005 voor. Reeds in de tweede helft van de jaren 1990 zien we een verzwakking van de curve, die zich vertaalt in een sterke daling van het aantal 0-14-jarigen en van de 25-29-jarigen. Deze dalingen zullen leiden tot een stijging van de 35-plussers. Tussen 2000 en 2005 zal deze veroudering zich doorzetten met een verschuiving van de curve naar rechts (grafiek 28). De modale klasse van de Congolese emigranten wordt dan die van de 35-39-jarigen en het aantal emigranten ouder dan 45 is groter.

Grafiek 23. Verdeling van de emigratie van Congolezen per leeftijdsgroepen, 1990, 1995, 2000 en 2005

Bron: Rijksregister, AD-SEI

Uit de analyse van de verdeling van de stromen per leeftijd en per geslacht blijkt een aanzienlijke veroudering en vervrouwelijking van de wettelijke migratiestromen in België. Door het ontbreken van statistische gegevens die nationaliteit, leeftijd en geslacht kruisen, kan niet worden bepaald of er een verband bestaat tussen de veroudering en de vervrouwelijking van de immigratie. Volgens Louise Ngandu (2009) bestaan er twee grote categorieën oudere migrantenvrouwen die afkomstig zijn uit Subsaharaans Afrika. Bij de eerste gaat het om vrouwen die aankomen na een tenlasteneming door hun afstammelingen. De tweede categorie zijn vrouwen die waren gedwongen hun land te ontvluchten als gevolg van conflicten, de politieke situatie in hun land, hongersnood, enz.[42]. Het verband tussen migrantenvrouwen en de hoge leeftijd mag echter niet worden veralgemeend. Deze thematiek moet grondiger worden onderzocht om het proces achter die steeds oudere en vrouwelijke migratie te achterhalen. Op die manier is een meer nauwkeurige analyse van de interactie van beide demografische kenmerken op de Congolese immigratie in België mogelijk.

5.2. De demografische kenmerken van de Congolese migranten en de migrantenpopulatie afkomstig uit de Congolese migratiestromen

Het onderzoek naar de demografische kenmerken van de migrantenpopulatie is gekoppeld aan onze analyse over de demografische kenmerken van migrantenpopulaties. Die hebben immers een nogal rechtstreekse invloed op de structuur per leeftijd en per geslacht van migrantenpopulaties. Daarnaast moet bij het

[42] Ngandu, L., « Quand la dimension du genre s'ajoute à celles de l'exil et du grand âge: femmes d'Afrique subsaharienne », in *Revue l'Observatoire: Vieillissement et migration*, n°61, pp. 54-

bestuderen van de verschillende groepen die de typologie bepalen van de populatie van Congolese afkomst ook rekening worden gehouden met de natuurlijke groei van de populatie en met de nationaliteitsveranderingen. Deze analyse onderzoekt de evolutie van de twee grote demografische kenmerken, nl. geslacht en leeftijd van Kongolese migranten.

5.2.1 Steeds meer vrouwelijke Congolese migranten

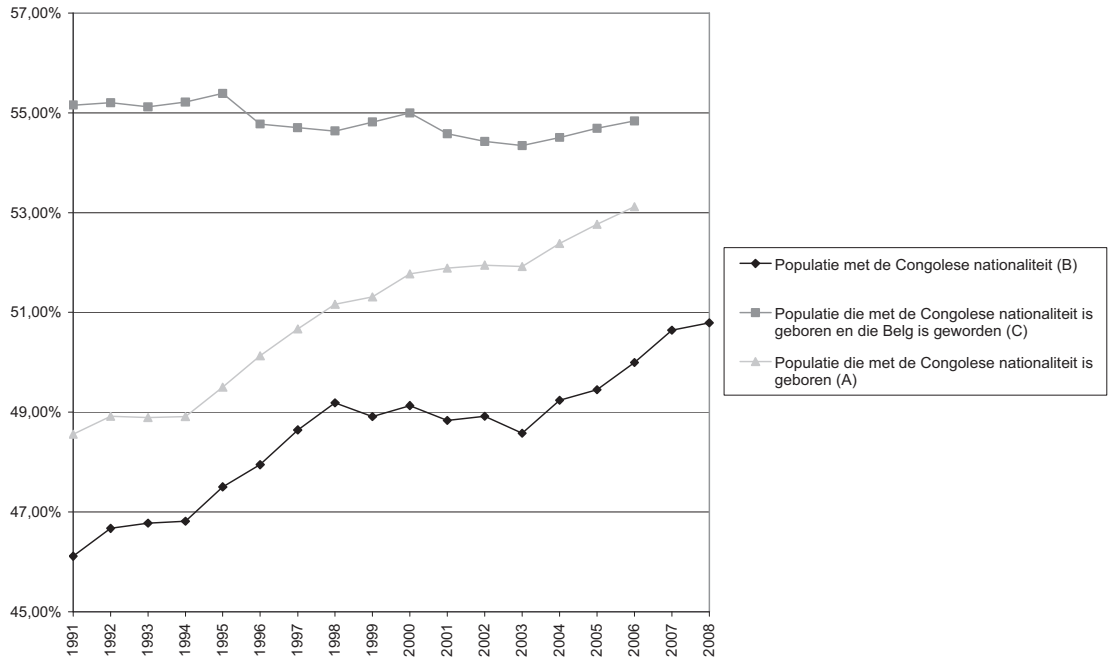
Uit de verdeling per geslacht van de populatie met Congolese nationaliteit blijkt dat deze laatste is gestegen van 46,1% vrouwen op 1 januari 1991 naar 50,8%, 17 jaar later. Deze evolutie is mogelijks te wijten aan de vervrouwelijking van de wettelijke immigratiestromen en de vermannelijking van de emigratiestromen. Daarbij komen nog de erkende of geregulariseerde asielzoekers, die enkel in de stocks voorkomen. Statistieken over erkenning en regularisatie per nationaliteit en per geslacht zijn echter niet beschikbaar. Toch hebben we kunnen vaststellen dat ook de asielaanvragen zijn vervrouwelijkt, wat ongetwijfeld een impact zal hebben op de erkenningen en regularisaties (cfr. 7.1). Daarnaast moet ook rekening worden gehouden met personen die via nationaliteitsveranderingen niet langer tot deze populatie behoren. Het zijn echter vooral Congolese vrouwen die sinds het begin van de jaren 1990 de Belgische nationaliteit verwerven. Dit leidt tot een iets tragere vervrouwelijking van de populatie met Congolese nationaliteit. Tenslotte moet ook de verdeling per geslacht van de natuurlijke groei van de populatie in aanmerking worden genomen. Dit positieve saldo schommelt tussen de 200 en 220 individuen. De verdeling per geslacht van dit saldo helt al naargelang het jaar over naar het ene of het ander geslacht. Het saldoverschil tussen beide geslachten bedraagt gemiddeld 18 individuen, wat slechts een marginale invloed heeft op de verdeling per geslacht van de Congolese populatie.

Tussen 1991 en 2006 bestaat de populatie van Congolese afkomst hoofdzakelijk uit vrouwen met tussen de 54% en iets meer dan 55% (grafiek 32). Dit is o.a. het gevolg van een vooral door vrouwen gedomineerde dynamiek van nationaliteitsveranderingen. De daling van het aantal vrouwen dat Congolees is geworden, valt samen met de jaren waarin het aantal mannen dat de Belgische nationaliteit heeft verworven groter was (1995, 2000, 2001 en 2002). Opvallend is ook dat er geen statistieken beschikbaar zijn over de emigratie en overlijdens van deze populatie, waardoor de verdeling per geslacht van de personen die deze groep verlaten niet mogelijk is.

Rekening houdend met de totale populatie die met de Congolese nationaliteit is geboren, doet er zich sinds de tweede helft van de jaren 1990 een geleidelijke vervrouwelijking van deze populatie voor. Zo is op 1 januari 2006, 53% van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie een vrouw (grafiek 32). Aangezien de gegevens over de Belg geworden populatie niet verder gaan dan 1 januari 2006, is het moeilijk de ratio geslacht van de na deze datum met de Congolese nationaliteit geboren personen te bepalen. En toch zet de vervrouwelijking van de populatie met Congolese nationaliteit zich verder, wat laat vermoeden dat de met de Congolese nationaliteit geboren populatie diezelfde

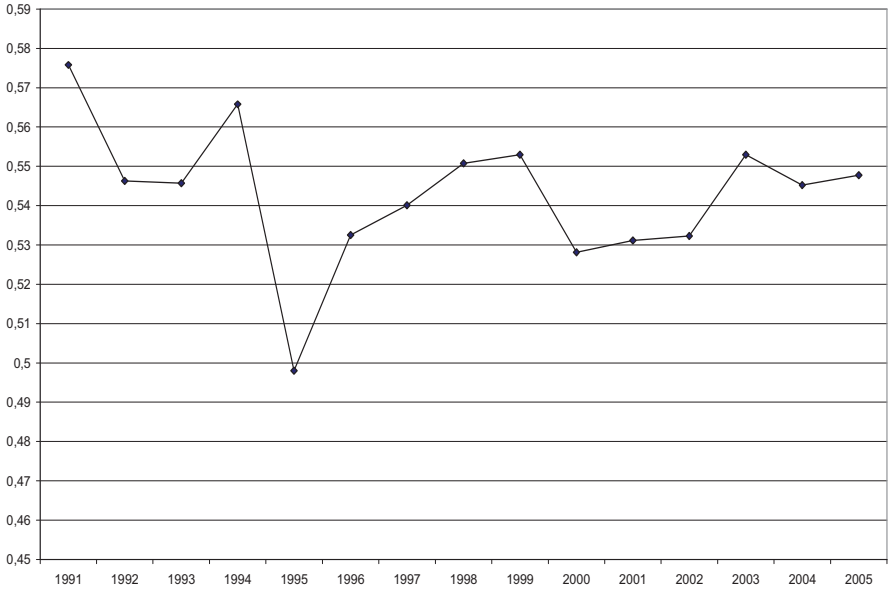
tendens zal volgen, indien de nationaliteitsveranderingen in de toekomst ook vooral een zaak van vrouwen blijven.

Grafiek 24. Evolutie van het aantal vrouwen met de Congolese nationaliteit, van Congolese afkomst en met de Congolese nationaliteit en van Congolese afkomst[43]

Bronnen: Rijksregister, AD-SEI, Bevolkingsregister

Grafiek 25. Evolutie van het percentage vrouwen dat de Belgische nationaliteit heeft verworven

[43] De verdeling per geslacht van de Congolese populatie is een schatting berekend op basis van de nationaliteitsveranderingen per geslacht en op basis van de cijfers van de jaren 1991, 1998, 2005 en 2006.

Bronnen: Rijksregister, AD-SEI

Deze analyse heeft de vervrouwelijking kunnen aantonen van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie. Sinds 2005 is de vrouwelijke populatie groter dan de mannelijke en dit verschil is intussen nog groter geworden. De populatie met Congolese nationaliteit was op 1 januari 2006 wel nog vooral mannelijk. Een verklaring daarvoor is o.a. het verwerven van de Belgische nationaliteit door vooral vrouwen. Deze dynamiek heeft de vervrouwelijking van de populatie met Congolese nationaliteit vertraagd. We kunnen ons afvragen waarom vrouwen vaker de Belgische nationaliteit verwerven dan mannen? De vervrouwelijking van de immigratiestromen en de vermannelijking van de emigraties zijn een gedeeltelijke verklaring voor dit fenomeen. Toch kan grondiger onderzoek naar bepaalde processen die ervoor zorgen dat de Congolese vrouwen makkelijker de Belgische nationaliteit verwerven dan hun mannelijke landgenoten nuttig zijn.

5.2.2 Een vooralsnog beperkte veroudering die vermoedelijk zal toenemen

In haar onderzoek naar de veroudering van de vreemde populatie heeft Nathalie Perrin (2009) vastgesteld dat de oudere vreemdelingen hoofdzakelijk EU-onderdanen zijn met vooral Italianen, onderdanen uit de buurlanden of Spanjaarden. Behalve nationaliteitengroepen uit de buurlanden, zijn vreemdelingen van de derde leeftijd vooral afkomstig uit voormalige arbeidsemigratielanden. Opvallend is ook het verouderingsproces van nationaliteitengroepen zoals Turken en Marokkanen, waarvan het aantal 65-plussers sinds de jaren 2000 meer dan verdubbeld is. Eenzelfde fenomeen doet zich voor bij Congolezen en die veroudering zal zich de komende jaren voortzetten[44]. De evolutie van de gemiddelde leeftijden toont aan dat de populatie met Congolese nationaliteit sinds het begin van de jaren 1990 een verouderingsproces doormaakt. Toch blijft de gemiddelde leeftijd van deze populatie lager dan die van de Belgen, en van de vreemdelingen, die in 2006 resp. 40,8 jaar en 39,2 jaar bedroegen, voor slechts 31,7 jaar bij de Congolezen.

Sinds 1990 en tot in 2002 heeft de groep van Congolezen die Belg zijn geworden een omgekeerde tendens gekend, nl. een daling van de gemiddelde leeftijd. We hadden al vastgesteld dat de dynamiek van deze groep vooral door de nationaliteitsveranderingen was bepaald (cfr. 5.2.1). We kunnen dus stellen dat de Congolezen die de Belgische nationaliteit hebben verworven, relatief jong waren. Uit de verdeling per leeftijd van de nationaliteitsveranderingen (grafiek 35) blijkt immers dat vooral jongeren de Belgische nationaliteit verwerven, met de 0-4-jarigen als modale leeftijdsklasse. Ongeacht het jaar kunnen we stellen dat het in minstens de helft van de nationaliteitsveranderingen om personen jonger dan 24 gaat. Tussen 1995 en 2005 zien we een veroudering van de nationaliteitsveranderingen. Dit kan een gedeeltelijke verklaring zijn voor de

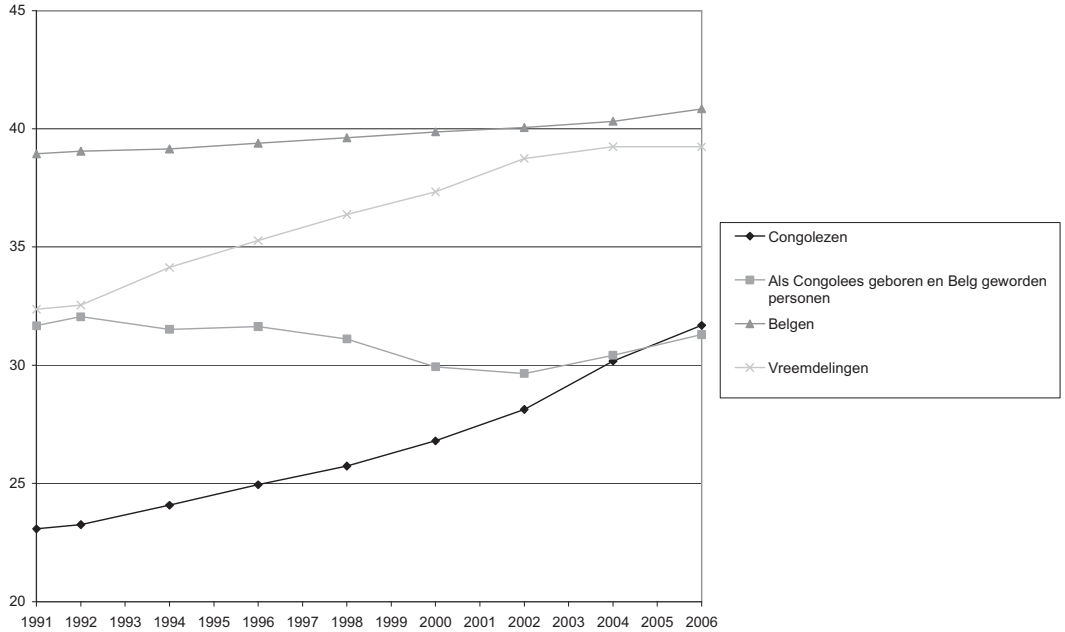
[44] Perrin, Nathalie, « Vieillissement de la population et phénomène migratoire…. Chiffres et évolution », 2009, in *vieillissement et migration*, *Revue l'Observatoire,* n°61.

veroudering van de Congolezen die Belg zijn geworden die we sinds 2004 vaststellen.

De interpretatie van de veroudering van de populatie met Congolese nationaliteit heeft te maken met verschillende elementen die reeds aan bod zijn gekomen: (1) de veroudering van de Congolese immigratie die kan worden getemperd door het fenomeen van een veroudering van de emigratie (cfr. 7.1), (2) nationaliteitsveranderingen die vooral op de allerjongste leeftijdscategorieën betrekking hebben, (3) de natuurlijke veroudering van individuen die binnen deze populatie blijven. Deze drie elementen verklaren dus de snelle stijging van de gemiddelde leeftijd van de Congolese populatie sinds het begin van de jaren 1990.

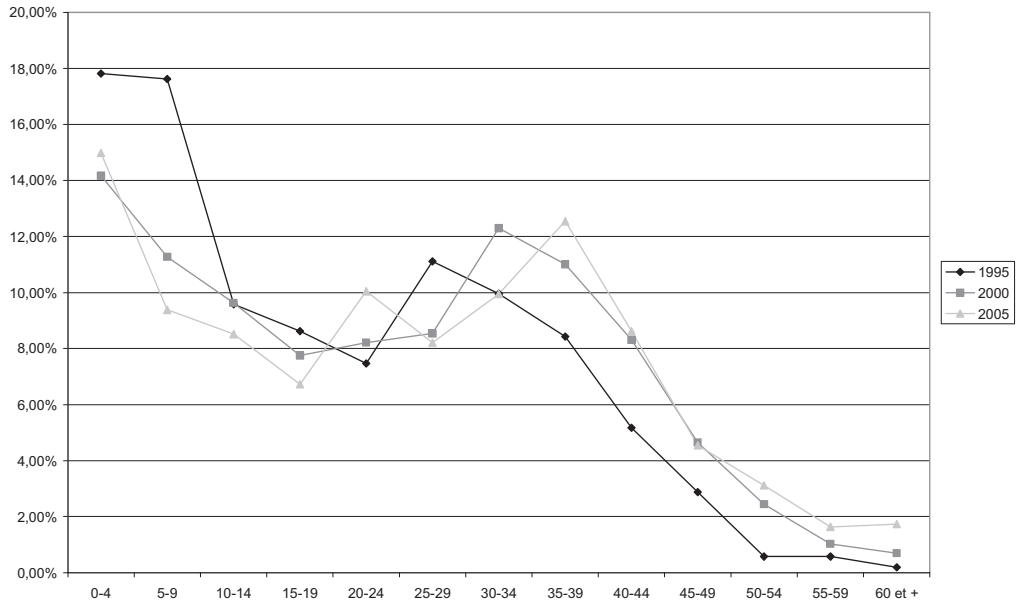
De Belg geworden populatie daarentegen heeft een verjongingsperiode gekend die het gevolg is van jonge Congolezen die de Belgische nationaliteit hebben verworven. Sinds het midden van de jaren 2000 stellen we echter een veroudering vast die niet los kan worden gezien van (1) de veroudering van de nationaliteitsveranderingen (die samenhangt met de veroudering van de migratiestromen) en (2) van de natuurlijke veroudering van diezelfde populatie.

Grafiek 26. Evolutie van de gemiddelde leeftijd van Belgen, vreemdelingen, Congolezen en van als Congolees geboren en Belg geworden personen

Bron: Rijksregister, AD-SEI

Grafiek 27. Verdeling per leeftijd van de Congolezen die de Belgische nationaliteit hebben verworven in 1995, 2000 en 2005

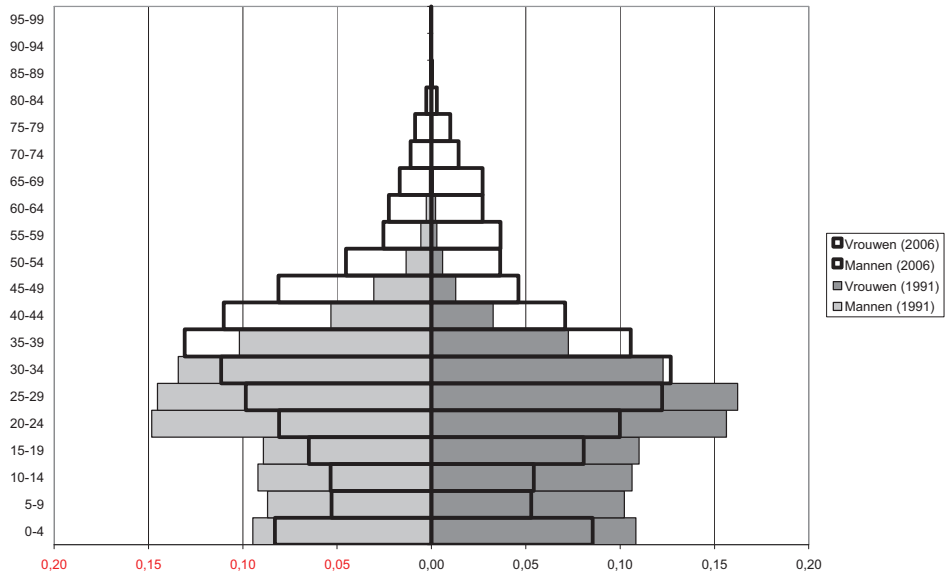
Bron: Rijksregister, AD-SEI

Op basis van de studie over de gemiddelde leeftijd kan de veroudering van de populatie worden geïdentificeerd. Het is echter moeilijker om de leeftijdsgroepen te bepalen die de hierboven opgesomde evoluties beïnvloeden. De leeftijdspiramiden geven een beter visueel beeld van de evolutie in elk van de leeftijdsgroepen afkomstig uit de Congolese immigratie.

Begin van de jaren 1990 was de modale leeftijdsklasse die van de 20-24-jarigen voor de mannen en die van de 25-29-jarigen voor de vrouwen. In 2006 is die leeftijdsklasse die van de 35-39-jarigen voor de mannen en van de 30-34-jarigen voor de vrouwen geworden. De hoofdvaststelling is dat de vijfjaarse leeftijdsgroepen boven de 35 jaar verhoudingsgewijs belangrijker zijn geworden voor Congolese onderdanen. Ondanks een veroudering van de Congolese populatie stellen we vast dat de actieve leeftijdsgroep (15-64 jaar) goed was voor 62% van de Congolese populatie op 1 maart 1981, 70% op 1 januari 1999, en 76% vijftien jaar later. Deze verhoging ging ten koste van de min-15-jarigen (tabel 3). Het aantal 65-plussers tenslotte is vooral gestegen tussen 1 januari 1991 en 2005, en wel van 0,23% naar 4,7% van de populatie met Congolese nationaliteit.

De populatie met Congolese nationaliteit heeft tussen 1981 en 2005 een zekere veroudering gekend. Tussen 1981 en 1991 stellen we een daling vast van de min-15-jarigen en een proportionele toename van de actieve leeftijdscategorie. Tussen 1991 en 2006 heeft dit proces zich voortgezet maar tegelijk is ook het aantal 65-plussers erop vooruitgegaan. Twee fenomenen die reeds aan bod zijn gekomen helpen deze evolutie beter te begrijpen: (1) de veroudering van de Congolese immigratie en (2) bepaalde nationaliteitsveranderingen die vooral betrekking hadden op de allerjongsten.

Grafiek 28. Structuur per leeftijd en per geslacht, van de populatie met Congolese nationaliteit (B) op 1 januari 1991 en 2006

Bron: Rijksregister, AD-SEI

Tussen 1 januari 1991 en 2006 is de met de Congolese nationaliteit geboren populatie die Belg is geworden en jonger is dan 15 jaar gestegen. Tussen 1 januari 1991 en 2002 is het aandeel van die leeftijdsklasse gestegen van 12% naar 24%, om daarna terug te vallen op 21% van de Belg geworden populatie op 1 januari 2006. Deze evolutie heeft vooral een impact gehad op de actieve leeftijdsklasse van 15-64-jarigen die een omgekeerde evolutie heeft gekend, nl. een proportionele daling tot in 2004, om vervolgens weer aan te trekken tot 77% van de Belg geworden populatie op 1 januari 2006 (tabel 3). De leeftijdsevolutie van deze populatie zal sterk worden beïnvloed door de dynamiek van de nationaliteitsveranderingen. In de loop der jaren hadden de nationaliteitsveranderingen zoals reeds gezegd aanvankelijk vooral betrekking op de allerjongsten, later geleidelijk aan op de oudere personen. Het aantal 65-plussers is tussen 1 januari 1991 en 2006 licht gestegen, wat te maken kan hebben met de proportionele stijging van de min-15-jarigen.

Behalve voor de leeftijdsklasse 44-60 jaar zijn alle vijfjaarse groepen boven de 40, tussen 1 januari 1991 en 2006 verhoudingsgewijs groter geworden. Deze proportionele stijging van de 40-plussers en van de min-15-jarigen heeft op 1 januari 2006 tot een zeker deficiet geleid bij de Belg geworden populatie tussen 20 en 34 jaar (vooral opvallend bij de mannen).

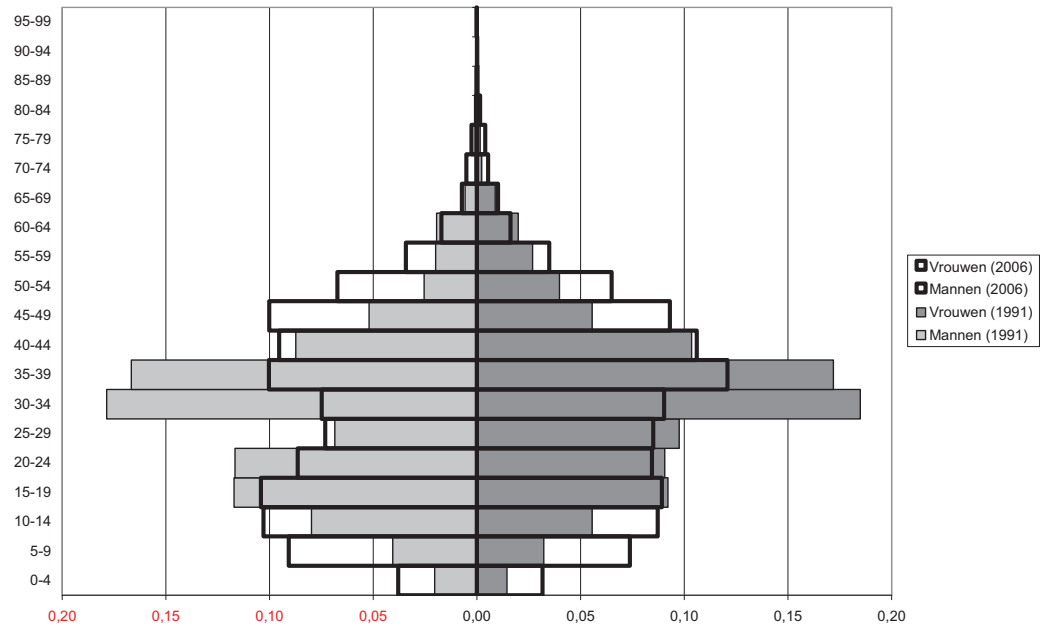
Tabel 2. Aandeel van de min-15-jarigen, van de 15-64-jarigen en van de 65-plussers volgens de nationaliteit van de met de Congolese nationaliteit geboren

personen

	1981	1991		2006	
	Congolezen	Congolezen	Populatie die met de Congolese nationaliteit is geboren en die Belg is geworden	Congolezen	Populatie die met de Congolese nationaliteit is geboren en die Belg is geworden
Aandeel van de min 15 jarigen	36,98%	29,35%	11,96%	19,10%	21,03%
Aandeel van de 15-64 jarigen	62,86%	70,42%	86,89%	76,16%	77,08%
Aandeel van de 65 plussers	0,16%	0,23%	1,14%	4,74%	1,89%

Bron: Rijksregister, AD-SEI

Grafiek 29. Structuur per leeftijd en per geslacht van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie die Belg is geworden (C) op 1 januari 1991 en 2006

Bron: Rijksregister, AD-SEI

Uit de analyse van de structuur per leeftijd blijkt een geleidelijke veroudering van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie. In de jaren 1990 en 2000 had die veroudering vooral betrekking op populaties in een actieve leeftijd (15-64 jaar) die op 1 januari 2006 goed waren voor meer dan drie vierde van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie. Op 1 januari 1991 was de modale leeftijdsklasse die van de 25-29-jarigen; vijftien jaar later zijn de 35-39-jarigen het talrijkst. Ook het aandeel van de 65-plussers is tijdens de bestudeerde periode toegenomen van 0,48% naar 2,9%. Met resp. 4,63% en 5,32% is het aandeel 65-plussers echter het grootste van de groepen die als Turken en Marokkanen worden geboren, terwijl ook die migranten in de jaren 1960 in België zijn toegekomen. Men kan zich dus afvragen waarom dit deel 65-plussers geringer is bij de met de Congolese nationaliteit geboren populatie. Om daar een antwoord op te geven is

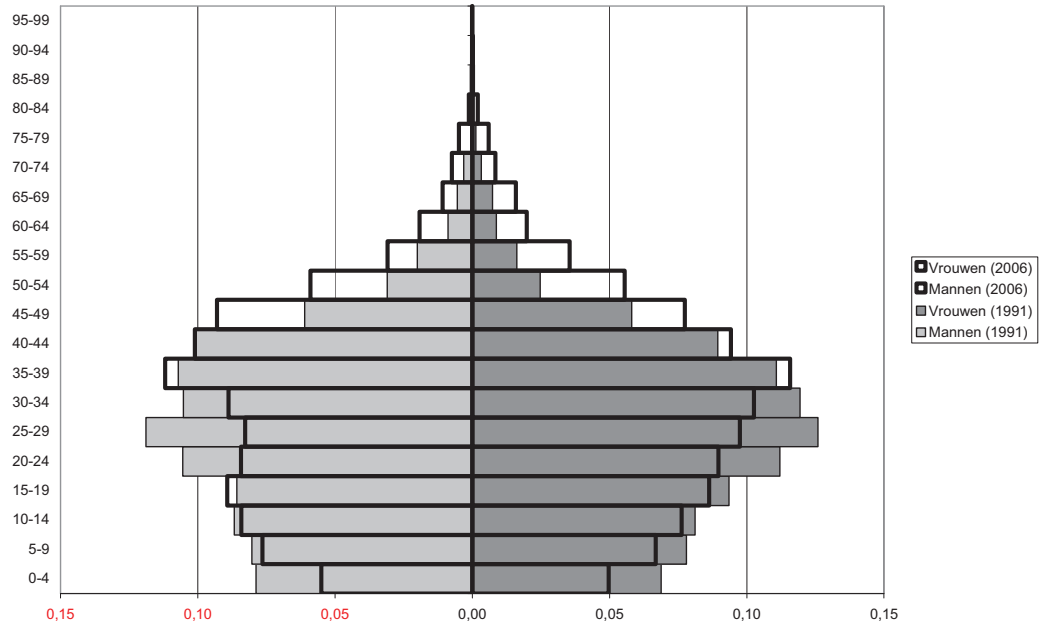
grondiger onderzoek naar het verouderingsproces van die verschillende populaties noodzakelijk. Mogelijks heeft de immigratie van Turken en Marokkanen een snellere veroudering gekend en/of is de Congolese fertiliteit hoger. Het zou ook kunnen dat de latere verblijfsstrategieën van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie een minder snelle veroudering van deze groep heeft beïnvloed (cfr. 5.1.).

Tabel 3. Aandeel van de min-15-jarigen, van de 15-64-jarigen en van 65-plussers voor de met de Congolese nationaliteit geboren personen (A)

	1991	1998	2006
Aandeel van de min-15-jarigen	24,65%	23,66%	20,35%
Aandeel van de 15-64-jarigen	74,88%	75,21%	76,75%
Aandeel van de 65-plussers	0,48%	1,13%	2,90%

Bronnen: Rijksregister, DG SIE

Grafiek 30. Structuur per leeftijd en per geslacht van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie (A) op 1 januari 1991 en 2006

Bron: Rijksregister, AD-SEI

Bij een analyse van de structuur per leeftijd van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie wijst niets op een vertraging van het verouderingsproces. Verschillende elementen doen immers vermoeden dat dit proces zich de komende jaren zal voortzetten. Om te beginnen verouderen ook de immigratiestromen en er zijn geen tekenen dat die zullen verjongen. Ten tweede worden de kinderen van Congolezen die Belg zijn geworden met de Belgische nationaliteit geboren. Deze jonge populatie wordt dus niet meegeteld in de stocks van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie[45].

[45] De definitie die we voor de migrantenpopulatie hanteren sluit immigranten van de tweede generatie die met de Belgische nationaliteit geboren worden uit. Op basis van een andere typologie

6. De geografische lokalisatie van de Congolese migranten en de migrantenpopulatie afkomstig uit de Congolese migratiestromen

6.1. Vooral op Brussel en Wallonië gerichte migraties

Ook in het bevolkingsregister staat de verblijfsgemeente van de immigranten vermeld. Het volstaat rekening te houden met de inschrijvingsgemeente van de persoon die vanuit een vreemd land immigreert. Bij een aantal immigraties gaat het echter om regularisaties van personen die reeds een tijdje op het grondgebied aanwezig waren. Deze beperking heeft als gevolg dat deze statistieken per gemeente niet exact de verblijfsgemeente van immigranten met Congolese nationaliteit weergeven.

De recente Congolese migratie (tussen 2001 en 2005)[46] is vooral op de grote steden gericht met het Brussels Gewest als voornaamste aantrekkingspool. Tussen 2001 en 2005 heeft zich immers bijna 49% van Congolese immigranten in de 19 gemeenten van het gewest gevestigd. De meeste migranten vestigen zich in Brussel en in Elsene, en in het noorden en westen van de stad die men ook wel de « arme halve maan » noemt (Molenbeek, Anderlecht, Sint-Joost) (Eggerickx, Kesteloot, Poulain and al. 1999)[47]. Die vijf gemeenten uit het Brussels Gewest hebben tussen 2001 en 2005, 30% van de Congolese immigratie opgevangen.

Tussen 2001 en 2005 kwam een Congolese migrant op drie in het Waals Gewest terecht. In dit gewest is de gemeente Luik de belangrijkste aantrekkingspool, gevolgd door de gemeenten Ottignies-Louvain-la-Neuve, Bergen, Namen en Charleroi. Iets meer dan de helft van de Congolese immigranten die zich in Wallonië vestigt, trekt naar een van de vijf grote stedelijke agglomeraties van het gewest.

17% van de Congolese immigratie van 2001 tot 2005 heeft zich tenslotte in Vlaanderen gevestigd. Deze vaststelling druist in tegen de tendens van de laatste jaren, nl. dat het Vlaams Gewest het meeste vreemde immigranten opvangt[48]. De Congolese migratie in Vlaanderen concentreert zich vooral op drie gemeenten (Antwerpen, Gent en Aalst) en op Vlaams Brabant. Tussen 2001 en 2005 kwam meer dan twee derde van de immigranten met Congolese nationaliteit die zich in Vlaanderen hebben gevestigd in die regio's terecht.

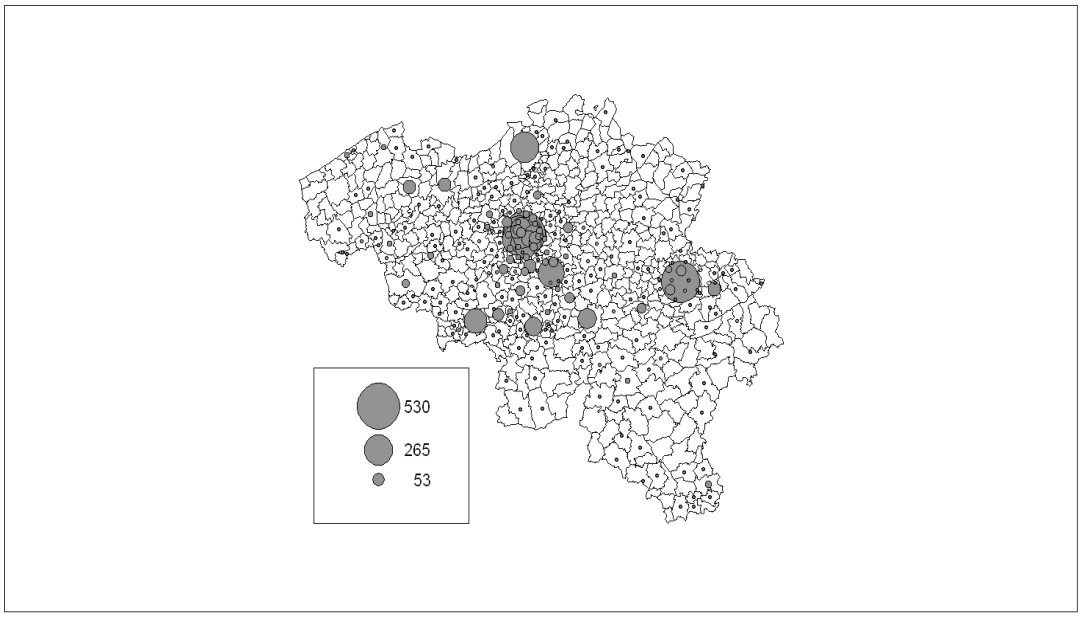
die rekening houdt met de afstamming zouden kinderen uit de tweede of zelfs derde generatie in de statistieken kunnen worden opgenomen (cfr. 4.1).

[46] Het gaat om de meest recente gegevens over de immigratiestromen per gemeente.

[47] Eggerickx, Thierry, Christian Kesteloot, Michel Poulain et al., 1999, *op-cit*, 260 p.

[48] Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding, 2009A, op-cit, p. 28.

Grafiek 31. Aantal immigraties van Congolezen per gemeente (2001-2005)

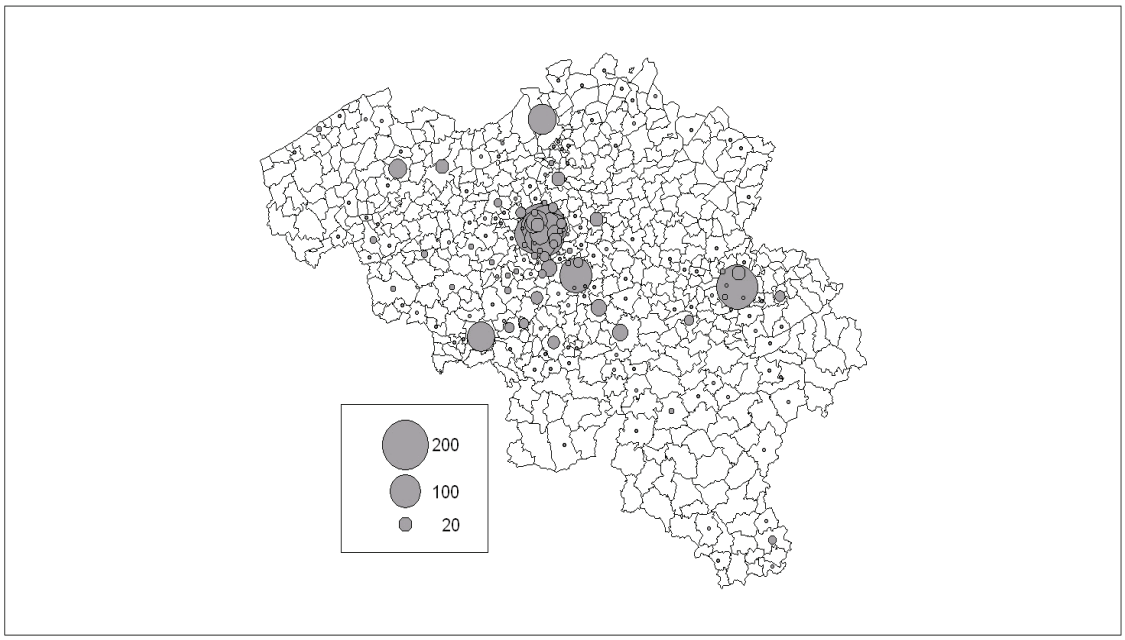
Bron: Rijksregister, AD-SEI

Wat de internationale emigraties[49] per gemeente betreft stellen we vast dat het de gemeenten zijn met het hoogste aantal binnenkomsten, waar ook het hoogste aantal vertrekken wordt genoteerd. Deze cijfers hebben betrekking op het vertrek van onderdanen met de Congolese nationaliteit. Met de Congolezen van geboorte die Belg zijn geworden wordt bij deze mobiliteit dus geen rekening gehouden. Het verwerven van de Belgische nationaliteit vergemakkelijkt de internationale mobiliteit van die personen die minder verplichtingen hebben inzake verblijfsdocumenten[50]. Deze hypothese zou kunnen worden getoetst via een vergelijking tussen de emigratiecijfers van Congolese onderdanen met die van de Belg geworden populatie. Momenteel worden de statistieken over de migratiestromen echter niet uitgesplitst op basis van de variabelen die worden gebruikt voor het in kaart brengen van de migrantenpopulaties. Onze hypothese, die is gebaseerd op meer administratieve en juridische elementen, kan dus onmogelijk worden gecontroleerd.

[49] In demografie verwijst een internationale of externe migratie naar een migratie tussen twee verschillende landen. Dit in tegenstelling tot de interne migratie, die een migratie binnen eenzelfde land is (veranderen van gemeente, provincie, gewest,….).

[50] Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding, 2009A, op-cit, p. 97-98.

Grafiek 32. Aantal emigraties van Congolezen per gemeente (2001-2005)[51]

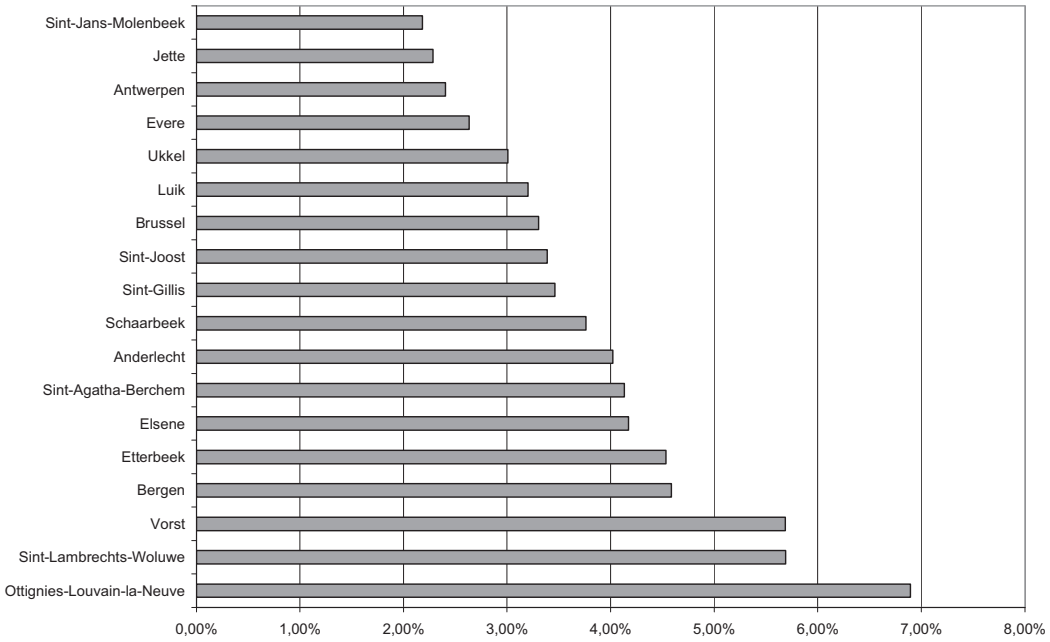
Bron: Rijksregister, AD-SEI

Behalve deze lokalisatie van emigraties kan er ook een emigratiepercentage per gemeente worden berekend voor Congolese onderdanen. Deze indicator is het aantal emigranten per gemeente in een bepaalde periode, gedeeld door de populatie die aan het emigratierisico is blootgesteld, d.w.z. de tussentijdse populatie met Congolese nationaliteit in de gemeente. Dit levert dus een mobiliteitsindicator op, die tussen verschillende geografische entiteiten kan worden vergeleken. Deze cijfers zijn berekend voor de kleine entiteiten en de kleine aantalen hebben ons ertoe verplicht enkel de gemeenten in aanmerking te nemen waarvan de gemiddelde populaties de hoogste waren[52].

Deze internationale mobiliteitsindicator toont aan dat de Congolezen die in Ottignies-Louvain-la-Neuve verblijven, de grootste neiging hebben om het land te verlaten. Tussen 2001 en 2005 emigreert jaarlijks bijna 7% van de gemiddelde populatie, terwijl in Sint-Lambrechts-Woluwe en Vorst 5,7% geneigd is dat te doen. Het universitaire karakter van de gemeente Ottignies-Louvain-la-Neuve en van Sint-Lambrechts-Woluwe is ongetwijfeld niet vreemd aan deze grote internationale mobiliteit. Met kan dus stellen dat de probabiliteit hoger is dat migranten die hier komen studeren het land zullen verlaten, zonder daarom te beweren dat die laatsten naar hun land van herkomst terugkeren

[51] Voor de emigraties per gemeente werden enkel de gemelde emigraties in aanmerking genomen. Dit komt doordat de gegevens over de geschrapten per nationaliteit en per gemeente niet beschikbaar zij.
[52] De gemiddelde populatie tussen 2001 en 2005 en de noemer van ons percentage worden als volgt berekend: $(P_{2001} + P_{2005})/2$

Grafiek 33. Jaarlijks aantal emigraties per gemeente van Congolese onderdanen (in %), voor de periode 2001-2005

Bron: Rijksregister, AD-SEI

Uit de analyse van de gegevens over de lokalisatie van de migratiestromen van Congolese onderdanen zijn een aantal elementen gebleken: (1) de grote stadsagglomeraties en vooral het Brussels Gewest zijn de voornaamste vestigings- en bijgevolg ook emigratieplaatsen van de Congolese migranten. (2) Terwijl het Vlaams Gewest het hoogste aantal vreemde immigranten opvangt, opteren Congolezen eerder voor het Brussels Gewest en daarna het Waals Gewest. (3) Op basis van een vergelijking van de mobiliteit tussen gemeenten komen we tot de hypothese dat er onder de Congolese studenten een hogere mobiliteit is.

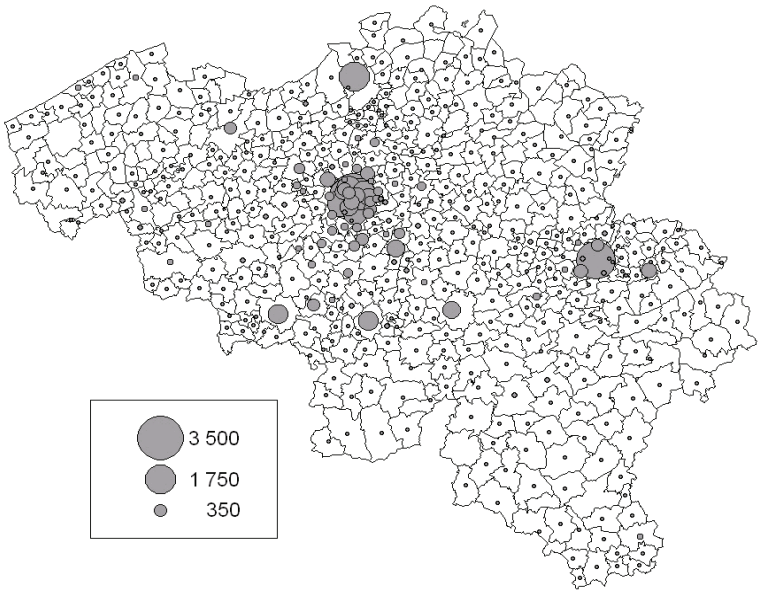
6.2. Belg geworden Congolezen kiezen voor andere vestigingsstrategieën

De analyse van de lokalisatie van de Congolese populatie is essentieel omdat het iets zegt over zowel de geografie van de huidige immigraties als over de verblijfsstrategieën van deze populatie. Hieronder volgt een analyse van de belangrijkste vestigingsplaatsen van de recente Congolese immigratie. Daaruit blijkt dat een aantal gemeenten in het Brussels Gewest (Brussel, Elsene, Anderlecht, Molenbeek en Sint-Joost) en de grote Waalse steden de voornaamste aantrekkingspolen zijn van de Congolese immigratie (cfr. 7.2). Men kan zich dan ook afvragen of de lokalisatie van de stocks van Congolese migranten verschillend is van de immigratieplaatsen.

Uit een analyse van de concentratie van Congolese migranten blijkt dat die deels overeenkomt met de vestigingsplaatsen van de migranten. De migrantenpopulatie is aanwezig in het Brussels Gewest, de grote Waalse steden en de stad Antwerpen (grafiek 40). Uiteindelijk stellen we geen echte verschillen vast tussen de verstigingsplaatsen van de recente immigratie en de verblijfsplaatsen van Congolese

migranten. Een mogelijke verklaring daarvoor is dat de onlangs geïmmigreerde populatie statistisch in de Congolese immigratie (of de met de Congolese nationaliteit geboren populatie) is inbegrepen.

Grafiek 34. Verdeling per gemeente van Congolese migranten op 1 januari 2006

Bron: Rijksregister, AD-SEI

Om het verschil in verblijfslogica's te bepalen in functie van de verblijfsduur, kunnen er andere groepen worden geïdentificeerd. Voor de volgende analyse gaan we uit van twee afzonderlijke populaties, nl. die met de Congolese nationaliteit (B) en die die met de Congolese nationaliteit is geboren en Belg is geworden (C). Op basis van de criteria zoals het verwerven van de Belgische nationaliteit, gaan we ervan uit dat de Belg geworden populatie al langer op Belgisch grondgebied verblijft dan de Congolese onderdanen. Het verwerven van de nationaliteit na het afleggen van een verklaring is o.m. gebaseerd op het criterium verblijfsduur op Belgisch grondgebied[53]. We sluiten niet uit dat een aantal onderdanen met Congolese nationaliteit al een tijdje in het land verblijft, zonder de Belgische nationaliteit te hebben verworven. Toch lijkt het relevant de verblijfsduur te benaderen via de nationaliteit van de met de Congolese nationaliteit geboren personen en er daarbij vanuit te gaan dat zij die de Belgische nationaliteit hebben verworven, al langer in het Koninkrijk verblijven.

Tabel 5 toont de geografische spreiding van elke van beide populaties. Een eerste vaststelling is dat de helft van de populatie met Congolese nationaliteit in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest verblijft, terwijl 44% van de Congolezen die Belg zijn geworden in een van de 19 gemeenten van de hoofdstad verblijft. Voor beide populaties geldt nog steeds dat ze vooral in het Brussels Gewest verblijven. Binnen

[53] Van 1992 tot 1999 bedroeg dit criterium minstens 7 jaar verblijf, sinds 1999 is die periode gedaald naar 3 jaar wettelijk verblijf.

het Gewest is Brussel de gemeente waar het meest met de Congolese nationaliteit geboren personen woont (iets meer dan 8%), gevolgd door de gemeenten Molenbeek, Schaerbeek, Anderlecht en Elsene.

29% van Congolese onderdanen woont in Wallonië, terwijl bijna 34 % van de Congolezen die Belg zijn geworden er verblijft. In de provincie en de stad Luik woont een groot deel van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie, daarna volgen de provincies Henegouwen en Waals Brabant. De voornaamste vaststelling is dat de met de Congolese nationaliteit geboren personen, ongeacht hun nationaliteit (Belgische of Congolese) zich vooral in de grote Waalse agglomeraties vestigen.

Vlaanderen is het derde gewest waar Congolese onderdanen zich vestigen, terwijl het op basis van cijfers van AD-SEI het gewest is waar de meeste vreemdelingen verblijven. 20% van de Congolezen en 22% van de Congolezen die Belg zijn geworden verblijven in Vlaanderen. Meer dan de helft van beide populaties verblijft in Waals Brabant of in de stad Antwerpen.

Tabel 4. Proportionele verdeling van de Congolese populatie (B), van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie die Belg is geworden (C) en Congolees bij de geboorte (A) op 1 januari 2006

	Populatie met de Congolese nationaliteit (B)	Als Congolees geboren populatie en Belg geworden (C)	Congolees bij de geboorte (A=B+C)
Brussels Gewest	**50,87%**	**43,92%**	**46,39%**
waarvan			
Brussel	8,39%	8,63%	8,55%
Sint-Jans-Molenbeek	6,05%	4,40%	4,98%
Schaarbeek	5,35%	3,65%	4,25%
Anderlecht	4,79%	3,47%	3,94%
Elsene	4,00%	2,84%	3,25%
Jette	2,79%	2,94%	2,89%
Ukkel	2,60%	2,68%	2,65%
Evere	2,43%	2,36%	2,39%
Andere	14,48%	12,94%	13,49%
Waals Gewest	**28,94%**	**33,86%**	**32,12%**
waarvan			
Provincie Luik	**12,10%**	**13,46%**	**12,98%**
waarvan			
Luik	7,75%	6,31%	6,82%
Verviers	1,10%	1,41%	1,30%
Seraing	0,77%	1,11%	0,99%
Andere	2,48%	4,63%	3,87%
Provincie Henegouwen	**7,89%**	**8,88%**	**8,53%**
waarvan			
Bergen	2,35%	1,87%	2,04%
Charleroi	2,01%	1,86%	1,91%
La Louvière	0,88%	0,98%	0,95%
Andere	2,65%	4,16%	3,62%
Provincie Waals Brabant	**5,71%**	**7,03%**	**6,56%**
waarvan			
Ottignies-Louvain-la-Neuve	2,19%	1,35%	1,65%
Waterloo	0,74%	1,06%	0,95%
Waver	0,41%	0,74%	0,62%
Andere	2,36%	3,89%	3,35%
Provincie Namen	**2,57%**	**3,36%**	**3,08%**
waarvan			
Namen	1,65%	1,70%	1,68%
Andere	0,92%	1,67%	1,40%
Provincie Luxemburg	**0,67%**	**1,13%**	**0,97%**
Vlaams Gewest	**20,19%**	**22,21%**	**21,50%**
waarvan			
Provincie Vlaams Brabant	**8,99%**	**10,80%**	**10,16%**
waarvan			
Asse	1,14%	1,23%	1,20%
Vilvoorde	0,87%	1,28%	1,13%
Andere	6,97%	8,29%	7,82%
Provincie Antwerpen waarvan	**6,55%**	**5,61%**	**5,95%**
waarvan			
Antwerpen	5,21%	3,86%	4,34%
Andere	1,34%	1,75%	1,60%
Provincie Oost-Vlaanderen	**3,05%**	**3,61%**	**3,41%**
waarvan			
Gent	0,92%	0,71%	0,78%
Andere	2,13%	2,91%	2,63%
Provincie West-Vlaanderen	**1,35%**	**1,74%**	**1,60%**
Provincie Limburg	**0,25%**	**0,46%**	**0,38%**
Totale populatie	**14314**	**25987**	**40301**

Bron: Rijksregister, AD-SEI

De analyse van de verdeling van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie geeft de gemeenten weer waar de Congolezen het meest aanwezig zijn. Op basis van deze cijfers is het echter niet mogelijk een beeld te krijgen van de concentratie van een populatie.

Om deze verdeling van de populatie beter te visualiseren zullen we gebruik maken van een concentratie-index die we vervolgens in kaart zullen brengen. In een synthesewerk over indexen inzake ruimtelijke segregatie ontwikkelt Apparicio (2000) een formule waarmee de oververtegenwoordiging of de ondervertegenwoordiging kan worden bepaald van een populatie op een bepaald grondgebied tegenover een andere[54].

$$I = (x_i/t_i)/(X/T)$$

X_i = Populatie van groep X in de ruimtelijke eenheid in gemeente i
X= Populatie van groep X in Wallonië
T_i = Totale populatie in gemeente i
T = Totale populatie in Wallonië

Indien index I hoger is dan 1 is groep X in gemeente i oververtegenwoordigd t.o.v. van België, en omgekeerd indien hij lager is dan 1. Voordeel van deze index is dat hij rekening houdt met de totale populatie van de verschillende geografische entiteiten op basis waarvan onze index wordt berekend. Met deze index is de gemeente Sint-Joost-Ten-Noode die met de sterkste concentratie Congolese onderdanen, terwijl het in aantal personen de 9de meest bevolkte van Brussel is. In Sint-Joost is het aandeel Congolezen in de gemeente 8,9 keer hoger dan het aandeel Congolezen in België.

Typisch voor het Brussels Gewest is een zeer sterke concentratie van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie die Belg is geworden. Voor de Belg geworden populatie, is de concentratie-index geringer voor de gemeenten Sint-Joost, Elsene, Koekelberg en die van de arme halve maan (Anderlecht, Schaarbeek, Molenbeek). Voor de andere gemeenten (Evere, Jette, Brussel, Ukkel, …) verschilt de concentratie-index tussen de twee populaties niet zo sterk (cfr. grafieken 41 en 42 en tabel 6).

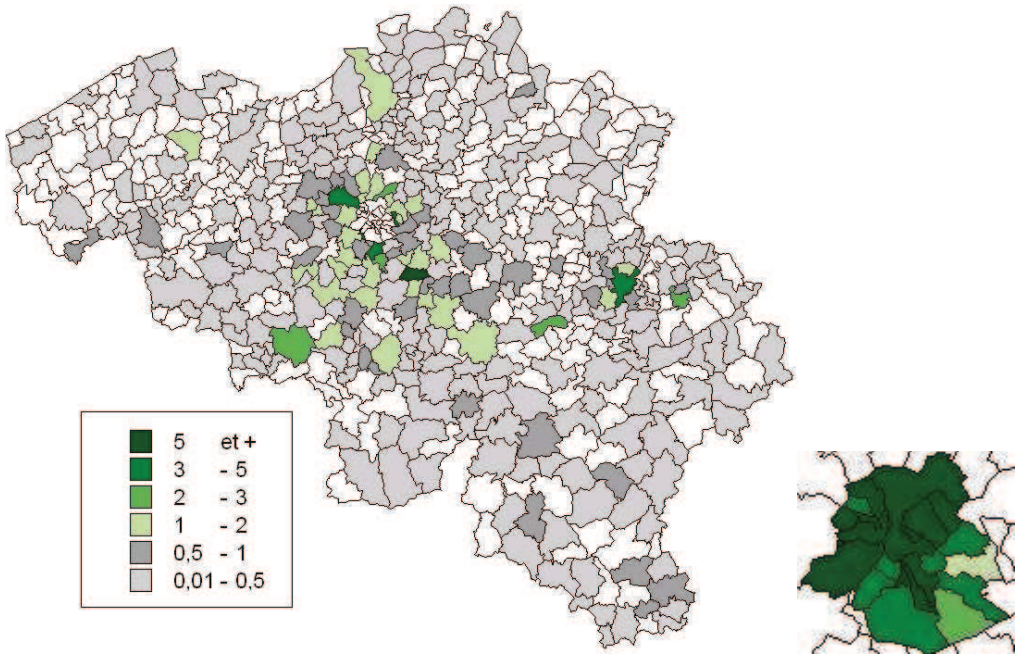
Wat de rest van België betreft is de Congolese populatie oververtegenwoordigd in de grote Waalse steden en in een aantal gemeenten in de rand van deze steden. Opvallend is ook een oververtegenwoordiging in een aantal gemeenten van Waals (Waterloo, Waver, Tubeke, Chastre,…) en Vlaams (Asse, Drogenbos, Kraainem, Sint-Genesius-Rode, …) Brabant, en in Antwerpen. Opvallend is ook de zeer sterke concentratie Congolezen te Ottignies-Louvain-la-Neuve, wat mogelijks te maken

[54] Apparicio, Philippe, 2000, « Les indices de ségrégation résidentielle: Un outil intégré dans un système d'information géographique », *Cybergeo* 134. Online: http://www.cybergeo.eu/index12063.html

heeft met de aanwezigheid van de Université Catholique de Louvain[55]. De met de Congolese nationaliteit geboren populatie die Belg is geworden is in meer Belgische gemeenten aanwezig (er zijn minder gemeenten in het wit). Er zijn ook veel meer gemeenten met een minder sterke ondervertegenwoordiging (in donker grijs). Deze vaststelling is het opvallendst in de meeste gemeenten van de twee provincies rond Brussel (Vlaams Brabant en Waals Brabant). Tenslotte is er ook een daling van de concentratie van de met de Congolese nationaliteit geboren personen die Belg zijn geworden in een aantal steden zoals Luik, Ottignies-Louvain-la-Neuve, Bergen, Charleroi, Hoei, Antwerpen of Kraainem.

Een vergelijking van beide groepen wijst op verschillende verblijfslogica voor beide populaties. Om te beginnen stellen we vast dat de Belg geworden populatie zich minder in de stadscentra concentreert en vooral dan in bepaalde gemeenten van Brussel. Ten tweede is deze populatie meer geconcentreerd in gemeenten rond Brussel en in een aantal gemeenten rond andere stadscentra. Op basis van beide vaststellingen kunnen we uitgaan van de hypothese dat de Belg geworden populatie, die vermoedelijk al langer in België verblijft, eerder geneigd is de stadscentra te verlaten om zich in de rand van die centra te gaan vestigen. Dit betekent echter nog niet dat de met de Congolese nationaliteit geboren populatie die Belg is geworden zich niet langer in de steden concentreert. Alleen doet onze analyse vermoeden dat een deel van deze populatie er een andere verblijfslogica op nahoudt. Grondiger onderzoek is dus nodig om een aantal sociodemografische kenmerken te kunnen bepalen van de personen die zich buiten de stadscentra gaan vestigen.

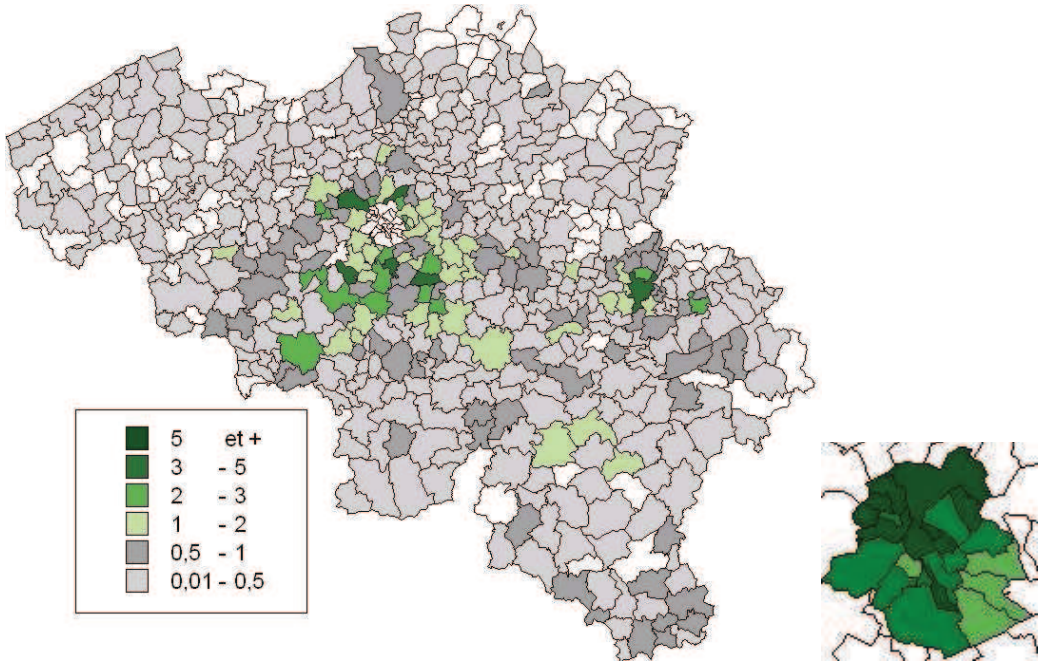
Grafiek 35. Concentratiecoëfficiënt van de populatie met Congolese nationaliteit op 1 januari 2006

Bron: Rijksregister, AD-SEI

[55] Zoals we reeds hebben gezien in de studie over migratiestromen, is migratie om studieredenen momenteel nog steeds een belangrijke reden voor Congolezen om naar België komen.

Grafiek 36. Concentratiecoëfficiënt van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie die Belg is geworden op 1 januari 2006

Bronnen: Rijksregister, AD-SEI

Tabel 5. Concentratiecoëfficiënt van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie volgens hun nationaliteit (Belgische of Congolese) op 1 januari 2006

	Populatie met de Congolese nationaliteit (B)	Met de Congolese nationaliteit geboren populatie die Belg is geworden (C)
Brussels Gewest	**5,248**	**4,532**
waarvan		
Sint-Joost-ten-Node	8,892	5,816
Sint-Jans-Molenbeek	7,959	5,790
Evere	7,648	7,425
Jette	6,812	7,195
Sint-Agatha-Berchem	6,171	6,682
Brussel	6,092	6,265
Koekelberg	5,646	4,621
Elsene	5,424	3,854
Anderlecht	5,247	3,800
Schaarbeek	5,020	3,429
Etterbeek	4,594	4,069
Vorst	4,328	3,958
Ukkel	3,593	3,714
Waals Gewest	**0,891**	**1,043**
waarvan		
Provincie Luik	**1,223**	**1,360**
waarvan		
Luik	4,356	3,547
Verviers	2,160	2,768
Hoei	2,242	1,717
Seraing	1,336	1,915
Herstal	1,542	2,574
Provincie Henegouwen	**0,643**	**0,723**
waarvan		
Bergen	2,709	2,159
Edingen	1,354	2,910
Charleroi	1,048	0,973
La Louvière	1,204	1,339
Provincie Waals Brabant	**1,638**	**2,016**
waarvan		
Ottignies-Louvain-la-Neuve	7,795	4,806
Waterloo	2,667	3,789
Waver	1,351	2,404
Tubeke	1,717	3,049
Chastre	1,971	2,709
's Gravenbrakel	1,889	2,455
Provincie Namen	**0,589**	**0,771**
waarvan		
Namen	1,617	1,664
Provincie Luxemburg	**0,271**	**0,461**
Vlaams Gewest	**0,349**	**0,384**
waarvan		
Provincie Vlaams Brabant	**0,905**	**1,087**
waarvan		
Asse	4,118	4,443
Drogenbos	3,176	4,406
Kraainem	3,421	2,250
Vilvoorde	2,450	3,595
Sint-Genesius-Rode	3,168	2,985
Wemmel	1,797	2,113
Liedekerke	1,547	2,380
Provincie Antwerpen waarvan	**0,408**	**0,349**
waarvan		
Antwerpen	0,880	1,187
Provincie Oost-Vlaanderen	**0,230**	**0,273**
Provincie West-Vlaanderen	**0,125**	**0,160**
Provincie Limburg	**0,033**	**0,059**

Bron: Rijksregister, AD-SEI

7. Socio-economische kenmerken van de bevolking uit de Congolese migratiestromen

Behalve de voornaamste demografische gegevens kunnen ook een aantal socio-economische gegevens de studie over Congolese migrantenpopulatie aanvullen. In een eerste fase zullen we het individu integreren in een sociale groep die we « huishouden » heten. We overlopen de voornaamste kenmerken van de huishoudens die afkomstig zijn uit de Congolese immigratie. Vervolgens gaan de analyses dieper in op de scholingsgraad van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie. We sluiten af met een aantal bedenkingen bij de economische activiteit in België, van Congolese migranten.

7.1. Relatief kwetsbare Congolese migrantenhuishoudens

Tot hier toe was de basiseenheid van onze analyses het individu. Het lijkt echter relevant om deze studie af te sluiten met het inlassen van onze migrantenpopulatie in een groep die we «huishouden» gaan heten. Volgens de AD-SEI instructies voor het invullen van de socio-economische enquête 2001, is het huishouden samengesteld uit « hetzij een over het algemeen alleenstaand persoon, hetzij twee personen of meer, al dan niet verbonden via familiebanden, die gewoonlijk dezelfde woning delen en er samenwonen »[56]. Het concept huishouden onderscheidt zich wel degelijk van het concept gezin dat volgens AD-SEI « een wettelijk gehuwd koppel is, met of zonder ongehuwd kind, of uit een vader of moeder, met of zonder ongehuwd kind »[57]. Het gebruik van de term « wettelijk gehuwd » zorgt ervoor dat deze definitie niet strookt met de recente sociologische evoluties. Toch is het onderscheid tussen gezin en huishouden duidelijker, waarbij dat laatste meer betrekking heeft op de notie van « gemeenschappelijke » leefruimte, ongeacht het aantal personen en hun onderlinge banden. Het bestuderen van huishoudens is dus belangrijk om het individu te integreren in een groep die als de basiseenheid van sociale processen wordt beschouwd. Die laatste is immers essentieel voor « het reproductieproces maar is tevens de hoeksteen van de productie, consumptie en fiscaliteit »[58].

Volgende analyse heeft betrekking op private huishoudens waarvan het hoofd uit de Congolese immigratie afkomstig is (geboren met de Congolese nationaliteit)[59]. Het gezinshoofd is de persoon die gewoonlijk omgaat met de administratie rond het huishouden. Gegevens uit het Rijksregister kunnen informatie geven over de grootte van het huishouden (van 1 individu tot individuen en +), en over het type huishouden (alleenstaand, koppel, koppel met kind, eenouderhuishouden en andere). Deze typologie van de huishoudens komt van de Groupe d'Etude de Démografie Appliquée (Gédap), het onderzoekscentrum van de UCL. Koppels verwijzen naar zowel

[56] Deboosere, P., Lesthaeghe, R and al ., 2009*, Socio-economische enquête uit 2001, Monografie van de huishoudens en gezinnen in België*, nr. 4, gepubliceerd door de AD-SEI, www.statbel.fgov.be., p.16.
[57] Ibidem, p. 1.
[58] Ibidem, p. 1.
[59] Onze analyse heeft betrekking op de private huishoudens maar er bestaan ook collectieve huishoudens waarin personen zijn opgenomen die in een rusthuis leven, of in psychiatrische instellingen of gevangenissen, enz. zitten.

gehuwde als samenwonende personen. Onder de categorie « andere » vallen huishoudens met meer atypische structuren, zoals drie-generatie-huishoudens, of broers, zussen, neven, nichten, ooms en tantes die samenleven.

Op 1 januari 1991 waren er 6008 huishoudens waarvan het hoofd met de Congolese nationaliteit was geboren. Rekening houdend met de grootte van de huishoudens mag men ervan uitgaan dat minstens 15.209 individuen in een huishouden leven waarvan het hoofd uit de Congolese immigratie afkomstig is. Op 1 januari 2005 bedroeg het aantal huishoudens 13.845, goed voor minstens 35.996 individuen die in een huishouden leven waarvan het hoofd met de Congolese nationaliteit is geboren[60]. Delen we het aantal individuen door het aantal huishoudens, dan komen we aan het gemiddelde aantal individuen per huishouden. Voor de Congolezen is het gemiddelde aantal personen per huishouden tussen 1991 en 2005 licht gestegen, terwijl dit aantal voor de andere groepen is gedaald.

In vergelijking met de groepen waarvan het gezinshoofd Belg is of als vreemdeling is geboren, zijn alleenstaanden in huishoudens afkomstig uit de Congolese immigratie sterk oververtegenwoordigd. Tussen 1991 en 2005 is deze oververtegenwoordiging gedaald, terwijl die voor de andere groepen is toegenomen. Deze daling van het aandeel alleenstaanden heeft zich vooral laten gevoelen in tweepersoonshuishoudens en in mindere mate in huishoudens die uit individuen bestaan. Gezinnen van 4 personen en meer waarvan het hoofd met de Congolese nationaliteit is geboren zijn enigszins stabiel gebleven. Voor de huishoudens waarvan het hoofd Belg is of als vreemdeling is geboren, is het aantal huishoudens van meer dan 4 personen daarentegen proportioneel gedaald tussen 1991 en 2005. In vergelijking met de twee andere groepen (Belgen en vreemdelingen) waren huishoudens van meer dan vijf personen waarvan het hoofd met de Congolese nationaliteit is geboren reeds in 1991 oververtegenwoordigd en in 2005 zijn ze dit nog meer.

Opvallend is dat alleenstaanden binnen huishoudens afkomstig uit de Congolese immigratie vooral binnen de groep van min-20-jarigen en die van 20-44-jarigen oververtegenwoordigd zijn. Bij de 45-64-jarige gezinshoofden met de Congolese nationaliteit of van Congolese afkomst is het aantal alleenstaande huishoudens iets hoger maar bij de 65-plussers is deze oververtegenwoordiging volledig verdwenen. Gezinnen van 6 personen en meer zijn echter frequenter bij Congolese huishoudens en dit is reeds het geval bij de 20-44-jarigen. Gezinnen van vijf personen zijn vooral oververtegenwoordigd bij de 45-64-jarigen.

Uit deze analyse van de grootte van de huishoudens is gebleken dat de verhoging van het gemiddelde aantal personen per huishouden tussen 1991 en 2005 vooral te wijten is aan de daling van alleenstaanden en de stijging van de twee-persoons-huishoudens en in mindere mate aan die met drie personen. We hebben er tevens op gewezen dat de huishoudens waarvan het hoofd met de Congolese nationaliteit is geboren zich onderscheiden door een oververtegenwoordiging van alleenstaanden en van huishoudens van meer dan vijf personen. Houden we rekening met variabele

[60] Die 35.996 is licht onderschat omdat we er voor de groep van de huishoudens met 6 of meer individuen vanuit zijn uitgegaan dat ze alle uit 6 individuen waren samengesteld.

leeftijd, dan stellen we vast dat de oververtegenwoordiging van alleenstaanden daalt met de leeftijd, in tegenstelling tot de huishoudens van minstens vijf personen, waarvan het aandeel stijgt met de leeftijd.

Tabel 6. Evolutie van de gemiddelde grootte van de huishoudens, 1991 en 2005

	1991	**2005**
Gezinshoofd geboren met Congolese nationaliteit	2,531	2,601
Gezinshoofd Belg	2,487	2,317
Gezinshoofd geboren met vreemde nationaliteit	2,685	2,531
Totaal	2,511	2,351

Bron: Rijksregister, AD-SEI

Tabel 7. Verdeling van de grootte van de huishoudens volgens de nationaliteit bij de geboorte van het gezinshoofd, 1991 en 2005

	Geboren met Congolese nationaliteit		Geboren met vreemde nationaliteit		Belgen		Totaal	
	1991	2005	1991	2005	1991	2005	1991	2005
1	44,2%	37,0%	28,4%	31,6%	25,7%	30,3%	26,0%	30,5%
2	14,9%	20,6%	24,5%	26,6%	32,3%	34,5%	31,4%	33,2%
3	11,8%	13,9%	17,4%	16,0%	19,1%	16,1%	18,9%	16,1%
4	11,5%	11,3%	16,0%	13,8%	15,3%	13,1%	15,4%	13,2%
5	8,1%	8,1%	7,2%	6,7%	5,5%	4,5%	5,7%	4,8%
6 en meer	9,5%	9,1%	6,5%	5,3%	2,1%	1,5%	2,6%	2,1%

Bron: Rijksregister, AD-SEI

In huishoudens waarvan het hoofd uit de Congolese immigratie afkomstig is wordt in vergelijking met Belgische onderdanen of andere huishoudens waarvan het hoofd met een vreemde nationaliteit is geboren een groter aantal alleenstaande en eenouderhuishoudens vastgesteld. We zien ook een zekere evolutie in de tijd. In 1991 was 44% van de Congolese huishoudens alleenstaand, in 2005 is dit aandeel gedaald naar 37%, wat hoog lijkt in vergelijking met huishoudens waarvan het hoofd Belg is of met een vreemde nationaliteit is geboren. Ook het aandeel van de huishoudens die bestaan uit een koppel met (een) kinder(en) is tussen beide data gedaald (-6,9%). Deze dalingen hebben uiteraard geleid tot een proportionele stijging van de andere gezinstypes, en vooral van de eenouderhuishoudens (+12,3% tussen 1 januari 1991 en 2005). In 2005 zijn eenouderhuishoudens en in mindere mate alleenstaande huishoudens oververtegenwoordigd bij de Congolese huishoudens[61].

Dit hoge percentage eenouderhuishoudens heeft onmiskenbaar een effect op het sociale leven van die individuen. Uit de literatuur blijkt immers dat eenouderschap een aanwijzing is voor sociale en economische kansarmoede. Dit uit zich bijvoorbeeld in meer precaire woonomstandigheden, een beperkte mobiliteit en

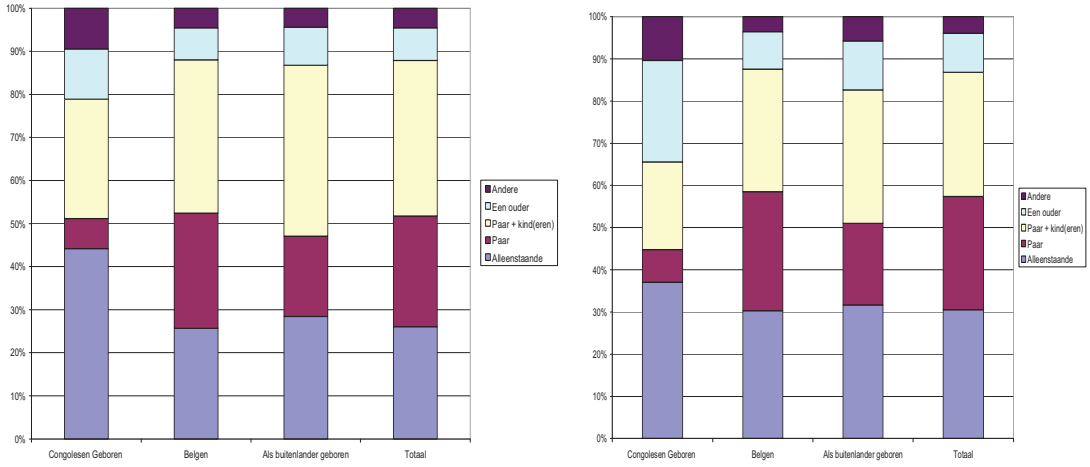
[61] We kunnen ook uitgaan van de hypothese dat een deel van de eenouderhuishoudens is samengesteld uit een partner die illegaal in België verblijft, waardoor deze persoon niet in de statistieken van de huishoudens is opgenomen. Deze hypothese is gebaseerd op een gesprek met Sarah Demart, die in het kader van haar thesis gesprekken heeft gevoerd waardoor ze met dit type huishouden in contact is kunnen komen.

beperkingen in het sociale leven (met minder mogelijkheden om op vakantie te gaan of vrienden te ontmoeten, enz.). Ook de socioprofessionele situatie en de scholingsgraad hebben een impact op die tekortkomingen[62]. Opvallend is ook dat in vergelijking met de andere nationaliteitengroepen, er binnen de groep van Congolese huishoudens heel wat « andere » huishoudens zijn. Deze categorie is moeilijker te interpreteren omdat het gaat om huishoudens met meer atypische structuren. Toch stellen we vast dat die categorie in 2005 goed was voor één huishouden op tien waarvan het hoofd met de Congolese nationaliteit is geboren. Een meer gedetailleerde analyse van deze categorie zou interessant zijn om te bepalen welke die groepen zijn die dezelfde leefomgeving delen en die bij de Congolezen oververtegenwoordigd zijn.

Rekening houdend met de leeftijd van de gezinshoofden voor de groep van de Congolezen stellen we, in vergelijking met andere groepen, op 1 januari 1991 enkel een oververtegenwoordiging van de categorie « andere » vast, en van de alleenstaanden op 1 januari 2005. De met de Congolese nationaliteit geboren gezinshoofden van 20-44 jaar waren op 1 januari 1991 oververtegenwoordigd door alleenstaanden en in mindere mate eenouders. Op 1 januari 2005 zal het aandeel alleenstaanden en koppels met kinderen vooral dalen t.o.v. van de eenouderhuishoudens. Ook bij de 45-64-jarigen zien we, in mindere mate weliswaar, een oververtegenwoordiging van eenouderhuishoudens die ook is toegenomen tussen 1 januari 1991 en 2005. Onder de 65-plussers waren de met de Congolese nationaliteit geboren gezinshoofden op 1 januari 1991 vooral alleenstaanden, terwijl de eenouders ondervertegenwoordigd waren. Op 1 januari 2005 is het aandeel alleenstaanden gevoelig gedaald, vooral dan t.o.v. de huishoudens die in koppel leven.

Grafieken 37 en 38. Proportionele verdeling van de gezinstypes op basis van de nationaliteit bij de geboorte van het gezinshoofd, in 1991 en 2005

1991 **2005**

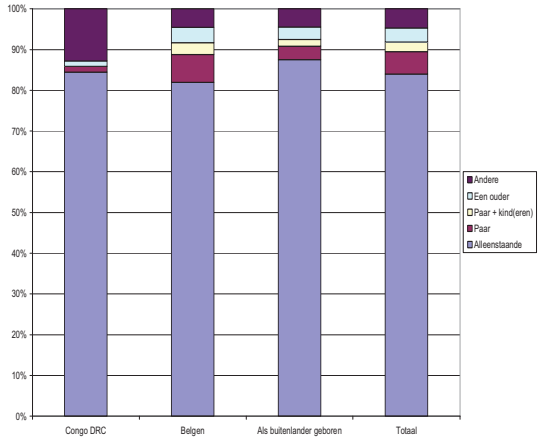
[62] Eggerickx T., Gaumé C., Hermia J.-P., 2002, « Dissolution des couples et devenir des enfants: une analyse de cheminement migratoire », in *Enfants d'aujourd'hui. Diversité des contextes, pluralité des parcours*, Paris, INED, pp. 140-156.
Gauthier, A., 1999, « Isolement social et santé mentale », in Bawin-Legros, B. (ed.), *Familles, mode d'emploi. Étude sociologique des ménages belges*, De Boeck Université.

Bron: Rijksregister, AD-SEI

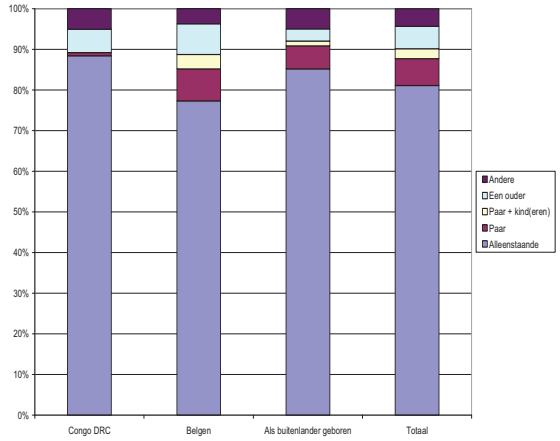
Grafieken 39 tot 46. Proportionele verdeling van de gezinstypes op basis van de nationaliteit bij de geboorte en de leeftijd van het gezinshoofd, in 1991 en 2005

Min-20-jarigen

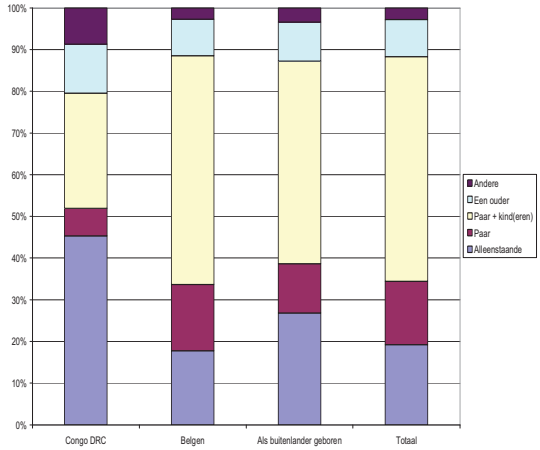
1991

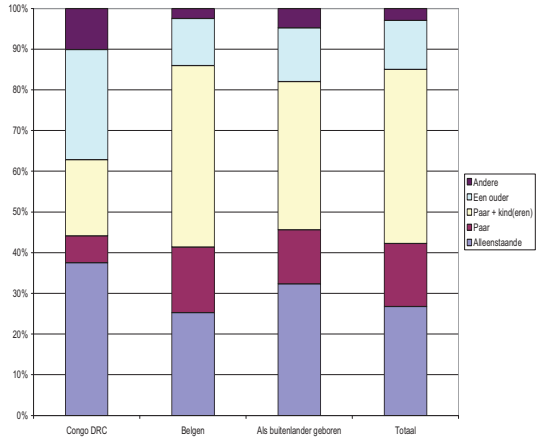

2005

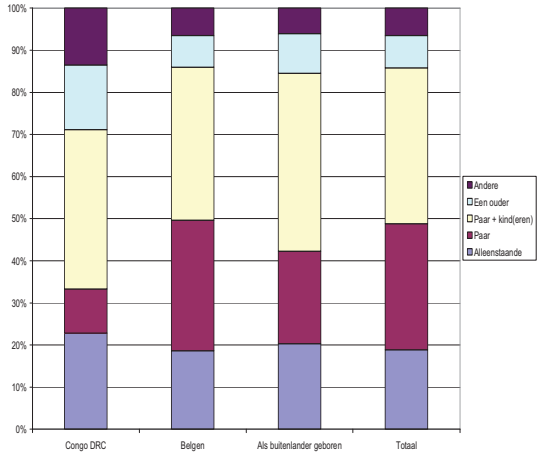

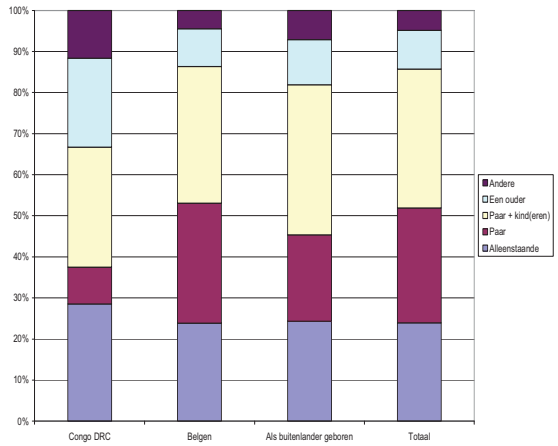
20-44-jarigen

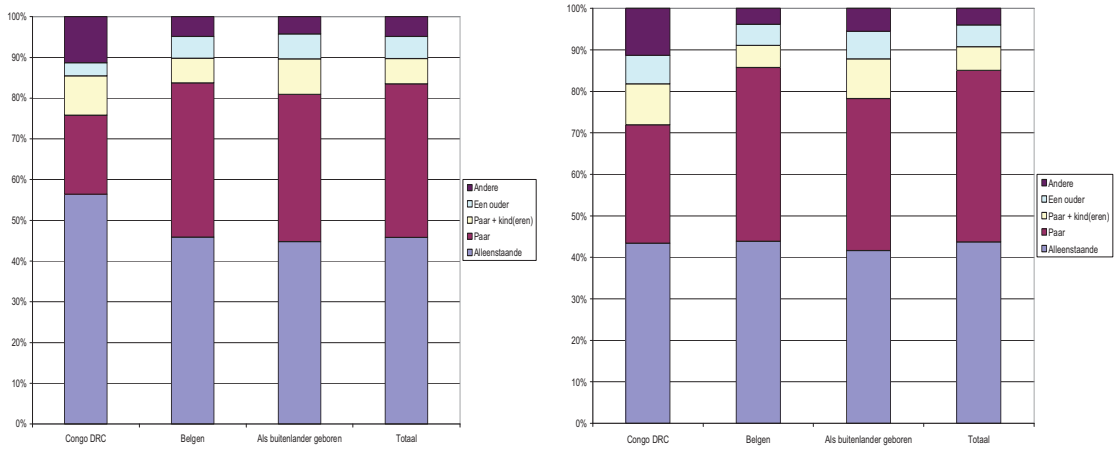

45-64-jarigen

65-plussers

Bron: Rijksregister, AD-SEI

Deze analyse van de huishoudens volgens de nationaliteit bij de geboorte van het gezinshoofd heeft de precaire situatie kunnen aantonen van de huishoudens afkomstig uit de Congolese immigratie. De oververtegenwoordiging van eenouderhuishoudens wijst immers op een grotere sociale kwetsbaarheid van deze vaak jonge (20-44 jaar) huishoudens. We weten ook dat deze situatie er sinds het begin van de jaren 1990 op is achteruitgegaan.

Deze vaststellingen verplichten ons vragen te stellen bij het proces dat tot die eenoudersituaties leidt. Gaat het om koppels die uiteengaan of om een ouder die met het kind migreert? Kan de evolutie van de demografische kenmerken van de Congolese migranten een verklaring geven voor deze situatie? Grondiger onderzoek is nodig naar het proces dat tot deze oververtegenwoordiging van eenouderhuishoudens onder de met de Congolese nationaliteit geboren populatie leidt.

7.2. Een hoge scholingsgraad bij de oudere Congolese migrantenpopulatie

We sluiten deze studie af met een analyse van de scholingsgraad van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie. Twee vragen uit de socio-economische enquête uit 2001 bevatten informatie over de scholingsgraad: vraag 7, waaruit kan worden afgeleid welke populatie al dan niet een diploma heeft en vraag 9a met informatie over het hoogste diploma dat de populatie van 18 en ouder heeft behaald (het gaat dus om personen die op vraag 7 'ja' hebben geantwoord). Op basis van de antwoorden op die vragen kan de scholingsgraad van de verschillende populaties (allochtonen, Belgen, enz.) op 1 oktober 2001 worden geanalyseerd.

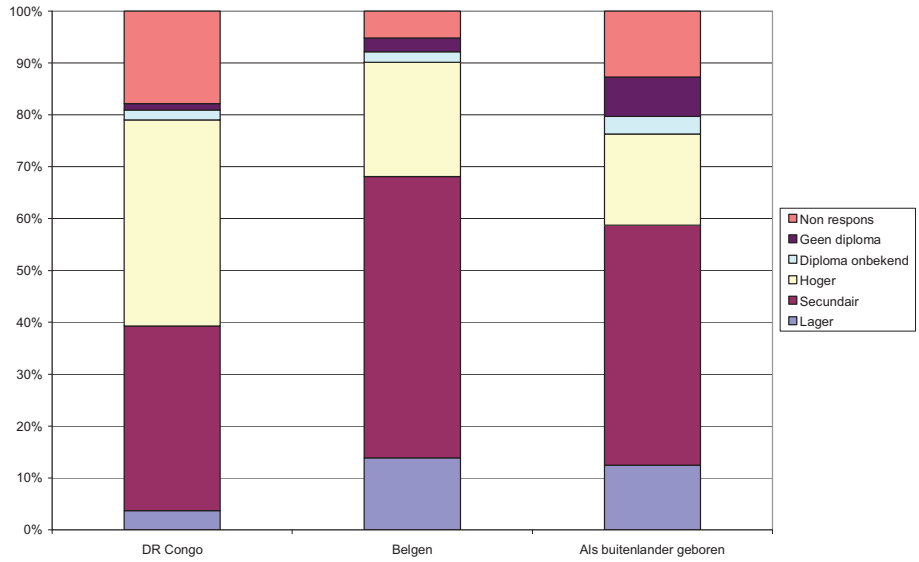
Onder de antwoorden van 18-plussers die op 1 oktober 2001 legaal in België wonen, zien we een aanzienlijke non-respons die schommelt van 5% voor de Belgische mannen tot 17% voor de mannen met de Congolese nationaliteit en van Congolese afkomst. Opvallend is dat die non-respons minder groot is bij vrouwen met de Congolese nationaliteit of van Congolese afkomst (14%), en bij de andere met een vreemde nationaliteit geboren vrouwen (11%). Kijken we naar de verdeling van

die non-respons per leeftijd, zien we dat die non-respons voor de Belgen hoger ligt bij de hogere leeftijden. Voor de personen met de Congolese nationaliteit en van Congolese afkomst daarentegen situeert de non-respons zich vooral tussen 30 en 44 jaar en vervolgens tussen de 18 en 29. Uit deze verschillende verdeling van de non-respons volgens de leeftijd, blijkt ongetwijfeld een verschillend gedrag in de non-respons van de verschillende nationaliteitengroepen.

Bij de 18-plussers zien we een oververtegenwoordiging van personen met de Congolese nationaliteit en van Congolese afkomst met een diploma hoger onderwijs, vooral dan bij de mannen. In vergelijking met Belgen en de vreemdelingen bij geboorte daarentegen zien we een ondervertegenwoordiging van personen met als hoogste diploma een diploma lager onderwijs bij de mannen en vrouwen uit de Democratische Republiek Congo. De ondervertegenwoordiging van personen met als hoogste diploma een diploma secundair onderwijs is opvallend bij Congolese mannen. Deze ondervertegenwoordiging bij vrouwen is weliswaar minder opvallend maar bestaat toch t.o.v. Belgische vrouwen. Uiteraard zijn die eerste resultaten sterk afhankelijk van de structuur per leeftijd van elk van die op basis van de nationaliteit bepaalde groepen. We leggen dus resultaten voor die de leeftijd van de respondenten controleren.

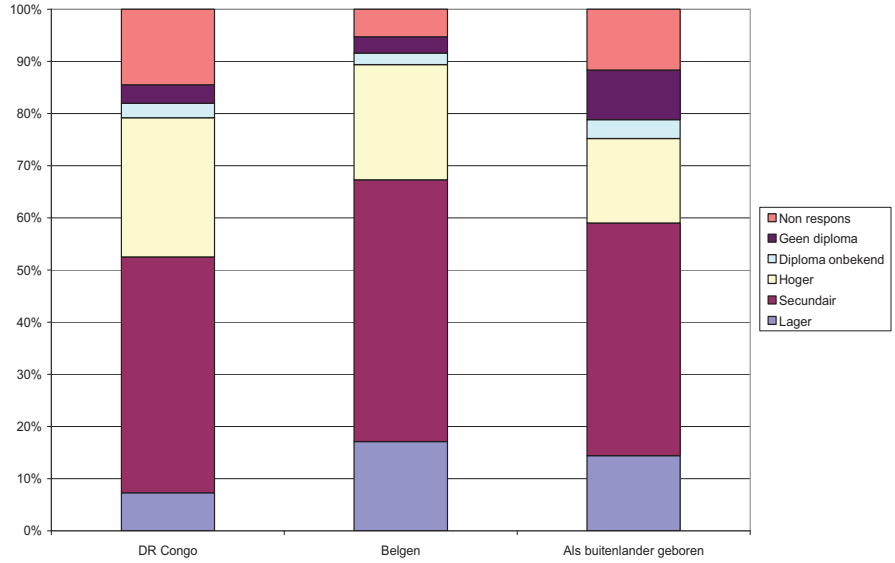
Grafieken 47 en 48. Verdeling van de scholingsgraad per grote nationaliteitengroepen in 2001[63].

Mannen

Vrouwen

[63] De categorieën « lager », « secundair » en « hoger » verwijzen naar het laatst behaalde diploma. In de categorie « diploma onbekend » staan de individuen die hebben geantwoord een diploma te hebben (V7), maar die geen antwoord hebben gegeven op de vraag over het laatst behaalde diploma. Non-respons verwijst naar de niet teruggestuurde vragenlijsten en naar het niet beantwoorden van vraag V7.

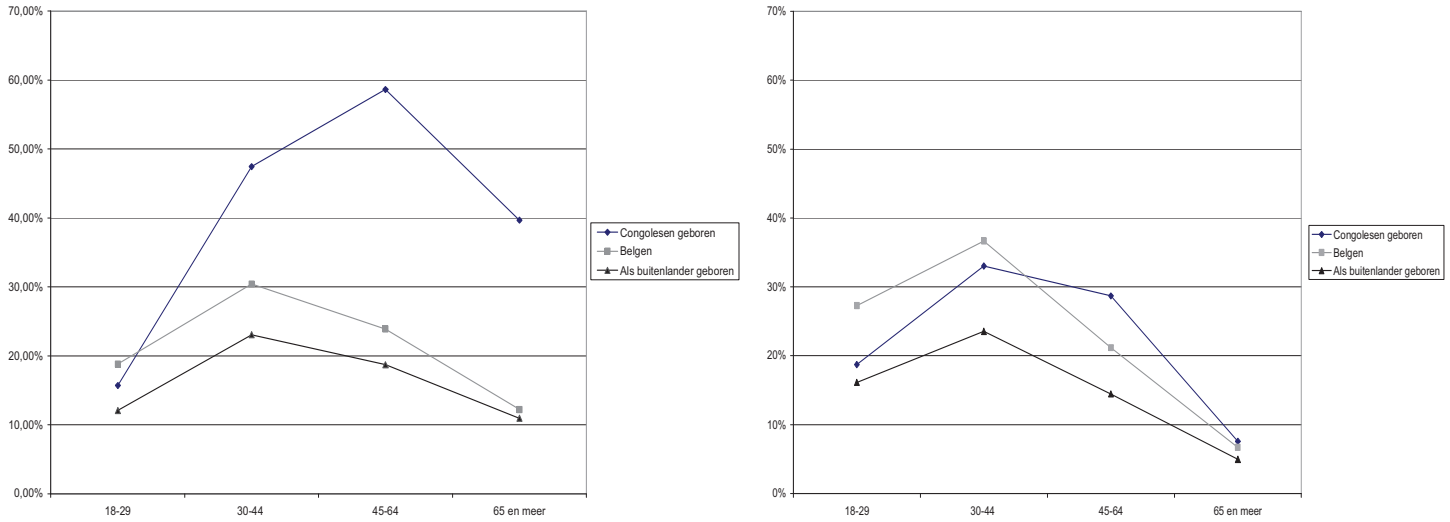
Bron: Socio-economische enquête uit 2001

Houden we rekening met de variabele leeftijd, dan stellen we vast dat bij de mannen 47% van de 30-44-jarigen, 58% van de 45-64-jarigen en 40% van de 65-plussers die met de Congolese nationaliteit zijn geboren hebben geantwoord een diploma hoger onderwijs te hebben. Vergeleken met de Belgen en andere allochtonen, zien we voor die drie leeftijdsgroepen een oververtegenwoordiging van Congolese mannen met een diploma hoger onderwijs. Bij de Belgische 18-29-jarige mannen daarentegen, heeft bijna 19% een diploma hoger onderwijs tegenover 16% bij de onderdanen uit de DRC. Voor de vrouwen van Congolese afkomst is de oververtegenwoordiging veel minder opvallend en dan nog enkel bij de 45-64-jarigen en de 65-plussers.

Uit deze cijfers blijkt dat de met de Congolese nationaliteit geboren populatie verhoudingsgewijs meer diploma's hoger onderwijs heeft dan andere nationaliteitengroepen. Deze vaststelling sluit aan bij de hypothese dat de Congolese migratie historisch is bepaald door het voortzetten van de studies in België, wat op vandaag nog altijd een belangrijke reden voor migratie is. Ook de leeftijd van de bij geboorte Congolese populatie lijkt deze oververtegenwoordiging van afgestudeerden met een diploma hoger onderwijs te beïnvloeden. De gewijzigde migratieredenen tijdens de jaren 1980 (cfr. 3.1) kunnen een mogelijke verklaring zijn voor deze situatie. Door de hoge non-respons, vooral bij de allerjongsten, en het gebrek aan gegevens voor de andere jaren, is een gedetailleerde analyse van de vraag niet mogelijk.

Grafieken 49 en 50. Verdeling per leeftijd en per nationaliteitengroepen van de diploma's hoger onderwijs

Mannen **Vrouwen**

Bron: Socio-economische enquête uit 2001

De analyse van die socio-economische gegevens roept een aantal vragen op. De oververtegenwoordiging van de afgestudeerden met een diploma hoger onderwijs bij de Congolese populatie bijvoorbeeld, gelet op de hoge werkloosheidsgraad bij deze populatie. Wat is het aandeel van de afgestudeerden met een diploma hoger onderwijs die werkloos zijn? Hebben zij het moeilijk om hun diploma te valoriseren op de arbeidsmarkt? Worden hun diploma's door de officiële instanties niet erkend? Krijgen deze populaties af te rekenen met meer discriminatie op de arbeidsmarkt? Doordat het om niet recente gegevens gaat, die niet ver genoeg in de tijd teruggaan, is het uiteraard niet mogelijk om die vragen te beantwoorden. De verdienste van deze analyses is dat ze een aantal denkpistes openen. Het zou interessant zijn om daar op basis van andere gegevensbronnen en andere analysemethodes dieper op in te gaan.

7.3.Economische activiteit

De FOD Tewerkstelling legt cijfers over de werkzaamheidstatuut per nationaliteit voor en gebruikt daarvoor verschillende administratieve gegevensbronnen (CIMIRe, RVA, RSVZ,…)[64]. In zijn laatste SOPEMI rapport definieert de FOD Tewerkstelling de actieve populatie als « personen tussen de 15 en 64 jaar die op de op de arbeidsmarkt aanwezig zijn »[65]. Cijfers over de Congolese onderdanen hebben enkel betrekking op zij die in België verblijven, ongeacht of ze in België of in het buitenland zijn tewerkgesteld.

Volgens de FOD Tewerkstelling zegt «de activiteitsgraad iets over de mate waarin een populatie aan het economische leven wenst deel te nemen »[66]. Opvallend

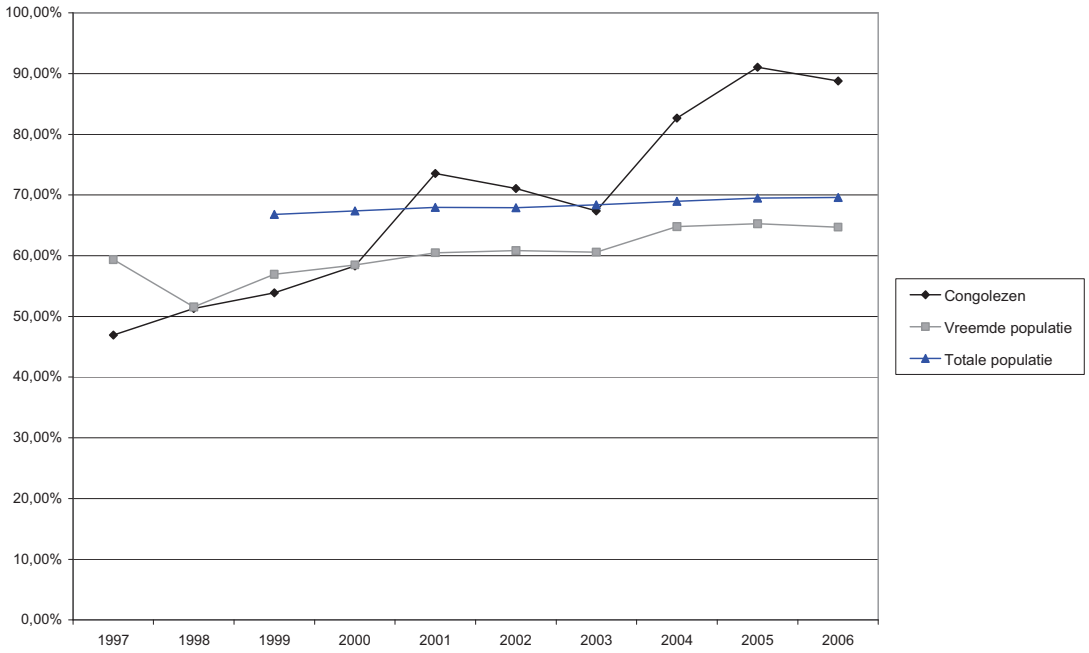
[64] De statistieken over de werkgelegenheid in loondienst zijn gebaseerd op de exploitatie van de individuele pensioenrekeningen van CIMIRe. De cijfers over de werkzoekenden komen van de RVA. De RSVZ verstrekt informatie over zelfstandigen.

[65] Algemene Directie Werkgelegenheid en Arbeidsmarkt, 2008, *De immigratie in België: aantallen, stromen en arbeidsmarkt,* SOPEMI rapport, Brussel.

[66] Algemene Directie Werkgelegenheid en Arbeidsmarkt, 2008, *De immigratie in België: aantallen, stromen en arbeidsmarkt,* SOPEMI rapport, Brussel

is dat de activiteitsgraad van de Congolese onderdanen sinds 2001 hoger ligt dan van de vreemdelingen en de totale populatie. Dat betekent dat in 2006, zo'n 88,8% van de Congolese onderdanen tussen 15 en 64 jaar loontrekkend, zelfstandig of werkloos was, tegenover slechts 64,6% van de vreemdelingen en 69,6% van de totale populatie. Bij de interpretatie van deze index is voorzichtigheid geboden omdat het vooral belangrijk is de structuur per leeftijd te kunnen controleren. Bij een populatie met een oververtegenwoordiging van zogenaamde actieve leeftijden zal de activiteitsgraad onvermijdelijk hoger liggen en het is bewezen dat de populatie met Congolese nationaliteit vooral tot de actieve leeftijdsgroepen behoort, wat een mogelijk verklaring is voor deze hoge activiteitsgraad binnen deze groep (cfr. 5.1.2).

Grafiek 51. Evolutie van de activiteitsgraad[67] voor Congolezen, vreemdelingen en de totale populatie, 1997-2006

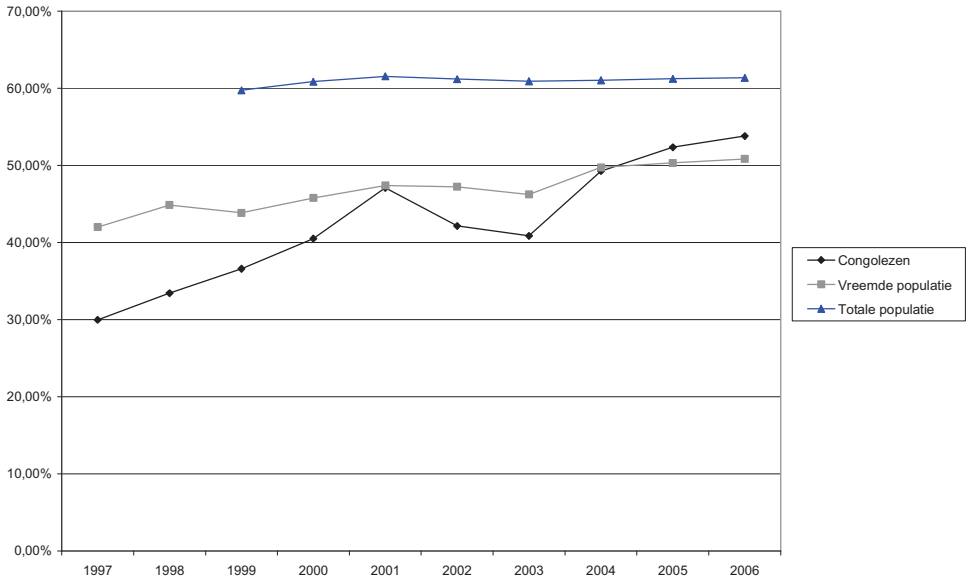

Bron: CIMIRe, NBB, AD-SEI, RVA, RSVZ.

De werkzaamheidsgraad is het aantal personen binnen de populatie 15 tot 64-jarigen dat effectief een job (al dan niet bezoldigd) uitoefent. Ook al wenst een aanzienlijk deel van de Congolezen deel te nemen aan de economische activiteit, toch is het percentage onder hen dat in 2006 ook effectief een economische activiteit uitoefent lager dan dat van de totale populatie. Van de totale populatie werkt 61% van de 15 tot 64-jarigen (als loontrekkende of zelfstandige), van de Congolese populatie is dit amper 53,8%. Opvallend is dat de werkzaamheidsgraad van de Congolezen in 2005 en 2006 hoger lag dan die van de vreemde populatie.

[67] De activiteitsgraad wordt als volgt berekend: Activiteitsgraad = Actieve populatie/populatie van 15 tot 64 jaar

Grafiek 52. Evolutie van de werkzaamheidsgraad voor Congolezen, vreemdelingen en de totale populatie, 1996-2006[68].

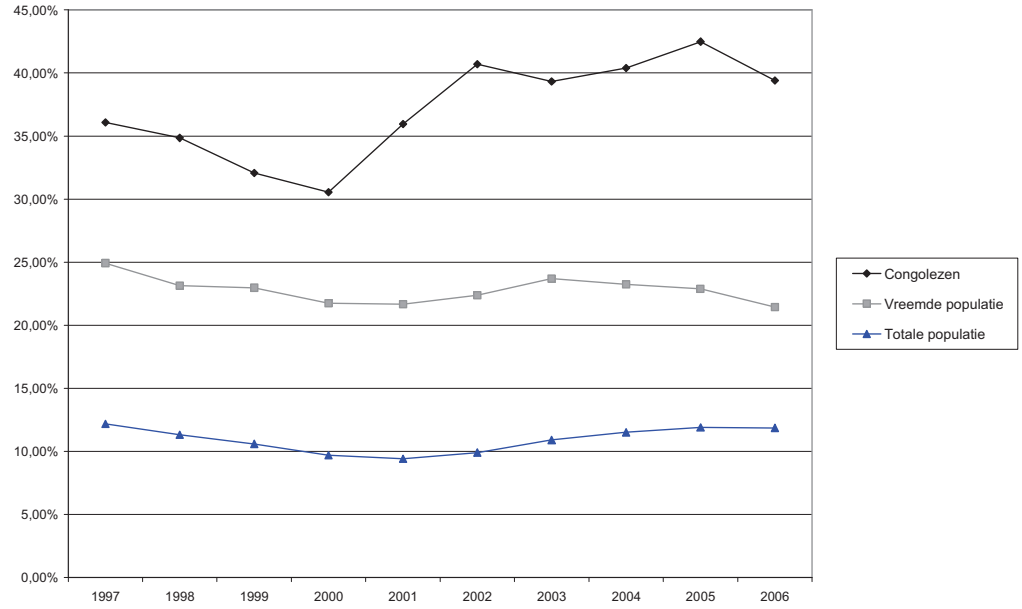
Bron: CIMIRe, NBB, AD-SEI, RVA, RSVZ.

Uit onderzoek naar de activiteits- en werkzaamheidsgraad is de laatste jaren gebleken dat de wil van de Congolezen om aan de economische activiteit deel te nemen hoog is. Toch blijft het aandeel van personen dat effectief werkt relatief laag, wat wijst op een tamelijk hoge werkloosheidsgraad. Sinds 2002 bedraagt de werkloosheidsgraad van Congolese onderdanen bijna 40%, terwijl dat voor de vreemdelingen 22% is en voor de totale populatie 12%.

[68] De werkzaamheidsgraad wordt als volgt berekend: Werkzaamheidsgraad = (Actieve pop. – werklozen)/populatie van 15 tot 64 jaar.

.

Grafiek 53. Evolutie van de werkloosheidsgraad[69] voor Congolezen, vreemdelingen en de totale populatie, 1996-2006.

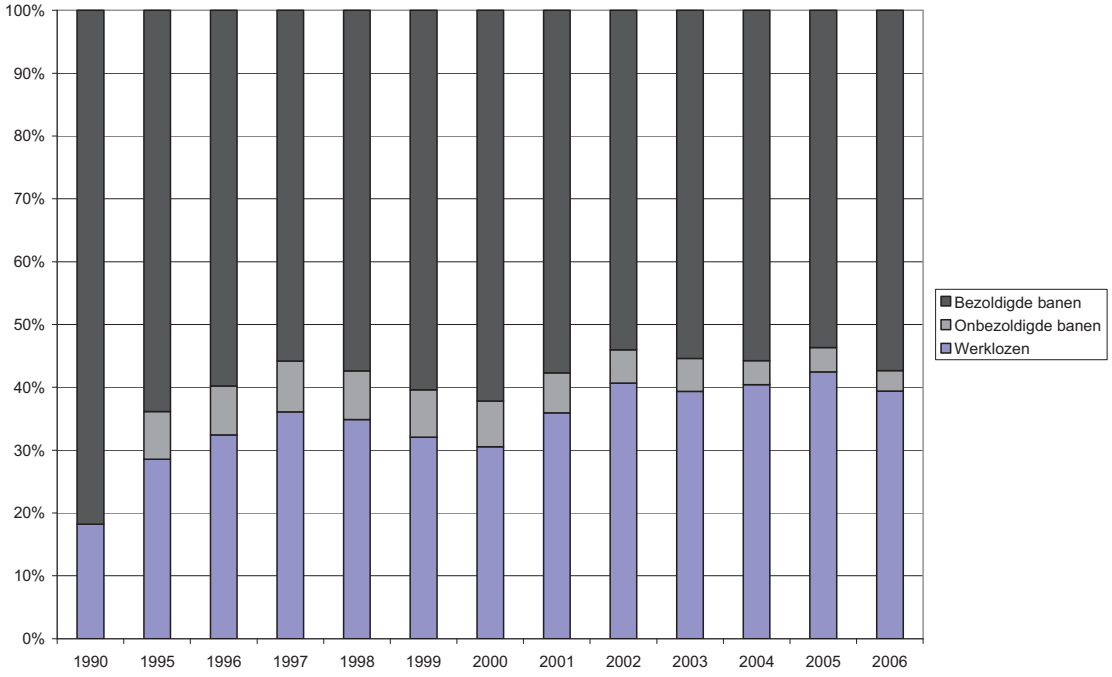

Bron: CIMIRe, NBB, AD-SEI, RVA, RSVZ.

Uit statistieken over de economische activiteit blijkt dat het aandeel Congolese onderdanen dat werkloos is, tussen 1990 en 2006 steeds is toegenomen. Begin van de jaren 1990 bestond de actieve populatie voor zo'n 18% uit werklozen Congolezen, terwijl in 2005 ongeveer 42% van diezelfde populatie als werkloos wordt beschouwd. Opvallend is ook het dalende aandeel van de zelfstandige activiteit of van de onbezoldigde jobs.

[69] De werkloosheidsgraad wordt als volgt berekend: Werkloosheidsgraad= Werklozen/actieve populatie

Grafiek 54. Evolutie van de verdeling van de actieve populatie met Congolese nationaliteit volgens het type activiteit.

Bron: CIMIRe, NBB, AD-SEI, RVA, RSVZ. Berekeningen FOD Tewerkstelling.

Uit analyse van die verschillende administratieve gegevens blijkt dat zelfs indien bijna 90% van de 15-64-jarigen deel uitmaakt van de actieve populatie en wenst deel te nemen aan de economische activiteit, toch bijna 2/5 van die Congolese onderdanen werkloos is. Deze statistieken houden geen rekening met Congolezen die Belg zijn geworden. Deze zijn opgenomen in de groep van Belgen waardoor geen informatie beschikbaar is over deze groep. Dit bewijst dat deze analyses moeten worden verfijnd aan de hand van variabelen die ook rekening houden met de migrantenpopulaties die Belg zijn geworden.

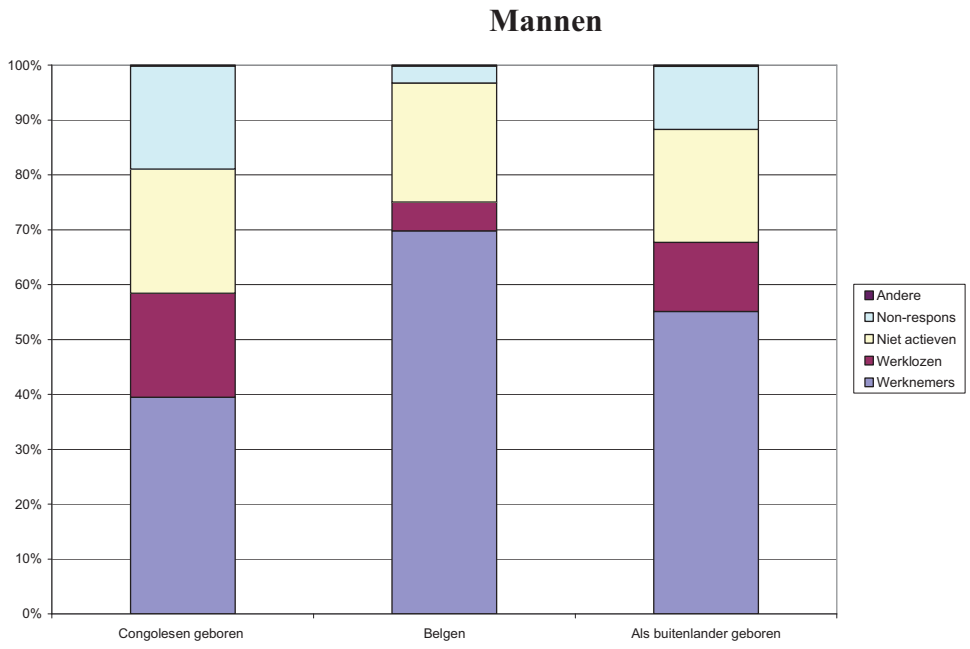
In de socio-economische enquête uit 2001 staat heel wat informatie over de met de Congolese nationaliteit en met een vreemde nationaliteit geboren populatie. Deze gegevensbron schetst een beeld van het werkzaamheidstatuut van de populatie die op 1 oktober 2001 wettelijk in België verblijft. Op basis van de antwoorden van de 15-64-jarigen over het activiteitenstatuut hebben we een aantal categorieën gevormd: personen die een job uitoefenen, werklozen, niet actieven, de categorie andere en non-respons[70]. We hebben die verschillende categorieën op basis van de definities van de FOD Tewerkstelling gegroepeerd waardoor we indicatoren kunnen berekenen die lijken op die van het door de Federale Overheidsdienst gepubliceerde SOPEMI rapport.

[70] In de categorie van werklozen vallen werklozen, werkzoekenden en individuen en zij die nooit hebben gewerkt. De niet actieven zijn studenten, gepensionneerden en personen die om verschillende redenen niet meer werken.

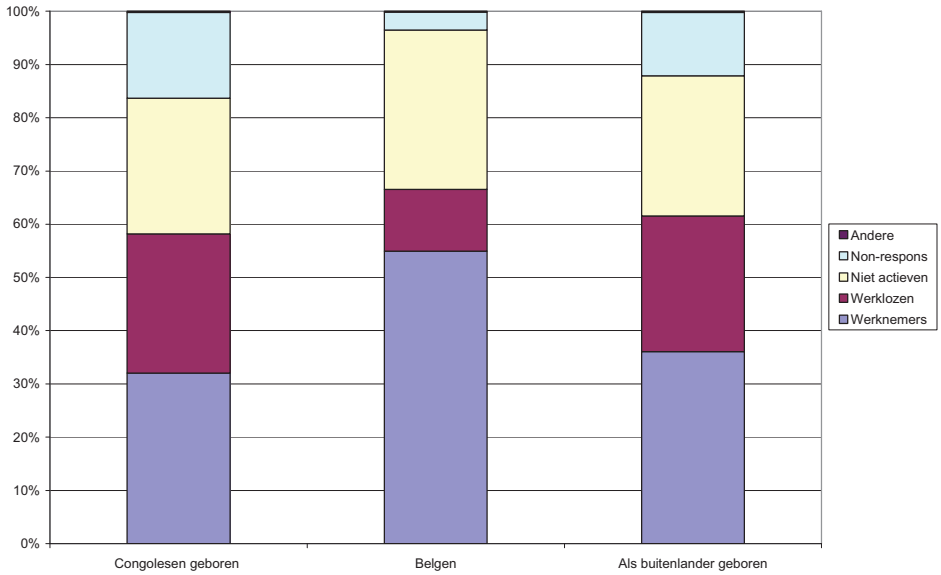
Op het eerste zicht is de oververtegenwoordiging van de non-respons in de groep van de met de Congolese nationaliteit geboren personen opvallend. Voor de mannen geldt die non-respons vooral voor de 25- tot 34-jarigen (bijna 25% van deze leeftijdscategorie heeft niet geantwoord), gevolgd door de 35-44- en de 15-24-jarigen (zo'n 18% van de mannen van die leeftijdsgroepen heeft niet geantwoord). Bij de vrouwen daalt de non-respons met de leeftijd en varieert van 19% non-respons voor de 15-24-jarigen tot 10% voor de 55-64-jarigen.

Behalve die hoge non-respons is het opvallend dat bij de mannen die met de Congolese nationaliteit zijn geboren de werklozen oververtegenwoordigd zijn (19%) t.o.v. de Belgen (5%) en andere individuen die als vreemdeling zijn geboren (13%). De mannen uit de DRC die werken zijn ruim ondervertegenwoordigd (39%) t.o.v. Belgen (70%) en vreemdelingen bij geboorte (55%). Bij de vrouwen zien we ook een oververtegenwoordiging van werklozen bij de vrouwen uit de DRC (26%) en dit enkel t.o.v. Belgische vrouwen (11%). De groep werkneemsters van Congolese afkomst (32%) is echter ondervertegenwoordigd t.o.v. Belgen (55%) en andere personen van vreemde afkomst (36%). Ook al lopen die resultaten gelijk met de gegevens van de FOD Tewerkstelling, toch is gelet op de hoge non-respons, voorzichtigheid bij de interpretatie van deze cijfers geboden.

Grafiek 55 en 56. Verdeling van het activiteitenstatuut per nationaliteitengroepen bij de geboorte en per geslacht.

Vrouwen

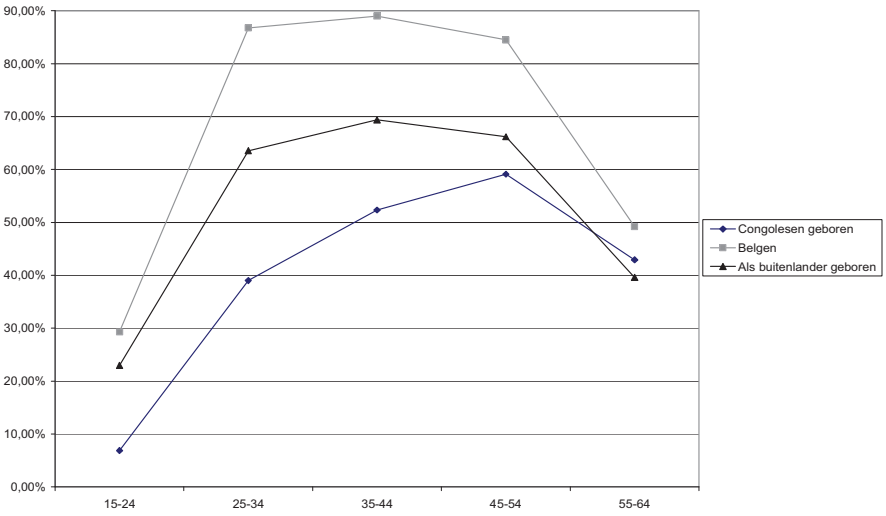
Bron: Socio-economische enquête uit 2001.

We doen een poging om dezelfde indicatoren als de FOD Tewerkstelling op te bouwen en stellen vast dat de werkzaamheidsgraad van de mannen die met de Congolese nationaliteit zijn geboren het laagst is voor elke leeftijdsgroep, behalve bij de 55-64-jarigen. Daar is dit cijfer hoger dan dat voor de andere personen die als vreemdeling zijn geboren. Voor de vrouwen is het verschil met de groep personen die als vreemdeling is geboren veel minder groot en de activiteitsgraad bij onderdanen uit de DRC is hoger dan bij de als vreemdeling geboren populatie in de twee laatste leeftijdsgroepen. Dit betekent dat het aandeel personen dat werkt onder de actieve populatie kleiner is dan bij de onderdanen met de Congolese nationaliteit en van Congolese afkomst, en vooral bij de allerjongste leeftijdsgroepen. Deze vaststelling kan niet worden getemperd door het feit dat bij de Congolezen bij geboorte, studenten oververtegenwoordigd zijn in de twee eerste leeftijdsgroepen (68% van de 15-24-jarige en 14% van de 25-34-jarige mannen zeggen student te zijn, bij de vrouwen is dat 66% en 11%). Er moet ook rekening worden gehouden met de invloed van de non-respons bij de onderschatting van de werkzaamheidsgraad.

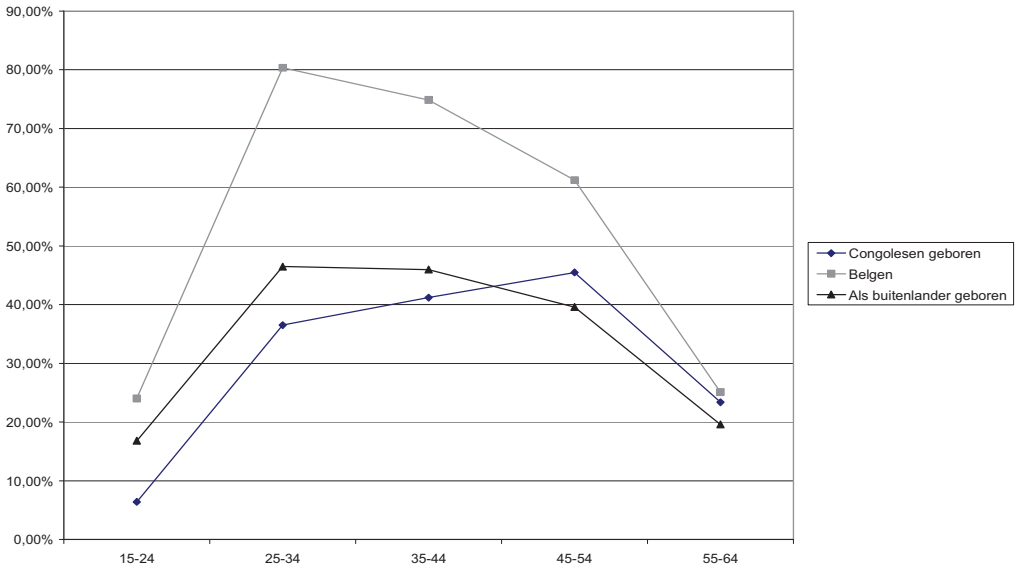
Grafieken 57 en 58. Werkzaamheidsgraad per leeftijd, geslacht en nationaliteitengroepen bij de geboorte, 2001[71].

Mannen

[71] De werkzaamheidsgraad wordt als volgt berekend: Werkzaamheidsgraad = (Actieve pop. – werklozen)/populatie van 15 tot 64 jaar, wat overeenkomt met het aandeel personen dat heeft verklaard te werken. De non-respons beïnvloedt dus deze indicator. Hoe hoger de non-respons, hoe meer kans dat die wordt onderschat.

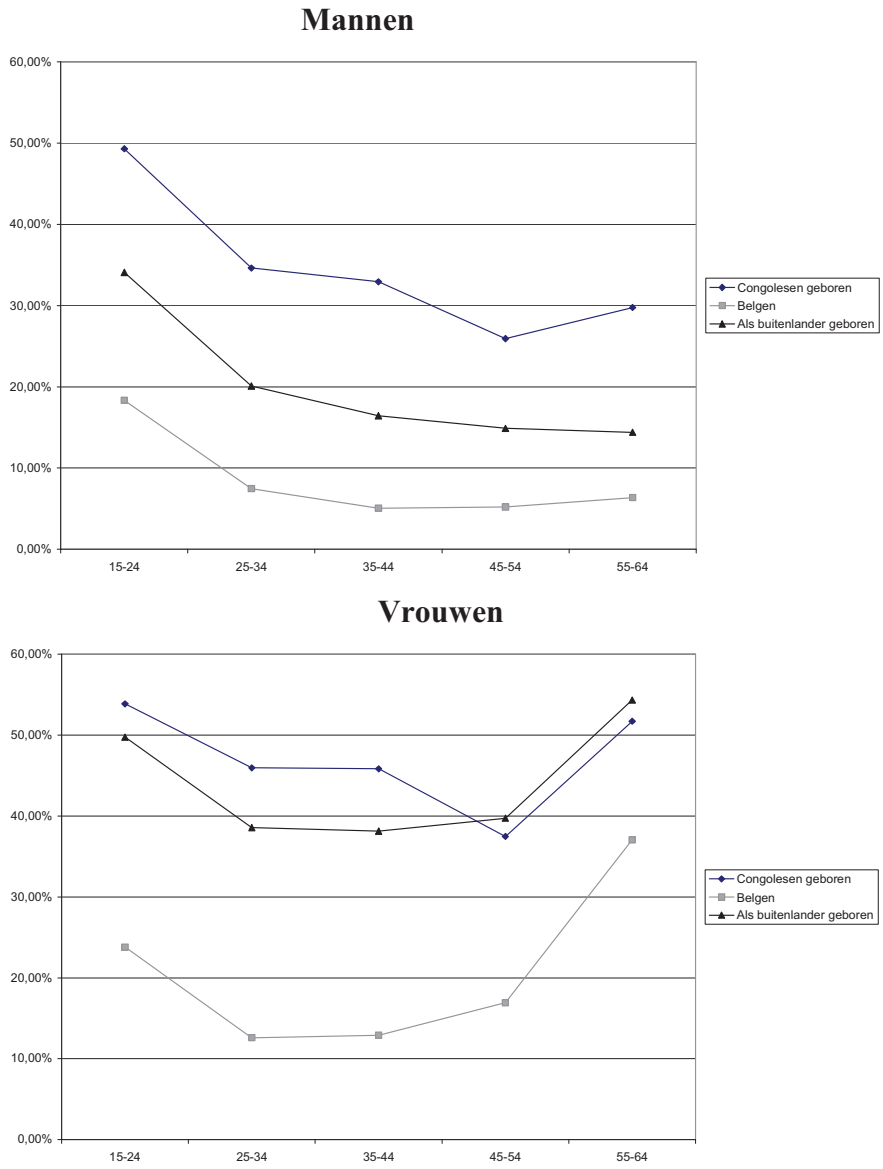
Vrouwen

Bron: Socio-economische enquête uit 2001.

Uit de analyse van de werkloosheidsgraad blijkt dat in vergelijking met de Belgen en de met een vreemde nationaliteit geboren personen, de werkloosheidsgraad voor de mannen die met de Congolese nationaliteit zijn geboren in alle leeftijdsgroepen hoger is. Ook bij de vrouwen van Congolese afkomst is de werkloosheidsgraad hoger dan bij de vreemdelingen bij geboorte, behalve voor de vrouwen van 45 tot 64 jaar.

Grafieken 59 en 60. Werkloosheidsgraad per leeftijd, geslacht en nationaliteitengroepen[72].

Bron: Socio-economische enquête uit 2001.

Ondanks de hoge non-respons bij de Congolezen kunnen toch een aantal algemene beschouwingen worden gemaakt bij de activiteit van de onderdanen met de Congolese nationaliteit of van Congolese afkomst. Rekening houdend met de gegevens van de FOD Tewerkstelling en met de socio-economische enquête, blijkt dat de werkloosheidsgraad bij de groep van de met de Congolese nationaliteit geboren personen hoger is dan bij de Belgen en bij de vreemdelingen bij geboorte. Uiteraad vertaalt die hogere werkloosheidsgraad zich in een geringere werkzaamheidsgraad.

[72] Werkloosheidsgraad= Werklozen/actieve populatie. De actieve populatie verwijst naar de populatie tussen de 15 en 64 jaar die werkt of die beschikbaar is om te werken. We hebben daar dus de personen van afgetrokken die hebben geantwoord dat ze niet werkten om diverse redenen (familiale, gezondheid, ….)

Grondiger onderzoek naar de factoren die deze hoge werkloosheidsgraad kunnen verklaren is essentieel. Hoe is zo'n situatie mogelijk, met een scholingsgraad die in de hogere leeftijdscategorieën hoger lijkt te zijn? Is er sprake van discriminatie op de arbeidsmarkt voor deze Congolese migranten? Is de demografische evolutie een mogelijke verklaring voor deze situatie? Vragen die op basis van andere informatiebronnen grondiger onderzoek vereisen.

Besluit

Onderzoek naar de demografische gegevens over de migratie en de Congolese aanwezigheid in België heeft een aantal elementen aangetoond die essentieel zijn voor een goed begrip van de immigratie en de Congolese aanwezigheid in België. Deze inbreng opent nieuwe denkpistes en roept nieuwe vragen op die diepgaander onderzoek vergen.

Een kritische analyse van de databases heeft een aantal beperkingen blootgelegd. Die moeten worden vermeld om een minder vertekend beeld te krijgen van de migratie en de Congolese aanwezigheid. Om te beginnen heeft de keuze die in 1995 is gemaakt om de asielzoekers uit de officiële statistieken te weren gevolgen op zowel de stromen als de stocks. Dit heeft er vooreerst voor gezorgd dat het jaarlijkse aantal officiële binnenkomsten is gedaald en bovendien dat, tussen 1 januari 1995 en 1996, de stock van de Congolese populatie een nooit geziene daling heeft gekend. Een studie over de stocks van de populatie met Congolese nationaliteit heeft aangetoond dat de registerwijzigingen (overstap van Wachtregister naar Rijksregister) als een afzonderlijke stroom moeten worden geïntegreerd in de cijfers over de officiële migratiestromen. De kwantificatie tussen 1996 en 2007 van die registerwijzigingen zou immers zo'n 12.000 personen bedragen. Dit betekent concreet dat deze als «vluchteling» erkende of geregulariseerde populatie op 1 januari 2008 goed is voor zo'n kwart van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie. Dit toont de omvang aan van de asielmigratie bij de Congolese populatie en de noodzaak om de statistische kennis over deze populatie te verbeteren.

Een tweede beperking die inherent is aan de gegevensbronnen is dat geen rekening wordt gehouden met illegale migranten en met de populatie die illegaal op het grondgebied verblijft. Een aantal vaststellingen wijzen echter op de aanwezigheid van een niet te onderschatten aantal illegale Congolese onderdanen. Het gaat o.m. over de door de wet van 22 december 1999 georganiseerde regularisatiecampagne, die heeft aangetoond dat de groep van Congolezen het hoogste aantal aanvragen had ingediend. Daarnaast hebben we ook meerdere malen de impact van deze regularisatie op zowel het aantal binnenkomsten als vertrekken vastgesteld. Momenteel is er geen enkele betrouwbare statistische bron die een juist inzicht biedt in deze bepaalde populatie.

Na de kritiek op de gegevensbronnen en de identificatie van de door de statistieken in aanmerking genomen populatie, dient te worden gewezen op de belangrijkste elementen die uit onze analyses en interpretaties van de demografische gegevens zijn gebleken.

(1) Ten eerste heeft onderzoek naar de stocks van de migrantenpopulatie **het belang van de dynamiek van de nationaliteitsveranderingen** aangetoond in de studie over de Congolese aanwezigheid in België. We hebben immers vastgesteld dat de verschillende hervormingen van het nationaliteitswetboek een aanzienlijke impact hebben gehad op de evolutie van de stocks van de vreemde populaties, en zeker op de populatie met Congolese nationaliteit. Het gebruik van de variabele nationaliteit om inzicht te krijgen in de Congolese aanwezigheid als een modaliteit van de migratie is

intussen voorbijgestreefd. Nieuwe statistische middelen die rekening houden met variabelen zoals nationaliteit bij de geboorte zijn essentieel. Momenteel is deze variabele het statistische middel dat op de meest efficiënte manier een beeld schetst van de migrantenpopulaties. De ontwikkeling van nieuwe variabelen, die op de afkomst van de ouders zijn gebaseerd, zijn echter noodzakelijk om inzicht te krijgen in de populaties van de tweede en zelfs derde generatie migranten.

(2) In een tweede fase hebben we de Congolese immigratie in de context van de Belgische migratiegeschiedenis geplaatst waardoor we een aantal evoluties en de logica die eigen is aan deze migratie hebben kunnen identificeren maar enkel tot het einde van de jaren 1980. In tegenstelling tot migraties van andere groepen zoals de Italianen, Spanjaarden, Turken of Marokkanen had de Congolese aanwezigheid weinig te maken met de rekrutering van arbeidskrachten en de integratie van die werknemers na de sluiting van de grenzen. **Van begin van de jaren 1960 tot eind jaren 1980, waren de evoluties van de immigratiestromen van Congolezen verschillend van die van andere nationaliteitengroepen.** Sinds eind jaren 1980 stellen we een sterke heropleving vast van de instroom van Congolezen, o.m. als gevolg van de asielmigratie. We hebben ook de wettelijke redenen achter de migratie naar België geïdentificeerd. Daaruit bleek het belang van de gezinshereniging en in mindere mate, het voortzetten van de studies. De intensiteit van de stromen lijkt te wijzen op **een nieuwe migratiedynamiek sinds het einde van de jaren 1980**. Toch lijkt het relevant om andere gegevensbronnen te hanteren zoals de enquêtes, om een beter beeld te krijgen van de beweegredenen van de Congolese migranten in de loop der tijd.

(3) Onderzoek naar de emigraties heeft de hypothese bevestigd van een evolutie van de Congolese migratie eind jaren 1980. **Tussen begin jaren 1960 en eind jaren 1980 werd een groot aantal terugkeren opgetekend in vergelijking met het aantal binnenkomsten.** Sinds begin jaren 1990 konden we vaststellen dat de meest recente cohorten van Congolese immigranten minder de neiging hebben om te emigreren (of te worden geschrapt). **Bij de nieuwe migranten merken we dus een steeds groter wordende verblijfslogica.**

(4) Het onderzoek naar de verdeling van de migratiestromen per leeftijd en per geslacht wijst op **een vervrouwelijking en een veroudering van de immigratie** sinds begin jaren 1990. **De emigraties zijn hoofdzakelijk een zaak van mannen gebleven,** ook al hebben ze ook een zekere veroudering gekend. Deze demografische evoluties van de migratiestromen hebben gevolgen gehad op de stocks van de met de Congolese nationaliteit geboren populatie, die dezelfde evolutie hebben gekend. Men kan zich afvragen of die veroudering en vervrouwelijking twee losstaande processen zijn, of indien er tussen beide een verband bestaat. Opvallend is ook dat dit verouderingsproces minder belangrijk lijkt te zijn dan voor immigrantengroepen zoals Turken en Marokkanen, die ook in de jaren 1960 in België zijn aangekomen. Men kan uitgaan van de hypothese dat deze vaststelling verband houdt met de latere vestiging van de Congolese migranten.

(5) Op basis van onderzoek naar de lokalisatie van recente immigraties hebben we de voornaamste verblijfsplaatsen van die immigranten kunnen aantonen. Het gaat hier vooral om **bepaalde gemeenten van het Brussels Gewest en om de**

voornaamste Waalse stadscentra. Maken we een onderscheid tussen de Belg geworden populatie en die die nog steeds de Congolese nationaliteit heeft, dan merken we een aantal verschillen in verblijfslogica. **De Belg geworden populatie zal zich minder in de stadscentra vestigen** maar eerder in de rand van die steden. Een van onze hypotheses is dat de personen die Belg zijn geworden al langer op het grondgebied wonen. We mogen er vanuit gaan dat naast deze verblijfsduur, ook andere criteria spelen, zoals het socio-economische statuut bijvoorbeeld. Om deze verblijfsstrategieën beter te begrijpen, is grondiger onderzoek, dat rekening houdt met scholingsgraad of werkzaamheidstatuut, noodzakelijk.

(6) De analyse van de huishoudens waarvan het hoofd met de Congolese nationaliteit is geboren heeft de individuen in een groep geïntegreerd, die we als basiseenheid van de sociale processen kunnen beschouwen. Zo hebben we een **oververtegenwoordiging van eenouderhuishoudens en alleenstaanden** kunnen identificeren. Tussen 1991 en 2005 is deze oververtegenwoordiging groter geworden voor de eenouderhuishoudens en kleiner voor de alleenstaanden. **Indien we eenouderschap als een indicatie voor sociale en economische kansarmoede beschouwen, stellen we vast dat deze situatie opvallender is voor de Congolese huishoudens**. Men kan zich dan ook afvragen of dit te wijten is aan de evolutie van de Congolese migratie of indien eenouderschap het gevolg is van andere factoren zoals echtscheiding.

(7) Tenslotte heeft het bestuderen van bepaalde socio-economische gegevens tot een aantal vaststellingen geleid. Ten eerste is de werkloosheidsgraad van Congolezen t.o.v. Belgen en vreemdelingen hoger en is de werkzaamheidsgraad lager, terwijl de populatie verhoudingsgewijs meer wenst deel te nemen aan de economische activiteit. Ten tweede wijst onderzoek naar de scholingsgraad op een oververtegenwoordiging van afgestudeerden met een diploma hoger onderwijs. Het lijkt ons belangrijk deze vaststelling in verband te brengen met het traditionele karakter van de studentenmigratie bij de Congolezen. Tenslotte hebben we een aantal denkpistes bewandeld die een mogelijke verklaring zijn voor de tamelijk hoge werkloosheidsgraad hoewel er bij de Congolese migranten een oververtegenwoordiging is van afgestudeerden met een diploma hoger onderwijs.

Afsluitend sommen we een aantal nieuwe werkpistes op om onze kennis over ons studieonderwerp uit te breiden. We stellen om te beginnen vast dat de Congolese aanwezigheid zich ook in talrijke andere Europese landen heeft ontwikkeld. Het zou dan ook interessant zijn gelijkaardig demografisch onderzoek uit te voeren in landen met een sterke Congolese aanwezigheid (Frankrijk bijvoorbeeld). De bedoeling is nieuwe vergelijkingselementen aan te reiken over migratiekenmerken en de Congolese aanwezigheid.

Dit onderzoek had vooral betrekking op demografische gegevens en middelen met elk hun eigen beperkingen. Het kan interessant zijn om dieper in te gaan op onze analyses op basis van andere gegevensbronnen (meer kwalitatieve bijvoorbeeld) en van nieuwe, op andere disciplines geïnspireerde methodes.

Bibliografie

- Akokpari, J., 1999, « The political economy of migration in Sub-Saharan Africa », *African Sociological Review,* 3 (1), 15 p.

- Apparicio, Philippe, 2000, « Les indices de ségrégation résidentielle: Un outil intégré dans un système d'information géographique », *Cybergeo* 134. Online: http://www.cybergeo.eu/index12063.html

- Arango, J., 2000, « Expliquer les migrations: un regard critique », in « la migration internationale en 2000 », *Revue internationale des sciences sociales*, septembre 2000, n°165, Unesco/7res, p. 329

- Bazenguissa-Ganga, R., 2000, *Democratic Republic of Congo (Congo-DRC) and Republic of Congo (Congo) Country Study. A part of the report on international Remittance Systems in Africa, Caribbean and Pacific (ACP) countries*, ESRC Centre on Migration, Policy and Society (COMPAS), Oxford, 22 p.

- Belgian Contact Point of the European Migration Network, 2005, *Illegally Resident Third Country Nationals in Belgium (Sate approaches towards them and their profile and social situation),* September 2005, Brussel, www.dofi.fgov.be, 137 p.

- Bitumba Tipo-Tipo, M., 1995, « Migration Sud/Nord, levier ou obstacle ? Les Zaïrois en Belgique », in *Cahiers africains,* n°13, l'Harmattan, Paris, 167 p.

- Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding, 2009A, *Jaarverslag Migratie 2008,* www.diversiteit.be, Brussel, 178 p.

- Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding, 2009B, *Migraties en migrantenpopulaties in België,* www.diversiteit.be, Brussel, 171 p.

- Courgeau, D., Lelièvre, E., 2003, « Les motifs individuels et sociaux des migrations », in, Caselli G., Vallin J. et Wunsch G., *Démographie: analyse et synthèse, les déterminants de la migration,* Vol IV, L'institut National d'Etudes Démographiques, Paris, pp. 147-169.

- Dassetto, F., 2001, *Migrations, sociétés et politiques: Belgique, Europe et les nouveaux défis*, Coll. Sybidi Papers n°25, Academia-Bruylant, Louvain-la-Neuve, 143 p.

- Deboosere, P., Lesthaeghe, R and al ., 2009*, Socio-economische enquête uit 2001, Monografie van de huishoudens en gezinnen in België*, nr. 4, gepubliceerd door de AD-SEI, www.statbel.fgov.be., 187 p.

- Demart, S., 2008, « De la distinction au stigmate. Matonge: un quartier Congolais à Bruxelles », *les cahiers de la Fonderie,* n°38, pp. 58-59

- Demart, S., 2009, « Présence congolaise en Europe », uittreksel uit een doctoraatsthesis (die nog moet verschijnen)

- Eggerickx, Thierry, Christian Kesteloot, Michel Poulain et al., 1999, *De allochtone bevolking van België*, Monografie nr. van de volkstelling van 1 maart 1991, Nationaal Instituut voor de Statistiek: Brussel, 260 p.

- Eggerickx T. et Perrin, N., 2004, Les comportements de fécondité des populations de nationalité étrangère en Belgique (1992-1996), in Brunet, G., M. Oris et A. Bideau, *Les minorités. Une démographie culturelle et politique, XVIIIe-XXe siècles*, Bern, Peter Lang, pp. 287 à 322 (Population, Famille et Société, vol 2)

- Eggerickx T., Gaumé C., Hermia J.-P., 2002, « Dissolution des couples et devenir des enfants: une analyse de cheminement migratoire », in *Enfants d'aujourd'hui. Diversité des contextes, pluralité des parcours*, Paris, INED, pp.140 à 156.

- Gauthier, A., 1999, « Isolement social et santé mentale », in Bawin-Legros, B. (ed.), *Familles, mode d'emploi. Étude sociologique des ménages belges*, De Boeck Université, pp. 219 à 240.

- Gildas, S., 2008, *La planète migratoire dans la mondialisation,* Collection U, éd. Armand Colin, Paris, pp. 120 à 122.

- Kagné, B., Martiniello, M., 2001, « L'immigration subsaharienne en Belgique » in *Le courrier hebdomadaire du CRISP*, n°1721, Brussel, 50 p.

- Kaizen, J., Nonneman, W., 2007, "Irregular migration in Belgium and organized crime: an overview", in *International Migration*, IOM Journal Compilation, vol. 45, 146 p.

- Martiniello, M., Rea, A., Dasseto, F., 2007, immigr*ation et intégration en Belgique Francophone*. *Etat des savoirs*, Academia Bruylant, Louvain-la-Neuve, 590 p.

- Malu-Malu, J-J, 2002, *Le Congo Kinshasa*, Ed. Karthala, Paris, pp. 202-203

- Ngandu, L., « Quand la dimension du genre s'ajoute à celles de l'exil et du grand âge: femmes d'Afrique subsaharienne », in *Revue l'Observatoire: Vieillissement et migration*, n°61, pp. 54 à 56

- Perrin, Nathalie, « Vieillissement de la population et phénomène migratoire…. Chiffres et évolution », 2009, in *vieillissement et migration*, *Revue l'Observatoire,* n°61

- Perrin, Nicolas, 2008, *Asielzoekers, vluchtelingen en staatlozen in België: Een demografisch onderzoek van populaties die verzoeken om of recht hebben op internationale bescherming,* verslag voor het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding, 90 p. www.diversiteit.be

- Perrin, N., 2007, « Aperçu des données statistiques disponibles sur la délivrance et le refus des visas », *Revue du droit des étrangers*, n°143, p138 à 146.

- Perrin N., Dal L.et Poulain M., 2007, *Appréhender « objectivement » les origines en Belgique: alternatives méthodologiques et implications statistiques*, acte de colloque: Statistiques sociales et diversité ethnique: doit-on compter, comment et à quelles fins?, Montréal, 20 p.

- Perrin, N., Poulain, M., 2002, *Italiens de Belgique: Analyses socio-démographiques et analyse des appartenances*, Coll. Sybidi Papers n°25, Academia-Bruylant, Louvain-la-Neuve, 143 p.

- Perrin, N., Schoonvaere, Q., 2009, *National Data Collection, Systems and Practices: Belgium Country report*, www.prominstat.eu., 22 p.

- Peemans, J-P., 1997, *Le Congo-Zaïre au gré du 20ème siècle. Etat, économie, société 1880-1990*, collection Zaïre-Histoire et Société, l'Harmattan, Paris et Mantréal, 279 p.

- Schoumaker, B., Vause, S., Mangulu, J., 2009, *Political Turnoil, economic crises, and international migration in DR Congo* , *acte de colloque: IUSSP International Seminar on Demographic Responses to Sudden Economic and Environmental Change*, Kashiwa, Chiba, Japan, 27 p.

- Tabutin, D., 1984, *La collecte des données en démographie,* Ordina, Liège, 258p.

- FOD Economie, KMO, Middenklasse en Energie, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, 2009, *les statistiques démographiques relatives aux migrations internationales et aux populations issues de l'immigration: description des statistiques actuelles et proposition de redéfinition*,werkdocument opgesteld in het kader van de werkgroep van de hoge raad voor de statistiek inzake internationale migraties, 96 p. (moet nog verschijnen).

- Zlotnik, H., 2003, "Théories sur les migrations internationales », in, Caselli G., Vallin J. et Wunsch G., *Démographie: analyse et synthèse, les déterminants de la migration,* Vol IV, L'institut national d'études démographiques, Paris, pp. 55 à78.